

Urednici: Rolf Gollob, Peter Krapf
Prevoditeljica: mr.sc. Zlata Pavić
Knjigu priredila: Nevenka Lončarić Jelačić, prof.

Živjeti u demokraciji

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava
nastavni planovi za više razrede osnovne škole

Živjeti u demokraciji

**Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava
Nastavni planovi za više razrede osnovne škole**

Uredili Rolf Gollob i Peter Krapf

Autori: Rolf Gollob, Ted Huddleston, Peter Krapf, Don Rowe, Wim Taelman

**Knjiga III u serijalu od I. do VI. knjige odgoja i obrazovanja za
demokratsko građanstvo i ljudska prava u školskoj praksi**

Nastavne cjeline, koncepti, metode i modeli

Izdavaštvo Vijeća Europe

Mišljenja izrečena u ovom djelu su odgovornost autora i ne odražavaju nužno službeni stav Vijeća Europe.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ovog izdanja ne smije biti prevođen, korišten ili umnažan, ni na jedan način, elektronski (CD, internet, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ni bilo kakvo spremanje informacija, bez prethodnog pismenog dopuštenja Odjela javnih informacija i izdanja, Uprave za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Ovaj dio je stvorio, dizajnirao i uredio IPE (Međunarodni projekti u obrazovanju; www.phzh.ch/ipe), centar pri Sveučilištu za obrazovanje učitelja u Zurichu (PHZH).

Sufinancirala ga je SDC – Švicarska agencija za razvoj i suradnju.

International Projects in Education
Transferzentrum für internationale Bildungsprojekte

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Tekst je lektorirao Odjel za tiskanje dokumenata i izdanja (DPPD), Vijeće Europe

Slike: Peti Wiskemann

Naslovnica: Radionica grafičkog dizajna, Vijeće Europe

Prijelom: Ogham/Mourreau

Izdaje Vijeće Europe

F-67075 Strasbourg Cedex

<http://book.coe.int>

ISBN: 978-92-871-6332-5

© Vijeće Europe, travanj 2008.

Tiskalo Vijeće Europe

NAKLADNIK

Agencija za odgoj i obrazovanje
Donje Svetice 38, 10000 Zagreb
www.azoo.hr

ZA NAKLADNIKA

Vinko Filipović, prof.

UREDNIK

Miroslav Mićanović

KNJIGU PRIREDILA

Nevenka Lončarić Jelačić, prof.

PRIJEVOD

mr.sc. Zlata Pavić

Web izdanje

Agencija za odgoj i obrazovanje

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem

© 2013. Agencija za odgoj i obrazovanje, prijevod na hrvatski jezik

© 2008. Vijeće Europe, izdanje na engleskom jeziku

Ovaj prijevod Knjige III. u serijalu od VI knjiga *Odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava* objavljen je uz suglasnost Vijeća Europe i za njega odgovara nakladnik.

Sadržaj

	<i>Stranica</i>
Uvod	5
Pojmovni okvir priručnika: ključni pojmovi.....	10
Prvi dio – Pojedinac i zajednica	17
Prva cjelina: Stereotipi i predrasude: Što je identitet? Kako doživljavam druge, kako oni vide mene?	19
Druga cjelina: Ravnopravnost. Jesi li ravnopravniji od mene?.....	39
Treća cjelina: Različitost i pluralizam. Kako ljudi mogu živjeti zajedno u miru?	61
Četvrta cjelina: Sukob. Što napraviti ako se ne slažemo?	87
Drugi dio – Preuzimanje odgovornosti	109
Peta cjelina: Prava, slobode i odgovornosti. Koja su naša prava i kako se štite?	111
Šesta cjelina: Odgovornost: Koje vrste odgovornosti ljudi imaju?.....	139
Treći dio – Sudjelovanje	157
Sedma cjelina: Razredne novine: Razumijevanje medija stvarajući ih.....	159
Četvrti dio – Moć i vlast	173
Osma cjelina: Pravila i zakon. Koju vrstu pravila društvo treba?.....	175
Deveta cjelina: Vlast i politika. Kako bi se trebalo voditi drušvo?	195

Uvod

Što ova knjiga nudi?

Ovaj priručnik je namijenjen učiteljima/nastavnicima, učiteljima mentorima i savjetnicima, onima koji razvijaju kurikulume, urednicima udžbenika i prevoditeljima u državama članicama Vijeća Europe. Može se prevesti i prilagoditi kako bi udovoljavao posebnim zahtjevima unutar svakog obrazovnog sustava.

Knjiga sadrži devet cjelina za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudskih prava. Cjeline, od kojih se svaka sastoji od četiri lekcije, su namijenjene učenicima u višim razredima osnovne škole (7. ili 8. razred, ovisno o obrazovnom sustavu). Svaka cjelina naglasak stavlja na ključni pojam koji se odnosi na odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: identitet – sloboda – odgovornost – sukob – komunikacija – pluralizam – pravila i zakon – ravnopravnost – vlast.

Za svaku lekciju je detaljno opisan niz prijedloga za izvedbu sata, koliko god je to moguće. Materijali za učenike su uključeni u dodatke svake cjeline, tako da nastavnik dobiva svu moguću potporu koju priručnik može pružiti. Stoga je ova knjiga namijenjena nastavnicima, ne učenicima. Naše iskustvo u usavršavanju nastavnika je pokazalo da pripravnici i početnici u nastavničkom zvanju cijene detaljne opise nastavnih jedinica, ali moguće je da će i iskusni nastavnici također pronaći neke ideje i materijale koji će biti korisni i na njihovim satovima. I poučavatelji učitelja mogu koristiti ovu knjigu kao priručnik u strucco usavršavanju nastavnika na području odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Ovo je izmijenjena verzija priručnika. Prvo izdanje je osmišljeno u Bosni i Hercegovini kao potpora novom školskom predmetu, Demokracija i ljudska prava, koji je uveden 2002. Od 1996., Vijeće Europe je uključeno u stručno usavršavanje nastavnika i poučavatelja nastavnika na području građanskog odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava kako bi poduprlo mirovne procese nakon rata. Urednici i autori prvog izdanja su bili članovi međunarodnog tima poučavatelja koji su sudjelovali u ovom projektu. Organizirali smo program poučavanja nastavnika i poučavatelja nastavnika te smo razvili materijale, uključujući i prvu radnu verziju ovog priručnika, kako za poučavanje nastavnika tako i za upotrebu u razredu.¹

Koji je pristup odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava?

Osnovna načela odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava mogu se ilustrirati primjerom. Sloboda mišljenja i izražavanja² je osnovno pravo demokratskog sudjelovanja. u odgoju i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, učenici bi trebali znati, razumjeti i poštivati pravo na slobodu mišljenja i izražavanja te bi trebali znati kako se oni štite prema njihovom Ustavu (dimenzija znanja i razumijevanja). Upravo zbog toga što je aktivna upotreba ovog prava neophodna za sudjelovanje u demokratskim društvima, učenici također trebaju naučiti i izvježbati kako raspravljati u javnosti (dimenzija vještina razvoja i izgradnje kompetencija). Konačno, sloboda izražavanja i mišljenja leži u osnovi otvorenog, pluralističkog društva. Neslaganja i natjecanja u interesima i mišljenjima su pravilo, ne iznimka. Neslaganja će se javljati i ona se moraju riješiti nenasilnim putem, tj. razgovorom (raspravljajući, dogovarajući se, pregovarajući – i u javnosti i iza zatvorenih vrata). Otvoreno pluralističko društvo se temelji na nizu pravila i snažnim naporima da se ta pravila provedu, ali možda još više na cijelom nizu povezanih vrijednosti među građanima. Te vrijednosti uključuju toleranciju, međusobno uvažavanje, poštivanje pravednog kompromisa, nenasilje te mogućnost da se nosi s otvorenim situacijama neslaganja i kontroverzi u kojima problemi još nisu do kraja razjašnjeni. Ako političku odluku podupiru i uokviruju snažni konsenzus reda i demokratskih vrijednosti, društvo se može nositi s visokim stupnjem neslaganja u konkretnim područjima. Tada sloboda mišljenja ne može ugroziti trenutnu vlast nego je podupire u smislu pronalaska poštenih i korisnih rješenja problema i sukoba.

¹ Za detaljnije informacije o ovom projektu pogledajte prvu knjigu iz ove serije.

² Pogledajte UDHR, 10. prosinca 1948., članak 19.; ECHR, 4. studenog 1950., članak 10.

Demokracija ima kulturnu dimenziju i u političkoj teoriji se prihvaćala kao nepisani društveni ugovor u kojeg je bio uključen svaki građanin. Svaka nova generacija, stoga, mora razumjeti i podržavati ovaj nepisani društveni ugovor (usvajanje vrijednosti).

Ovaj primjer pokazuje kako odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava slijedi holistički pristup, uključujući procese učenja u tri dimenzije:

- znanje i razumijevanje (kognitivna dimenzija);
- usvajanje vještina i razvijanje kompetencija;
- usvajanje vrijednosti i stavova.

Ovaj model dimenzija učenja primjenjuje se u obrazovanju općenito, i stoga će biti poznat mnogim čitateljima. Svaki nastavnik zna kako je jak otpor prema kognitivnom učenju, posebno u višim razredima. Kako, stoga, odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava odgovara izazovu kojeg predstavlja ovaj holistički model učenja? Drugim riječima, ako je to što bi učenici trebali naučiti, što trebaju napraviti nastavnici?

Koja su osnovna načela odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava?

Općenito govoreći, odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava spaja ove dimenzije učenja stvarajući okružje koje uključuje učenje u razredu i učenje iz iskustava iz stvarnog života. Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava se bazira na tri didaktička pristupa:

- učenje „o“ demokraciji i ljudskim pravima;
- učenje „kroz“ demokraciju i ljudska prava;
- učenje „za“ demokraciju i ljudska prava.

Ova tri didaktička pristupa odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava stvaraju integriranu cjelinu. Sva tri didaktička pristupa su uključena u sve što nastavnici rade, koristeći se svim trima dimenzijama učenja. Ravnoteža namjernog naglašavanja bi trebala varirati. Svaki od ovih pristupa ćemo detaljnije obraditi nešto kasnije.

Učenje „o“

To se odnosi na građanski odgoj i obrazovanje kao redovni školski predmet. Učenje „o“ se odnosi na kognitivnu dimenziju učenja. Standardi kognitivnog u kurikulumu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava uključuju sljedeće: učenici će objasniti kako demokracija funkcionira, uspoređujući je s drugim oblicima vladavine (diktatura, oligarhija); učenici će objasniti tradiciju i povijest ljudskih prava; pokazati će kako su neka ljudska prava uvrštena u njihov državni ustav, dajući im tako status ljudskih prava koja su snažno zaštićena. Kurikulum, stoga, treba uključivati satove odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava u uskoj povezanosti s predmetima poput povijesti, društvenih disciplina i ekonomije.

Učenje „kroz“

Učenici ne bi trebali samo znati svoja prava, moraju ih moći upotrijebiti. Stoga trebaju praktično iskustvo i mogućnosti vježbanja unutar školskog života kroz sudjelovanje u donošenju odluka, gdje god je to moguće i korisno. Na primjer, nastavnici trebaju učenicima dati mogućnost da izrazre svoje mišljenje, kako o temama u razredu tako i o temama koje se odnose na poučavanje i vođenje škole. Gdje se to shvaća na ovaj način, odgoj za demokratsko građanstvo i ljudska prava služi više kao pedagoški vodič nego kao kurikulum, i uključuje cijelu školu, a ne samo posebno obučene nastavnike za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Vrijednosti poput tolerancije i odgovornosti se uče kroz iskustvo i uvelike mogu ovisiti o nastavnicima – svim nastavnicima iz svih predmeta – kako bi ponudili uvjerljive uzore. S druge strane, demokratske vrijednosti kao neverbalni način ponašanja također neće biti dovoljni. Iskustvo u školskom životu treba reflektirati i biti povezano s kategorijama i sistematičnim načinima razumijevanja (učenje „o“). Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava ovisi o obje dimenzije, i rasprava o tome bi li se odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava ili građanski odgoj i obrazovanje kao predmet trebao zamijeniti u školskom kurikulumu s odgojem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo i ljudska prava kao uopćenim pedagoškim načelom je pogrešna.

Učenje „za“

Ova didaktička perspektiva odnosi se na veze između iskustva u školi i kasnijeg života. Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava smatra da je iskustvo života u školi važno u smislu opće i političke socijalizacije. Istina je da je obrazovanje, uključujući život u školi, podsustav kojim vladaju određene potrebe i pravila, te iskustva iz tog podsustava nisu izravno prenosiva. Ali, s druge strane, život u školi je neminovno dio stvarnog života. Mnoga će se iskustva s kojima se učenici susreću u školi ponovno pojaviti u odrasloj dobi, na primjer, pitanja spolne ravnopravnosti, uključivanje u društvo članova drukčije etničke ili socijalne pozadine, nošenje s nasiljem, preuzimanje odgovornosti, susretanje s neravnopravnom podjelom moći i nedostatkom osnovnih sredstava (poput novca i vremena), pokoravanje pravilima i zakonima te prihvaćanje kompromisa. Učenje „za“ odnosi se na važnost obrazovanja za kasniji život. Zadatak nastavnika u svim predmetima je da izvježbaju učenike u vještinama aktivnog sudjelovanja, na primjer, sposobnost da kratko i jasno iznesu svoje mišljenje u javnosti.

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava gleda na školu kao na mjesto gdje učenici mogu učiti iz iskustava stvarnog života. Škola je život, više nego mjesto izoliranog akademskog učenja za kasniji život. Škola je društvo u malom koje služi kao model društva kao cjeline.³ Škola može, do određene mjere, čak postati i model boljeg i demokratskijeg društva, jer članovi školskog društva u školi mogu sudjelovati u donošenju odluka na većoj razini nego bi to bilo moguće izvan nje. Učenje „za“ demokraciju i ljudska prava podrazumijeva učenje kako sudjelovati u društvu, dok učenje „kroz“ demokraciju i ljudska prava znači da se to društvo vodi demokratskim načelima, gdje se ljudska i dječja prava gledaju kao pedagoške smjernice. Demokracija se oslanja na političku kulturu koju učenici trebaju naučiti kroz iskustvo u školama, te referirajući se na to iskustvo (učenja „o“).

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava u sebi sadrži implikacije za obrazovnu reformu koja se odnosi na cijelu školu, uključujući sve učitelje i ravnatelje, školsku upravu i nadzornike. Ovaj priručnik, s druge strane, stavlja naglasak na obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava kao školski predmet. Reforma se sastoji od mnogo malih koraka, a procesi i rezultati će se razlikovati ovisno o zemljama i kontekstu. Prvi koraci koji se moraju napraviti su u učionici, gdje nastavnici mogu odlučiti što žele promijeniti. S ovog stajališta važno je pitanje metode i sadržaja.

Kako je sadržaj povezan s metodama odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava?

Općenito govoreći, učenje je aktivnost koju izvodi učenik. Učenje je aktivni proces koji se razlikuje od učenika do učenika (konstruktivni koncept učenja). Kako bismo saželi prikazani primjer, učenici mogu samo kroz stalnu vježbu učiti kako uživati u slobodi izražavanja – „upotrijebi je ili je izgubi“. Nastavnici – ne samo iz odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, nego i iz drugih predmeta – imaju zadatak svojim učenicima pružiti mogućnosti učenja i zadatke koji podupiru ovaj proces učenja, na primjer, kroz prezentacije, rasprave, debate, eseje, plakate, umjetnička djela ili video zapise.

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava stoga naglašava metode koje su potpora izvođenju zadataka, interaktivnom i suradničkom učenju. Učenici, otkrivajući probleme koji su povezani s određenim zadatkom i samostalno pronalazeći rješenja, uče više nego što bi naučili isključivo u okruženju frontalnog poučavanja te postoji veća fleksibilnost prilagođavajući sve njihovim individualnim potrebama učenja. Cjeline u ovoj knjizi pokazuju kako se učenje, koje se bazira na izvođenju zadataka, može povezati s određenim temama, uključujući učenje kroz projekte, kritičko mišljenje, debatiranje i raspravu, reflektiranje i davanje povratnih informacija. S druge strane, frontalno poučavanje nasuprot interaktivnom poučavanju jest loša alternativa. **Dobro poučavanje će uvijek biti kombinacija obje forme, kako će pokazati i opisi nastavnih satova u ovom priručniku.**

³ Ovaj koncept je inspiriran misliocima poput Dewey-ja (škola kao „nerazvijeno društvo“) i von Hentinga („škola kao grad“).

Osnovni cilj odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava: Sudjelovanje u demokraciji			
Učenje	Poučavanje	Metode	Škola
Znanje i razumijevanje Vještine Stavovi i vrijednosti	Poučavanje - o - kroz - za demokraciju i ljudska prava	- izvođenje zadataka, - interaktivno, - suradničko učenje u kombinaciji s: - poučavanjem, - vođenjem, - vježbanjem, - demonstracijom nastavnika	„Škola kao društvo u malom“ Iskustvo stvarnog života u školi

Učenje putem izvršavanja zadataka ovisi o raspoređivanju vremena u razredu. Općenito govoreći, ako nastavnici žele da učenici više toga naprave, trebaju manje govoriti i koristiti manje vremena za sebe tijekom sata. U isto vrijeme trebaju biti fleksibilniji u zadovoljavanju učeničkih potreba za učenjem. Izvršavanje zadataka i interaktivno učenje zahtijeva pažljivo planiranje i pripremu i, općenito, oduzima više vremena od frontalnog poučavanja. Vjerojatno je to razlog zašto posljednje prevagne, iako je sada općeprihvaćeno da je promjena prema interaktivnom poučavanju neophodna.

Zbog toga se može smatrati besmislenim stvarati knjigu za nastavnike, a ne za učenike. Kakogod, upravo zbog toga što interaktivno poučavanje i učenje putem izvršenja zadataka nameću teže zadatke nastavnicima, tražeći od njih da izvode širi spektar uloga te fleksibilno pristupaju učeničkim potrebama učenja, ova knjiga je namijenjena kao podrška nastavnicima kao ključnim ulogama – zbog toga jer je nastavnik taj koji mora osigurati mogućnost, zadatke i medije kako bi učenici bili aktivniji.

Koji je glavni cilj odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava?

Demokratski sustavi ovise o aktivnim demokratima. Može se i treba naučiti kako sudjelovati u demokraciji. Složenost institucionalnog okvira i problema o kojima se raspravlja zahtijeva minimalnu razinu znanja i razumijevanja. Sudjelovanje u javnoj raspravi, tj. u natjecanju ideja i oranziranih interesa, zahtijeva vještine kao što su sposobnost govora u javnosti i pregovaranja.

Razumijevanje i poštovanje nepisanog društvenog ugovora koji podliježe političkoj kulturi demokratskih društava ovisi o vrijednostima i stavovima kojima je mlada osoba privržena. Glavni cilj Odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava je održati demokraciju živom potičući mladu generaciju da postanu aktivni građani. Demokracija ne može funkcionirati bez institucionalnog okvira kojeg štiti ustav. Ali to nije dovoljno. Ona treba biti ukorijenjena u društvo. Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava nastoji osnažiti i podržati kulturalnu dimenziju demokracije. Upravo zbog toga je Vijeće Europe stavilo naglasak na usavršavanje nastavnika u programu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava kako bi podržalo mirovni proces u Bosni i Hercegovini.

Ovaj priručnik je namijenjen nastavnicima učenika u 7. i 8. razredu. Učenje najviše ovisi o tome što učenik već zna ili što je iskusio u životu. Cjeline u ovoj knjizi, stoga, naglašavaju kulturalnu dimenziju demokracije, dok priručnik za srednju školu (Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, Knjiga IV.) stavlja naglasak na političku i institucionalnu dimenziju demokracije u društvu i u političkim procesima donošenja odluka.⁴

⁴ Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava se može predavati bilo kojoj dobnoj skupini, pod uvjetom da se razina stručnosti i iskustva učenika uzme u obzir. “Priručnik za obrazovanje o dječjim pravima” (Knjiga V.) pokazuje raspon didaktičkih pristupa od vrtićke dobi do 8. razreda

Europski pristup odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Ovaj priručnik odražava europski pristup odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava koristeći se doprinosima koji proizlaze iz širokog spektra pozadina. Ideju i prvu verziju ove knjige razvili smo u Bosni i Hercegovini, te su mnogi poučavatelji nastavnika i nastavnici sudjelovali u raspravi i recenziranju. Autori i urednici ovog priručnika predstavljaju pristupe poučavanja i tradicije u UK, Belgiji, Švicarskoj i Njemačkoj. Dok smo pripremali izmijenjenu verziju, podršku su nam pružili gđica Olöf Olasfdottir i gđica Sarah Keating-Chetwynd, iz Vijeća Europe, te gđica Sabrina Marruncheddu i dr. Wiltrud Weidinger (Međunarodni projekti u obrazovanju - IPE, Zurich). Gđica Angela Doul, iz Vijeća Europe, pročitala je našu konačnu verziju. Crteži g. Petija Wiskemanna dodaju značenje tekstu koji se ne može izraziti riječima. Želimo zahvaliti autorima, ilustratoru, recenzentima i lektorima na njihovom doprinosu i podršci. Posebno smo zahvalni g. Emiru Adžoviću, koordinatorskom Vijeća Europe u Sarajevu, koji se brinuo o nama tijekom svih projekata odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Bez njegove suradnje od početka projekta ova knjiga nikad ne bi bila napisana. Također želimo zahvaliti gđici Heather Courant na njenom strpljenju u pripremi naših putovanja, osiguravajući nam vize ili dogovarajući sastanke. Zahvalni smo svim našim partnerima u ovom uistinu europskom projektu.

Strasbourg, travanj 2008.

Rolf Gollob (Zurich, Švicarska)

Peter Krapf (Weingarten, Njemačka)

Pojmovni okvir priručnika: ključni pojmovi

Ključni pojmovi u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava – alati za aktivnog građanina

Stavljajući naglasak na pojmove, ova knjiga slijedi klasični didaktički pristup građanskom odgoju i obrazovanju i ostalim područjima obrazovanja. Pojmovi su izvedeni iz teorije, ali oni ne stvaraju sistematski teoretski okvir u poučavanju i učenju. Štoviše, oni su izabrani jer su korisni alati za učenika.

Pojmovi nude kognitivne strukture koje omogućavaju učenicima da spoje novu informaciju u smisleni kontekst te da ga lakše zapamte (konstruktivno učenje). Ovo se posebno odnosi na činjenice koje bi učenici inače trebali naučiti napamet. Pojmovi također pomažu kod čitanja novina ili slušanja vijesti, jer svaki problem postaje smislen kad se poveže s pojmom kao što je demokracija, moć, sukob ili odgovornost. Pojmovi su, dakle, neophodni za obrazovanje informiranog građanina. Ali oni ne daju samo strukturu kognitivnom učenju; oni su također značajni za razvoj vrijednosti i učenja vještina. Te veze su pokazane u svim cjelinama ove knjige, kao što će biti detaljnije pokazano kasnije.

Učenici koji su naučili postavljati pitanja vođeni ključnim pojmovima u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava će biti bolje opremljeni za rad s novim informacijama i novim problemima u budućnosti (cjeloživotno učenje). Učenje koje se zasniva na pojmovima također priprema učenike za naprednije učenje na akademskoj razini gdje se mogu susresti s teorijama koje pojmovi donose.

Kako učenici razumiju i koriste ključne pojmove?

Razmišljanje i učenje je usko vezano s povezivanjem konkretnog s apstraktnim. Pojmovi su apstraktni, općeniti proizvodi analize i zaključivanja. Učenici mogu pojmove shvatiti koristeći dva pristupa, deduktivni ili induktivni. Deduktivni pristup počinje pojmom koji se predstavlja lekcijom ili tekstom, a onda se primjenjuje na nečem konkretnom, na primjer, problemu ili iskustvu. Induktivni pristup ide u suprotnom smjeru, počinje nečim konkretnim i nastavlja se do apstraktnog. Čitatelj će primijetiti da cjeline u ovoj knjizi općenito slijede induktivni način.

Ključni pojmovi u ovoj knjizi se, stoga, razvijaju iz konkretnih primjera – često priča ili izvještaja slučajeva. Kada učenici raspravljaju o onome što primjer predstavlja, oni traže pojam koji može sažeti te općenite aspekte. Nastavnik odlučuje kada i kako uvodi pojam.

Pojmovi su alati razumijevanja koje učenik može primijeniti na novim temama. Što češće koriste pojam, bolje će ga razumijeti, te će veze i poveznice (kognitivne strukture) postati sve snažnije. Učenici mogu povezati nove informacije okviru razumijevanja koji su već razvili radije nego da uče napamet izolirane činjenice.

Kako se ovaj priručnik može prilagoditi?

Cjeline opisuju prvi od dva važna koraka učenja, prelazeći od konkretnog prema apstraktnom. Oni nude alate i prepuštaju nastavnicima i učenicima odluku o tome kako će ih koristiti. Ovo je drugi korak od apstraktnog natrag prema konkretnom. Ne razlikuju se samo potrebe i interesi učenika – problemi i materijali, institucionalni okvir i obrazovne tradicije također variraju od države do države. To je polazište za prilagodbu ovog priručnika.

Cjeline u ovoj knjizi nude alate koji podupiru političku pismenost, učenje vještina i razvijanje stavova. Oni se ne odnose na probleme ni u jednoj određenoj državi u nekom određenom trenutku, ali čitatelj će često pronaći prijedloge za nastavnike ili učenike kako bi prikupili materijale koji povezuju cjeline kontekstu koji odgovara njihovim državama. Urednici i prevoditelji kao i nastavnici trebaju biti svjesni ove praznine, koja je namjerno ostavljena. Baš kao što svaka država razvija svoju vlastitu tradiciju demokracije, koja je ukorijenjena u njenu kulturalnu tradiciju i razvoj društva, svaka zemlja, također, mora razviti svoju odgovarajuću verziju odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava dodajući osvrt na svoj obrazovni i školski sustav, institucionalni okvir svog političkog sustava, političke probleme i procese donošenja odluka.

Koji su ključni pojmovi uključeni o ovaj priručnik?

Karta pojmova koja se nalazi ispod, napravljena u koncentričnim krugovima pokazuje koji su osnovni pojmovi uključeni po cjelinama u ovom priručniku.

Demokracija je središte karte kako bi pokazala da je ovaj pojam prisutan u svakom kontekstu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Sudjelovanje aktivnih građana u demokratskom društvu je glavni cilj odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, a to se pokazuje središnjim položajem ovog pojma.

U sljedećem krugu su navedena tri ključna elementa demokracije: prava, odgovornosti i pravda. Oni se odnose na tri međusobno ovisna i važna uvjeta koja su potrebna ako demokracija želi uspjeti.

Građanima moraju biti zagarantirana, i moraju aktivno koristiti, osnovna ljudska prava koja im omogućuju sudjelovanje u procesima donošenja odluka – na primjer pravo na glasovanje, sloboda izražavanja, sloboda medija, ravnopravnost pred zakonom i pravo glasa većine. Demokracija je natjecateljska – postoji natjecanje interesa, ideja i vrijednosti, a vrijedna roba je rijetka. Kakogod, mogućnost utjecanja na donošenje odluka, posebno u konkurentnim tržišnim ekonomijama, je nejednako raspoređena, a u društvima postoji nejednaka raspodjela blagostanja i mogućnosti. Političko je pitanje trebaju li se, i do koje mjere, ispravljati rezultati ekonomske i društvene distribucije (socijalna pravda). Građani mogu i trebaju koristiti svoje pravo zaštite svojih interesa, ali nijedna zajednica ne može preživjeti ako njeni članovi nisu spremni brinuti jedni za druge ili za njihove zajedničke interese (odgovornost). Ovaj kratki crtež pokazuje da pojmovi ne stoje zasebno, nego su međusobno povezani što im omogućuje da budu izjednačeni, i zbog toga, razumljivi.

Drugi pojmovi, složeni u vanjskom krugu, su povezani s ovim središnjim pojmovima te međusobno na mnoge načine.

Strelice koje pokazuju prema vani znače da se svi ovi pojmovi mogu koristiti kad se nosimo s različitim pitanjima – moralnim, socijalnim, ekonomskim, pravnim, političkim i ekološkim.

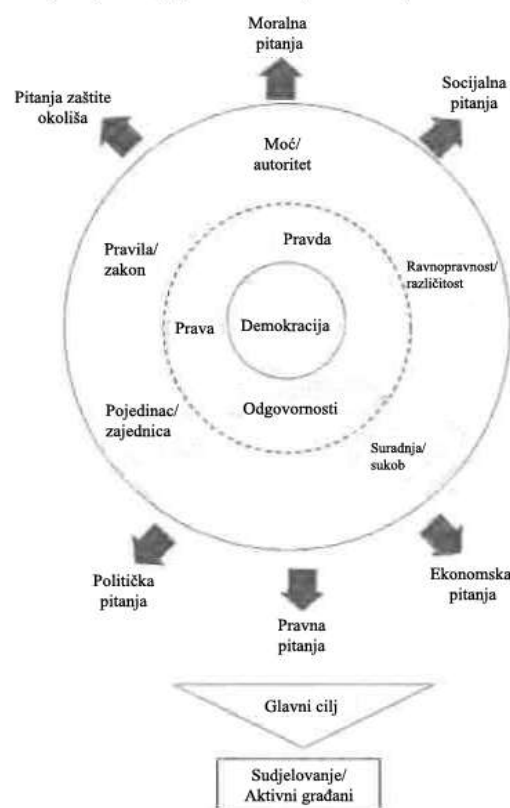
Osnovni pojmovi i dimenzije učenja u odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Osnovni pojmovi su povezani kako s temom cjelina tako i s tri dimenzije učenja u odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava koje su već istaknute u uvodu. Sljedeća tablica pokazuje kako cjeline doprinose učenju o, kroz i za demokraciju i ljudska prava. Tablica također pokazuje kako i zašto su cjeline raspoređene u četiri naslova koja se odnose na ključne aspekte odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava:

1. Pojedinaac i zajednica;
2. Preuzimanje odgovornosti;
3. Sudjelovanje;
4. Moć i vlast.

Cjeline, raspoređene u ova četiri naslova, formiraju niz. Prvi dio počinje s pojedincem i tada se naglasak stavlja na društvo – društveno međusobno djelovanje, stereotipe, različitost i pluralizam, pluralizam i sukob. Drugi dio postavlja pitanje tko treba preuzeti odgovornost u zajednici. U trećem dijelu, sedma cjelina (Stvaranje novina) stoji zasebno, jer je ova cjelina najbliža djelovanju u zajednici – u ovom slučaju, školskoj zajednici. Konačno, četvrti dio obrađuje zakon, pravni sustav i politiku, na općoj razini i u kontekstu školskog parlamenta.

Mapa ključnih pojmova GOO (EDC/HRE)

Cjeli -na br.	Naslov	Ključni pojmovi	Poučavanje o – kroz – za demokraciju i ljudska prava		
			„o“	„kroz“	“za”
Prvi dio: Pojedinaac i zajednica					
1	Stereotipi i predrasude. Što je identitet? Kako doživljavam druge, kako oni vide mene?	Identitet Pojedinac i zajednica	Međusobno doživljavanje Stereotipi Predrasude Identitet pojedinca i skupine	Promjene motrišta	Razumijevanje i preispitivanje stereotipa i predrasuda
2	Ravnopravnost. Jesi li ravnopravniji od mene?	Ravnopravnost, diskriminacija, socijalna pravda	Diskriminacija u društvu Ravnopravnost kao osnovno ljudsko pravo	Prihvatanje različitosti i sličnosti Promjena motrišta na žrtve diskriminacije	Stvaranje situacija diskriminacije Moralno zaključivanje
3	Različitost i pluralizam. Kako ljudi mogu živjeti zajedno u miru?	Različitost Pluralizam Demokracija	Pluralizam i njegove granice Jednaka prava i obrazovanje Zaštita ranjivih osoba ili grupa prema povelji o ljudskim pravima	Tolerancija Naglasak na probleme, a ne na ljude	Demokratska rasprava Istraživačka debata Pregovaranje
4	Sukob. Što napraviti ako se ne slažemo?	Sukob Mir	Situacija u kojoj oboje pobjeđuju, želje, potrebe, kompromis	Nenasilje	Model rješavanja sukoba u šest faza
Drugi dio: Preuzimanje odgovornosti					
5	Prava, slobode i odgovornosti. Koja su naša prava i kako se štite?	Prava Slobode Odgovornost	Osnovne potrebe, želje, ljudsko dostojanstvo, Odgovornosti i zaštita ljudskih prava	Svijest o osobnoj odgovornosti	Identificiranje i rješavanje kršenja ljudskih prava
6	Odgovornost: Koju vrstu odgovornosti ljudi imaju?	Odgovornost	Pravne, društvene i moralne odgovornosti, Uloga Nevladinih organizacija u civilnom društvu	Moralno zaključivanje Rješavanje dilema (sukobi odgovornosti)	Preuzimanje osobne odgovornosti

Cjeli -na br.	Naslov	Ključni pojmovi	Poučavanje o – kroz i za demokraciju i ljudska prava		
			“o”	“kroz”	“za”
Treći dio: Sudjelovanje					
7	Razredne novine: Razumijevanje medija stvarajući ih	Demokracija	Vrste tiskanih medija Svrha informativnih grupa	Sloboda informiranja i izražavanja Planiranje Zajedničko donošenje odluka	Preuzimanje osobne odgovornosti za projekt
Četvrti dio: Moć i vlast					
8	Pravila i zakon. Koju vrstu pravila društvo treba?	Pravila i zakoni	Svrha zakona Civilno pravo Kaznenoo pravo Zakoni za mlade ljude Kriteriji dobrog zakona	Prepoznavanje poštenih zakona	Poštivanje zakona
9	Vlast i politika. Kako bi se trebalo voditi drušvo?	Moć i vlast Demokracija Politika	Oblici vladanja (demokracija, monarhija, diktatura, teokracija, anarhija). Odgovornosti vlasti	Sloboda mišljenja i izražavanja Kritičko mišljenje	Debata

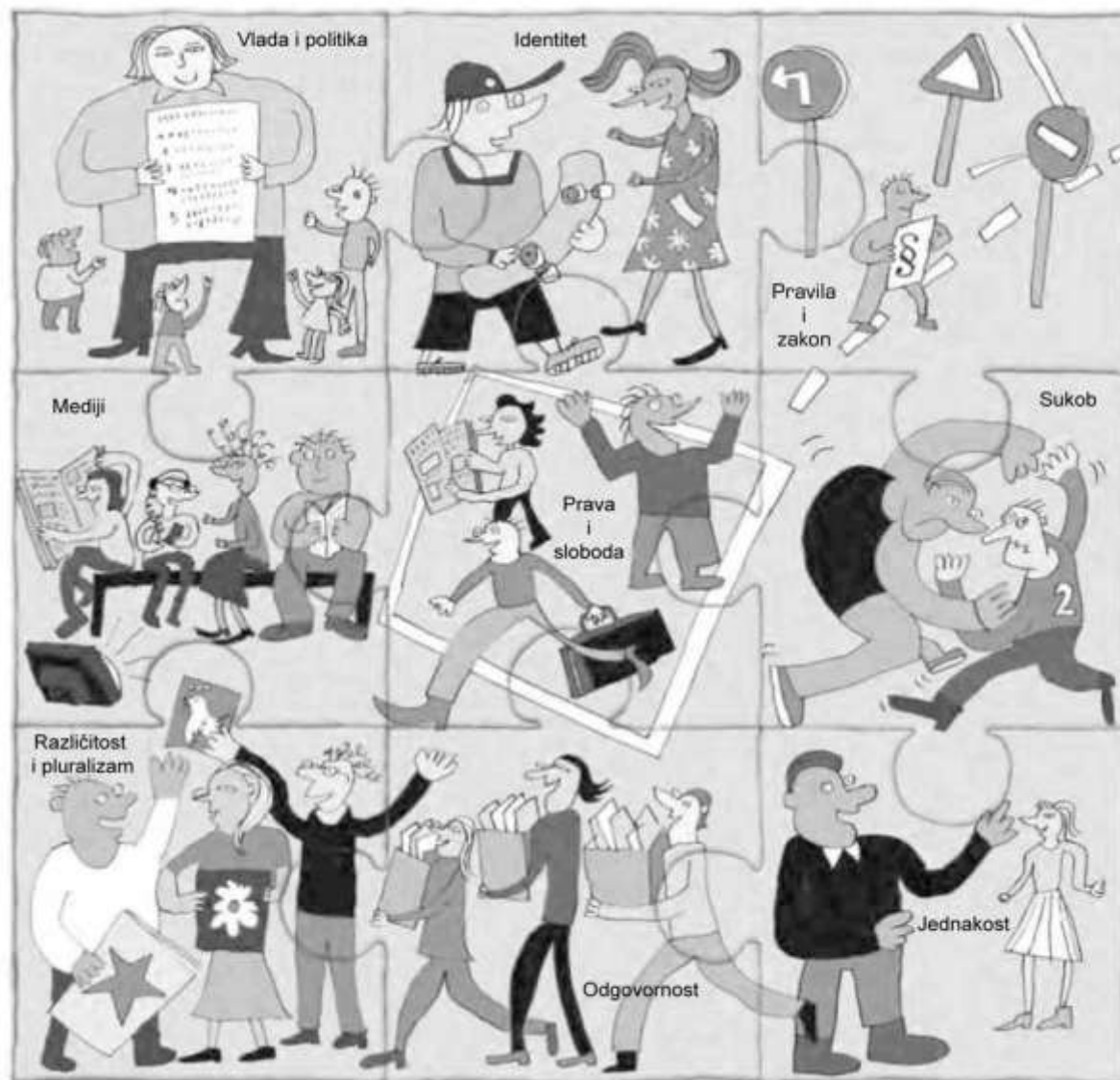
Svrstavanje cjelina prema ključnim aspektima daje nastavniku više fleksibilnosti u planiranju nastave. Pitanja koja učenici postave u jednoj cjelini često prethode promjeni motrišta u sljedećoj cjelini, što nastavniku dopušta da bolje odgovori na potrebe učenika.

Kako je gore opisano, sve cjeline u ovom priručniku slijede induktivni pristup. Tablica prikazuje kategorije koje se povezuju s ovim ključnim pojmovima unutar cjelina (učenje o demokraciji i ljudskim pravima). Druga dimenzija učenja o odgoz i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, razvoj demokratskih stavova i vrijednosti je izravno vezana za Drugi dio, Preuzimanje odgovornosti. Kakogod, postoji vrijednosna dimenzija u svakoj cjelini kako pokazuje stupac „Poučavanje kroz demokraciju i ljudska prava“. Treća dimenzija učenja o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, učenje o tome kako sudjelovati u zajednici (učenje za demokraciju i ljudska prava) se također javlja u svakoj cjelini, dok peta cjelina najsnažnije naglašava ovu dimenziju.

Nastavni planovi uključuju dijelove o konceptualnom učenju. Tu nisu samo objašnjenja ključnih pojmova, nego se uvode i drugi pojmovi koji su bitni za kontekst lekcije.

Pojmovna slagalica – model konstruktivnog učenja

Pojmovna slagalica se javlja kroz cijelu knjigu poput lajtmotiva. Ponovno se javlja na naslovnoj stranici svake cjeline, s dijelom koji se odnosi na ključni pojam te određene cjeline

prikazanom u prednjem dijelu. Ovdje je devet slika složeno zajedno kako bi tvorili cijelu slagalicu. Ova slika se može iščitati na različite načine.

Prije svega, tekst u svakoj slici jasno pokazuje na koji pojam odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava je ilustrator, Peti Wiskemann mislio. Zatim, povezujući devet slika, slagalica pokazuje da je devet pojmova povezano na brojne načine i da stvaraju smislenu cjelinu.

Kakogod, slagalica daje dojam da je grupa ključnih pojmova u ovoj knjizi potpuna sama za sebe, te da se nijedan element ne može izostaviti niti dodati. Gledajući to iz ovog ugla može se učiniti da slagalica šalje pogrešnu poruku, predlažući da nijedan didaktički izbor nije napravljen u pojmovnom okviru ovog priručnika.

Naravno, ovih devet pojmova ne tvore zatvoreni sustav teorije ili razumijevanja. Štoviše, izabrani su jer smo smatrali da su posebno važni ili korisni. I drugi bi također bili zanimljivi, na primjer novac, moć ili ideologija. Priručnik nudi niz alata više nego teoriju i otvoren je za prilagodbu i dodatke.

S druge strane, pokušaj razumijevanja je potraga za značenjem, a konstruktivizam smatra proces učenja kao pokušaj stvaranja značenja. Učenici povezuju nove informacije s onim što već znaju i što su već razumjeli. Slagalice se, stoga, može gledati kao simbol toga kako učenik stvara značenje. Učenici će pokušati povezati ključne pojmove odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava jednog s drugim. Čineći to, stvorit će vlastitu slagalicu u svojim mislima, s različitim vezama i sami složiti elemente. Možda će otkriti nedostatke i veze koje nedostaju te postavljati pitanja koja idu dalje od cilja niza ključnih pojmova u ovoj knjizi. Njihovi rezultati će varirati, a slagalice će to odražavati pokazujući pojmove drukčijim redoslijedom nego što su prikazani u dijagramu ili tablici. Učenici mogu raditi greške dok kreiraju vlastite slagalice i stoga bi trebali podijeliti svoje rezultate u razredu. Ako je potrebno, učenik ili nastavnik bi ih trebali ispraviti (razgradnja).

Dok nastavnik bude koristio ovaj priručnik i pripremao nastavu, on ili ona će imati ideju kako su ovi pojmovi povezani i kako bi ih učenici mogli, ili trebali, razumjeti.

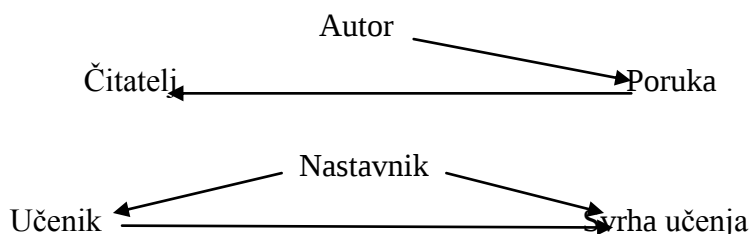
Kao što izreka kaže, slika vrijedi više od tisuću riječi. Stoga, ova slagalice može čitatelju reći mnogo o ključnim pojmovima u ovoj knjizi, o donošenju didaktičkih izbora i o konstruktivnom učenju.

Slike pomažu aktivnom čitaču (metaodraz)

Ovo poglavlje prikazuje apstraktnu ideju – pojmove. Autor ima težak zadatak da svoju poruku učini jasnom, a čitatelj ima težak zadatak da je shvati. Ovo zajedničko iskustvo autora i čitača ima dosta toga zajedničkog sa suradnjom između nastavnika i učenika. Stoga je u ovom poglavlju vrijedno naglasak staviti na komunikaciju između autora i čitatelja. Čineći to, još jednom koristimo induktivni pristup, naglasak stavljajući na konkretno, zajedničko iskustvo kako bismo dobili opći uvid koji se može primijeniti na druga područja, posebno poučavanje i učenje.

Istraživanje je pokazalo da mnogi korisnici knjiga gledaju slike i dijagrame prije nego prouče tekst. Snaga slika leži u njihovoj estetskoj privlačnosti u našim mislima i njihovoj koncentraciji informacija. Njihova loša strana je da se ova informacija prenosi neverbalno. Gledatelj može u svojim mislima stvoriti ideju koja je suprotna autorovoj namjeri.

Autor, čitatelj i poruka tvore trostranu vezu. U ovoj strukturi, jedan element uvijek nedostaje u vezi druga dva. Ovo znači da autor nema potpunu kontrolu nad porukom koju čitatelj stvara u svojoj glavi, baš kao što nijedan nastavnik ne može odlučiti što će učenik u konačnici zapamtiti ili zaboraviti. Kakogod, ako je čitatelj zainteresiran i želi saznati je li njegovo razumijevanje slike točno – odgovara li željenoj poruci autora – tada bi autor trebao ponuditi tekst koji komentira ili objašnjava sliku.

Zanimljivo je usporediti strukturu komunikacije između autora i čitatelja s onom između nastavnika i učenika u modelu didaktičkih pristupa. Postoje strukturalne analogije i značajne razlike.

U oba slučaja postoji trostrana struktura komunikacije, što znači da nijedan element ili igrač ne dominira cjelinom. Autori komuniciraju sa svojim čitateljima putem medija kao što je ovaj priručnik. To je obično jednosmjerna komunikacija. Autor i čitatelj se rijetko osobno susreću te autor ne dobiva redovnu povratnu informaciju. Autor nema potpunu kontrolu nad porukom koja se javlja u čitateljevim mislima.

U razredu nastavnik nema potpunu kontrolu nad procesima učenja učenika. Kakogod, osobna veza između učenika i nastavnika omogućava trajnu povratnu informaciju, a osobnost nastavnika je najsnažniji medij u procesu učenja.

Gledajući sliku, čitatelj stvara poruku u svojim mislima i shvaća što može očekivati dok čita tekst koji je autor napisao. Možda će čitatelj shvatiti da je njegovo ili njezino shvaćanje slike potvrđeno ili će možda iskusiti dekonstrukciju nekih elemenata. Slike pomažu stvaranju dijaloga između autora i čitatelja koji se odvija u čitateljevim mislima. Kombinacija slike i teksta potiče aktivnog čitatelja – i mislioca.

Shvaćanje slika je ključa vještina u takozvanom informacijskom društvu i učenici bi trebali izvježbati tu vještinu. Stoga predlažemo da nastavnik podijeli ovu slagalicu s učenicima. Objašnjavanje slike je zadatak koji ostaje ili na nastavniku ili na učenicima. Nastavnik bi je mogao upotrijebiti kako bi učenike uveo u kurikulum koji ovaj priručnik nudi, ili možda kao sažetak na kraju školske godine. Učenici bi mogli izrezati slagalicu u devet dijelova i opet je spojiti prema stvarnom kurikulumu koji je stvoren u njihovim mislima. Dijeleći osobne kombinacije i veze dijelova slagalice te pojmova koje oni predstavljaju, učenici će postati svjesniji svojih vlastitih načina učenja i razumijevanja. Gledajući na to iskustvo na razini konceptualnog učenja, mogu shvatiti da sloboda mišljenja i izražavanja nisu jedini uvjeti demokratskog donošenja odluka, nego također čitanja i učenja.

Prvi dio

Pojedinac i zajednica

Prva cjelina

**Stereotipi i predrasude. Što je identitet?
Kako ja doživljavam druge i kako oni vide mene?**

Druga cjelina

Ravnopravnost. Jesi li ravnopravniji od mene?

Treća cjelina

**Različitost i pluralizam. Kako ljudi mogu živjeti
zajedno u miru?**

Četvrta cjelina

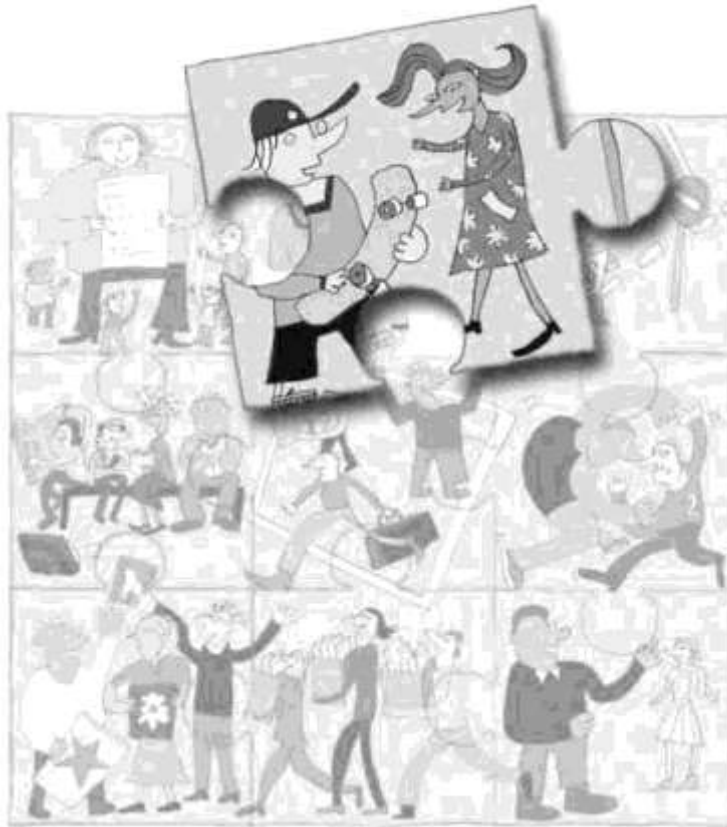
Sukob. Što napraviti ako se ne slažemo?

PRVA CJELINA

Stereotipi i predrasude

**Što je identitet? Kako doživljavam druge,
kako oni vide mene?**

1.1. Kako drugi vide osobu

Osoba je više od onoga što netko možda misli o njoj

1.2. Kako se osoba može drukčije opisati

Kako dobiti bolju sliku o osobi?

1.3. Stereotipi i predrasude

Naše viđenje drugih ljudi, skupina ili država

1.4. Stereotipi o meni!

Kako vidim sebe – kako me drugi vide?

PRVA CJELINA: Stereotipi i predrasude

Što je identitet? Kako doživljam druge, kako oni vide mene?

Tko sam ja zapravo? Svakog dana, učenici iskuse najrazličitije vrijednosti i načine zajedničkog života. Kako bi pronašli svoje mjesto, moraju razviti sposobnost izabiranja. Što mogu napraviti, što ne smijem napraviti? Što je dobro, a što loše? Djeca i mladi brzo shvate da se na ova pitanja ne može lako odgovoriti. Ono što je dobro u jednom slučaju može biti loše u nekom drugom. Kako mogu odlučiti? Koje smjernice imam?

Dva važna alata za osobne smjernice su državna konstitucija i njen pristup ljudskim pravima. Ovo su dvije polazišne točke koje pokazuju pluralizam vrijednosti u društvu. Najvažnije načelo je osobna sloboda, koja svakom pojedincu daje pravo da razvije svoju osobnost, uz pozadinu međusobne tolerancije i odgovornosti, doprinoseći tako i zajednici u kojoj on ili ona živi i čovječanstvu općenito. Možemo se uvelike razlikovati po našim stajalištima i interesima, pod uvjetom da smo se složili oko pravila kako možemo mirno raspravljati o svojim nesuglasicama.

Djeca i mladi bi trebali znati da se i odrasli muče s izazovima i zahtjevima s kojima se susreću. Također bi trebali shvatiti da nastavnici ne posjeduju ključ apsolutne istine, nego rade greške i pokušavaju učiti iz njih.

Ova cjelina se bavi nekim od pitanja o razvoju identiteta osobe te o tome kako ljudi i skupine doživljavaju same sebe i druge. Učenici bi trebali shvatiti da njihov identitet definiraju oni sami te njihova komunikacija s drugima. Identitet definira kako pronalazak razlika među pojedincima tako i potreba za pripadanjem i zaštitom obitelji ili vršnjačke skupine. Mladi ljudi će sebe razumjeti bolje ako istražuju svoje osobne osjećaje i potrebe, svoj osobni razvoj i želje za budućnost. Trebaju eksperimentirati s različitim oblicima ponašanja proširujući svoj repertoar odnosa s drugima. To će naučiti ako konstruktivno doprinose situacijama društvene komunikacije.

Društvena i politička povijest naše države imaju snažan utjecan na naše živote danas. Učenici bi trebali postati svjesni ovog utjecaja stalno skupljajući informacije o trenutnim problemima i raspravljajući o njima, formirajući osobno mišljenje i slušajući mišljenja drugih. Pažljivo moraju voditi računa o stajalištima, predrasudama i stereotipima koji su dio javnom mišljenja. Osoba treba biti svjesna ovih suptilnih oblika utjecaja kako bi mogli djelovati protiv njih, kritički odražavati svoje izbore te ih, po potrebi, mijenjati.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- upoznati vrste stereotipa i kako se stvaraju predrasude;
- shvatiti da pojedincima i skupinama stalno pripisujemo određene kvalitete;
- shvatiti da nam takvo pripisivanje pomaže da se nosimo sa složenošću naših svakodnevnih života;
- shvatiti da takvo pripisivanje može biti štetno i nepošteno;
- naučiti da takvo pripisivanje utječe na stvaranje identiteta pojedinca i grupe;
- naučiti da je identitet složena stvar, a to znači da svaku osobu možemo i moramo drukčije razumjeti i opisati.

PRVA CJELINA: Stereotipi i predrasude

Što je identitet? Kako doživljavam druge, kako oni vide mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
1. lekcija: Kako drugi vide osobu?	Učenici doživljavaju složenost stajališta i sami izabiru.	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i stvaraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.	Opisi uloga, materijal za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki listovi papira, flomasteri.	Grupni rad
2. lekcija: Kako se osoba može drukčije opisati?	Učenici shvaćaju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan, isti identitet.	Učenici vježbaju i glume scene i predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvaćaju da se bez njihovog sudjelovanja i njihovog doprinosa cjelina ne može nastaviti.	Igra uloga, prezentacija i vođena plenarna rasprava
3. lekcija: Stereotipi i predrasude	Učenici shvaćaju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali također nepoštenih stajališta o pojedincima, skupinama ljudi i cijelim državama.	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.	Prazni listovi papira i flomasteri.	Grupni rad, plenarna rasprava
4. lekcija: Stereotipi o meni!	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče to prihvatiti. Oni bolje shvaćaju kako drugi doživljaju njihov identitet i reagiraju na to.	Učenici opisuju sebe i druge i zatim uspoređuju svoje rezultate.	Materijal za učenike 1.2.	Rad u parovima, plenarna rasprava

Prva lekcija

Kako drugi vide osobu

Osoba je više od onoga što netko možda misli o njoj

Obrazovni ciljevi	Učenici dožive složenost stajališta i sami izabiru
Učenički zadatci	Učenicima se dodjeljuju određene uloge i stvaraju svoje mišljenje. Uče kako promijeniti perspektivu.
Sredstva	Opisi uloga, materijal za učenike 1.1 (grupe 1-3), veliki papiri, flomasteri.
Metode	Grupni rad

Nastavni plan

Učenici se rasporede u tri grupe i dobiju materijal za učenike 1.1 (u tri verzije za različite grupe), veliki list papira i flomaster. (U velikim razredima se može učenike podijeliti u više grupa, ali tada nastavnik osigurava više scena za glumu, ili se isti zadatak daje različitim grupama. Ovo potonje može biti zanimljiv scenarij, jer će pokazati koliko različiti opisi i razumijevanja mogu biti.) Tada nastavnik priča priču o dječaku koji se preselio i istražuje svoju novu okolinu. Govori razredu o dječakovom dnevniku, ali ga ne čita naglas, jer je svaka grupa dobila samo dio teksta.

Dodatne informacije za nastavnike

Cijeli tekst ide kako slijedi:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Obitelj mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakiran u nekoj od kutija.

Ispred naše školske zgrade je veliko nogometno igralište. Bio sam sretan zbog toga jer volim igrati nogomet. Stoga sam ponio svoju loptu i želio sam početi trenirati. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me ne znam li čitati. Nisam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam jučer došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Tri verzije materijala za grupe sadrže različite dijelove dnevnika. Motrište grupa će se razlikovati ovisno o informaciji koju su dobili. Stoga, svaka grupa vidi samo dio dječakovog identiteta i prikazuje ovo motrište glumeći po ulogama. Kako zadatci traže, grupe prvo prezentiraju svoje grupe pridjeva. Jedan član svake grupe bilježi rezultate iz grupne rasprave na veliki list za prezentaciju na sljedećem satu.

Sada se svaka grupa odlučuje za kratko predstavljanje njihove interpretacije glumeći po ulogama. Te uloge bi se prvo trebale objasniti i o njima raspraviti u razredu, a zatim uvježbati. To se može odvijati u različitim uglovima učionice, ili možda u velikoj dvorani školske zgrade, unutarnjim prostorijama, ili, ako vrijeme dopušta na igralištu. Čak i ako se gluma odvija negdje na početku, trud će se isplatiti. Za mnoge učenike ono što im je često teško izraziti riječima će se sada možda izreći jednostavno i jasno.

Cilj za učenike tijekom ovog sata je imati napisane popise pridjeva na plakatima i izvježbati scenu.

Na kraju sata nastavnik skupi plakate (ponovno će ih podijeliti na početku sljedećeg sata) i provodi kratko ispitivanje. Daje pozitivne povratne informacije i nalazi temu za sljedeći sat.

Druga lekcija

Kako se osoba može drukčije opisati...?

Kako dobiti bolju sliku osobe?

Obrazovni ciljevi	Učenici shvaćaju da se različiti opisi mogu odnositi na jedan, isti identitet..
Učenički zadatci	Učenici vježbaju i glume scene i predstavljaju svoj pisani rad. Raspravljaju o scenama koje su vidjeli.
Sredstva	Rezultati prve lekcije postaju osnovni materijal druge. Učenici shvaćaju da se bez njihovog sudjelovanja i njihovog doprinosa cjelina ne može nastaviti.
Metode	Igra uloga, prezentacija i vođena plenarna rasprava.

Nastavni plan

Prvi dio

Nastavnik objašnjava tijek sata. Daje grupama još pet minuta da izvježbaju svoje scene. Scene se tada prezentiraju.

Prvo jedan član grupe čita razredu dio iz dnevnika koristeći plakat iz prve lekcije. Tada grupa odglumi scenu. Savjetuje se da se sve scene odigraju bez prekidanja. Ako je više grupa dobilo isti dio iz dnevnika, trebale bi prikazati scene, s malim razlikama, jedna nakon druge.

Nakon što su grupe završile, nastavnik daje pozitivne povratne informacije i opet daje sažetak o tome koji je bio cilj ovih scena. Ako je razred naviknut na ovaj oblik poučavanja i učenja tada će učenici lako moći prijeći na sljedeći korak. Ako nisu, savjetuje se da nastavnik da učenicima priliku da razmisle o nizu scena tražeći aspekte sadržaja i forme.

Evo nekih primjera kako nastavnik može ubrzati razmišljanje o glumi:

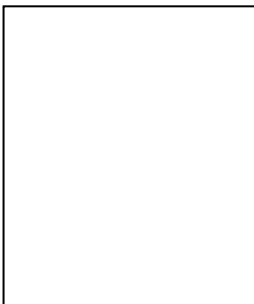
- Kakvo je naše iskustvo kao skupine?
- Jeste li otkrili nešto novo o sebi?
- Kako smo uspjeli prikazati likove onakvima kakvi su bili?

Drugi dio

Tijekom drugog dijela lekcije, učenici slažu svoje stolice u dva polukruga oko ploče. Tada nastavnik na ploči izloži plakate jednog pokraj drugog. Učenici gledaju kako se prezentacija razvija:

Evo kako ih drugi vide:

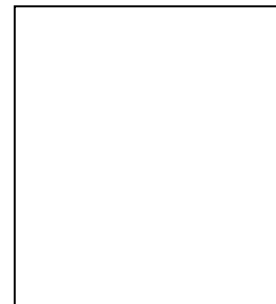
Učenici

Nastavnici

Susjedi

U naknadnoj raspravi učenici bi trebali shvatiti da je potpuno normalno da različiti ljudi ili skupine različito doživljavaju osobu. Trebali bi shvatiti da ne mogu koristiti kategorije poput „točno“ i „netočno“ kako bi opisali svoja stajališta. Zapravo, kako bi bili pravedni prema dječaku, bilo bi krivo dopustiti samo jedan kut motrišta kako bi ga opisali.

Moguće natuknice za nastavnika kako bi potakao kritičko razmišljanje u razredu:

- Kada vidim ove različite opise pomalo sam zbunjen/zbunjena.
- I što je zapravo točno?
- Tko je Maks zapravo?

Nastavnik čeka dok nekoliko učenika ne dignu ruku i onda ih pušta da daju različite odgovore. Zapisuje odgovore na popis na ploči ili, što je još bolje, na stalku (flipchart) s pločom.

Što možemo reći o dječaku?

- Kako ga možemo primjereno opisati?
- Prva izjava
- Druga izjava
- Treća izjava
- Četvrta izjava
- Peta izjava

Na kraju sata nastavnik daje sažetak svih učeničkih uvida tijekom prve dvije lekcije. Prednost je ukoliko postoji stalak s pločom na koji bi se bilježile ove točke koje se mogu prezentirati na sljedećim satovima. Sljedeće se točke mogu pokazati korisnima:

Identitet

- Postoji više strana identiteta neke osobe
- Često drugi ljudi (susjedi, prijatelji, nastavnici, stranci) imaju potpuno drukčija motrišta o istoj osobi
- Trebamo saslušati različita motrišta ako želimo znati više o osobi

Na kraju sata, nastavnik traži povratnu informaciju od učenika, pazeći da ne komentira učeničke primjedbe.

Postoje različiti načini na koje se to može napraviti. Nije uvijek najbolje rješenje pitati razred kao cjelinu, jer puno je češći slučaj da će istih nekoliko učenika odgovarati i povratna informacija će ostati nedefinirana. Zato se ovdje preporuča model ploče za pikado. To je metoda dobivanja brze povratne informacije koja dopušta svakom učeniku da precizira njegove ili njezine odgovore. Dodatak daje detaljan opis ovog oblika povratne informacije.

Nastavnik tada daje kratki uvid u sljedeće dvije lekcije, u kojima učenici neće promatrati pojedince, nego grupe unutar društva i cijele države.

Treća lekcija

Stereotipi i predrasude

Naše viđenje drugih ljudi, skupina ili država

Obrazovni ciljevi	Učenici shvaćaju kako su stereotipi i predrasude povezani i kako mogu dovesti do pojednostavljenih, ali također nepoštenih stajališta o pojedincima, skupinama ljudi i cijelim državama.
Učenički zadatci	Učenici razmišljaju o svom viđenju drugih i o tome raspravljaju u grupama.
Sredstva	Prazni listovi papira i flomasteri.
Metode	Grupni rad, plenarna rasprava.

Ključni pojmovi

Stereotipi: To su mišljenja koje grupe imaju o sebi ili drugim grupama.

Predrasude: To su emocijama nabijena mišljenja o društvenim grupama (često manjinama) ili određenim ljudima (često iz manjinskih skupina) i obrnuto, manjina prema većini.

Nastavni plan

Cilj ove lekcije je omogućiti učenicima da prenesu svoje razumijevanje o tome kako vidimo druge na nivo pojedinca, na općenitiji nivo, tj. kako sudimo veće skupine, vjerske zajednice, etničke grupe ili države.

Nastavnik pripremi kratko, jasno strukturirano predavanje o razlikama između stereotipa i predrasuda koje će održati na početku sata.

Skraćujući procese učenja te rezultate i uvide koji su dobiveni u prethodne dvije lekcije, nastavnik pomaže učenicima da razumiju razliku između stereotipa i predrasuda. Nastavnik uvodi ta dva pojma govoreći o različitim viđenjima dječaka o kojem se raspravljalo u prijašnje dvije lekcije. On/ona pokušava predstaviti ta viđenja kao stereotipe i predrasude (vidi dodatne materijale za nastavnike na kraju ovog poglavlja, gdje je uključen i model za ovo kratko ključno predavanje). U sljedećem koraku, učenici stvaraju male grupe. Rade na opisivanju društvenih skupina, na primjer:

- dječaci i djevojčice;
- zanimanja;
- etničke skupine;
- države;
- kontinenti.

Važno je ne pitati učenike da daju svoje osobno viđenje drugih. Trebali bi zamisliti što bi društvo, susjedi ili mediji mogli reći ili misliti o grupama koje su im zadane u ovom zadatku.

Učenici pokušavaju razlikovati stereotipe i predrasude primjenjujući ono što su čuli od nastavnika na početku sata.

Nastavnik može staviti neke natuknice na ploču i učenici sami pripremaju svoju prezentaciju rezultata u obliku popisa. Iskustvo je pokazalo da će popis pripremljen unaprijed (vidi primjer ispod) pomoći učenicima da bilježe ideje za kasniju upotrebu u raspravi.

Nakon početnog predavanja nastavnika o stereotipima i predrasudama, učenici rade u grupama od troje ili četvero otprilike 15 minuta kako bi razmišljali o gornjem zadatku. Nastavnik bi trebao pažljivo promisliti koji primjer ponuditi. Ovisno o političkoj situaciji u određenoj državi, moguće je izabrati primjere koji su bliski vlastitim iskustvima učenika. S druge strane, nastavnik bi trebao spomenuti samo etničke skupine koje žive u državi ili zajednici ako taj izbor nikog ne vrijeđa i samo ako ne postoji mogućnost da će se dogoditi bilo kakve rasprave i neslaganja koja bi mogla izmaknuti kontroli.

Grupne rasprave i rezultati trebali bi se prezentirati na plenarnom dijelu. Svaka grupa bira glasnogovornika koji će predstaviti rezultate svoje grupe prateći uzorak kriterija kako slijedi:

- naša država, naša grupa, naša etnička pripadnost, naše zanimanje;
- stereotipi koje je grupa izrekla;
- predrasude koje je grupa izrekla;
- naše pretpostavke zašto grupe imaju takva stajališta;
- naša mišljenja uključujući razlike u mišljenju.

Nastavnik će pomoći učenicima zapisujući rezultate svake grupe (u obliku bilješki) na stalak s pločom.

Primjer kako bilježiti rezultate kako bi pomogli učenicima:

Grupa	Država/zanimanje/grupa	Stereotipi	Predrasude	Komentari
1				
2				
3				
4				
5				

Na kraju nastavnik zaključuje lekciju dajući osvrt kako na tijek tako i na rezultate te izvještava razred o sljedećim koracima.

Četvrta lekcija

Identitet: Stereotipi o meni!

Kako vidim – kako me drugi vide?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni toga kako ih drugi doživljaju i uče to prihvatiti. Bolje shvaćaju kako drugi doživljaju njihov identitet i reagiraju na to.
Učenički zadatci	Učenici opisuju sebe i druge i zatim uspoređuju svoje rezultate.
Sredstva	Materijal za učenike 1.2.
Metode	Rad u parovima, plenarna rasprava

Lekcija

Nastavnik počinje sat dajući sažetak rezultata dvije prethodne lekcije i objašnjavajući raspored današnjeg sata.

Nastavnik tada podsjeća razred da su započeli motriti pojedinca (dječakovu osobnu situaciju) te da su se potom prebacili na razmatranje kako vidimo veće grupe poput zanimanja, etničkih skupina i cijele države. Sada će se opet fokusirati na pojedinca, ali ovog puta će svaki učenik za sebe – svatko u razredu – biti središte motrenja. Koncentrirat će se na pitanje:

Tko sam ja?	
Kako bih opisao sam sebe?	samopercepcija
Kako bi me učenik u razredu opisao?	percepcija drugih

Nastavnik u svom uvodu sata crta ovu tablicu na ploču ili stalak s pločom. On ili ona također može pitati učenike da ponove ono što su naučili u prethodna dva sata o razlikama između samopercepcije i percepcije drugih. Kao dodatak, ili kao alternativa, može ponoviti ključne pojmove stereotipa i predrasuda.

Sada nastavnik uzima materijale pokazujući učeničke opise Maksa. Oni bi trebali pomoći učenicima da se sjete što je moguće više kvaliteta i karakteristika ljudi. Učenici dobivaju zadatak da ispišu što je moguće više pridjeva koji se mogu koristiti za opisivanje osobe. Nastavnik će zasigurno morati dati neke ideje i prijedloge u ovom trenutku. Na primjer, učenici mogu dobiti smjernice o kategorijama koji opisnim pridjevima daju značenje. Takve kategorije mogu uključivati sljedeće:

Kako bismo opisali ljude:

- jesu li dobrog raspoloženja?
- jesu li lošeg raspoloženja ili čak bijesni?
- jesu li dobri prijatelji?
- želimo li opisati kako izgledaju?
- želimo li ih opisati kao učenike?

Cijeli razred bi trebao biti uključen, radije nego da pitamo nekoliko učenika da kažu svoje ideje u frontalnoj situaciji poučavanja i učenja. To se može postići sljedećom vježbom⁵ u kojoj učenici rade sami kako bi iznijeli niz ideja. U kutovima učionice, ili na odvojenim stolovima, trebali bi se objesiti ili staviti veliki listovi papira. Na tim papirima, daju se različite ključne riječi ili kategorije kao naslovi. Učenici se kreću učionicom u tišini i zapisuju svoje ideje na plakate (idealno bi bilo flomasterima koji su pridodani svakom plakatu). Kako mogu vidjeti ono što su drugi učenici napisali, učenici se ne bi trebali ponavljati, ali mogu dodavati komentare i nove ideje.

⁵ Ovdje predložena vježba je slična „Zidu tišine“ (vidi GOO (EDC/HRE) šesta knjiga, Razvijanje novih ideja u GOO (EDC/HRE)).

Rezultat takve vježbe bi mogao ovako izgledati:

Kakva je osoba kada je dobro raspoložena?

- vesela
- šali se
- opuštena
- pričljiva
- pjeva
- šarmantna

...

...

...

...

Nije potreban dodatak u plenarnoj raspravi, jer je svrha ove vježbe da učenici dobiju ideje o radu unutar sljedećeg koraka. Nastavnik bi do ovog trenutka već trebao razmisliti koji bi učenici mogli raditi zajedno u parovima. Ovo je važno, jer je tema s kojom će se učenici susresti osjetljiva. Zbog toga bi nastavnik trebao izbjeći stavljanje zajedno učenika koji si međusobno nisu dragi, i trebao bi biti siguran da ničiji osjećaju neće biti povrijeđeni.

Parovi dobiju sljedeći zadatak:

Sada ćete istražiti kako doživljavate sami sebe i jedni druge. Napravite ovo na sljedeći način:

- Prvo, radite sami.
- Pogledajte opise na plakatima u učionici i izaberite riječi koje vas, po vašem mišljenju, dobro opisuju. Napišite ih na materijal.
- Dodajte svoje kvalitete i opise u određenim situacijama koje niste pronašli na plakatima. Napišite ih na materijal.
- Onda opišite svog partnera na isti način.
- Kad ste oboje završili, razmijenite svoje rezultate. Bit će zanimljivo vidjeti koji opisi i stavovi se slažu, a koji razlikuju, ili su čak u suprotnosti jedni s drugima. Izrazite svoje misli i osjećaje:
  - Što me iznenađuje?
  - Što me čini sretnim?
  - Što mi smeta?
  - Što me vrijeđa?
  - Možeš li svoj stav potkrijepiti nekim primjerima?
  - Koji opisi su (pozitivni ili negativni) stereotipi?

Nastavnik bi trebao odlučiti hoće li organizirati konačno plenarno izlaganje na kraju ovog sata (što je ujedno i kraj ove cjeline, iako su nastavci mogući) ili će ukratko prikazati procese učenja kroz zadnje četiri lekcije. Koju god metodu izabrao nastavnik će primijetiti da se radna atmosfera u razredu poboljšala tijekom ove cjeline.

Učenici će razviti bolje međusobne odnose i imat će zanimljiva otkrića koja su podijelili jedni s drugima. Sada mogu razlikovati:

- stereotipe i predrasude;
- samopercepciju i percepciju drugih.

Napredovali su u razvoju društvene kompetencije, što će im koristiti u njihovim svakodnevnim životima, kako u razredu i školi tako i u cjelini. Učenici će često nailaziti na teme koje su se pojavile u ove četiri lekcije pa će ojačati ono što su naučili.

Materijal za učenike 1.1.

(Prva grupa)

Igra uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika te zadatak.

Zadužite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Obitelj mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Sada živimo u stanu blizu rijeke. Jedan od dječaka iz mog razreda živi samo nekoliko kuća dalje. Već treći dan mi je prišao i pozvao me u ribolov. Odbio sam jer mi je ribarski štap još uvijek zapakiran u nekoj od kutija. ”

Zadatci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maksovi kolege u razredu upotrijebili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
2. Što mislite što će učenik u Maksovom razredu reći o njemu ostalim učenicima? Izvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Materijal za učenike 1.1.

(Druga grupa)

Igra uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika te zadatak.

Zadužite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Ispred naše školske zgrade je veliko nogometno igralište. Bio sam sretan zbog toga jer volim igrati nogomet. Stoga sam ponio svoju loptu i želio sam početi trenirati. Tek sam počeo pucati na gol jedan ili dva puta kad me školski nadzornik zaustavio. Bio je ljut i upitao me ne znam li čitati. Nisam vidio znak na kojem je pisalo da je igralište zatvoreno nakon kiše. Bio sam toliko šokiran da sam otišao kući bez riječi. ”

Zadatci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maksovi kolege u razredu upotrijebili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
2. Što mislite što će učenik u Maksovom razredu reći o njemu ostalim učenicima? Izvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Materijal za učenike 1.1

(Treća grupa)

Igra uloga

Izaberite predstavnika svoje grupe koji će vašoj grupi naglas pročitati kratki dio iz dnevnika te zadatak.

Zadužite drugog člana vaše grupe koji će bilježiti vaše rezultate i prezentirati ih razredu.

Dio iz Maksovog dnevnika:

„Prvi je dan u mom novom razredu. Obitelj mi se preselila ovdje iz drugog dijela i osjećam se poput stranca. Dragi dnevniče, puno toga mi se dogodilo u posljednjih nekoliko dana. Reći ću ti nešto o tome.

Jedan stari čovjek živi sam u stanu iznad našeg. Kad sam jučer došao kući, sreo sam ga na ulaznim vratima s njegovim namirnicama. Nosio je torbu s hranom i teško je disao. Bilo mi ga je žao. Upitao sam ga mogu li mu pomoći i odnio mu torbu do vrata.“

Zadatci:

1. Napišite popis pridjeva za koje mislite da bi ih Maksovi kolege u razredu upotrijebili kako bi ga opisali (razmislite u svojoj grupi).
2. Što mislite što će učenik u Maksovom razredu reći o njemu ostalim učenicima? Izvježbajte kratku scenu koju možete odglumiti u razredu.

Dodatni materijali za nastavnike

Stereotipi i predrasude

Što je stereotip?

Ljude često definiramo kao članove grupa, ovisno o njihovoj kulturi, njihovim vjerskim uvjerenjima, njihovom porijeklu i vanjskim obilježjima poput boje kože, visine, frizure ili načina odijevanja.

Često ova definicija grupa ide zajedno s dodjeljivanjem određenih kvaliteta ljudima pa se te određene slike povezuju s određenim skupinama. Ako su te slike pretjerane do te mjere da teško odgovaraju stvarnosti zovemo ih stereotipima.

Stereotipi se također mogu pronaći u knjigama (čak i školskim udžbenicima), stripovima, reklamama ili filmovima. I vi ste zasigurno naišli na takve stereotipe. Sjetite se, na primjer, slike afričkih žena koje nose suknje od palminog lišća, imaju debele usne i male kosti koje su probodene u njihovom nosu.

Od stereotipa do predrasude

Ako osobu ili grupu sudimo samo prema stereotipima, a ne kao pojedinca ili grupu pojedinaca, to već prelazi u predrasudu. Mišljenje o osobi ili grupi je stvoreno bez da ih zapravo poznajemo. Takva stajališta i ideje najčešće nemaju nikakve veze sa stvarnošću i često su nenaklonjene ili neprijateljske.

„Pozitivni“ stereotipi

Kakogod, postoje i pozitivni stereotipi. Na primjer ako netko kaže da crni ljudi brzo trče, to možemo nazvati pozitivnim stereotipom. „Pa, što ima loše u tome?“, možete pomisliti. Ali u ovom slučaju su ljudi također nepravedno stavljeni u isti „koš“. Samo razmislite: je li stvarno istina da svi crni ljudi brzo trče?

Za što su dobri stereotipi?

Čini se da predrasude čine svijet jednostavnijim i manje kompliciranim. Ako ljudi sreću druge koji se čine čudnima, to im često daje osjećaj nelagode. U takvim situacijama, predrasude dozvoljavaju ljudima da potisnu svoju nelagodu – ja se mogu pretvarati da znam sve o drugima i ne trebam postavljati nikakva pitanja. Ali kao posljedica toga, od samog početka, smislen susret i pravo razumijevanje su postali nemogući.

Koja je posljedica predrasuda?

Predrasude su uvredljive. Prije svega, koriste se kako bi se prema nekom nepošteno ponašali. Predrasude ljude lišavaju mogućnosti da pokažu tko su i što su sposobni postići. Na primjer, poslodavac možda neće dati posao turskom kandidatu jer je čuo da „oni“ uvijek kasne na posao. Neki ljudi su skloni predrasudama i populističkim idejama iako ne znaju nikoga tko bi mogao potvrditi ova negativna stajališta.

Što možemo napraviti protiv predrasuda?

Predrasude teško izumiru i zbog toga se teško nositi s njima. Ali nema potrebe gubiti nadu: nitko nije rođen s predrasudama. One se nauče i, stoga, se mogu odučiti. Prije nego sudite osobu, pitajte ga/ju da vam objasni zašto je on ili ona napravio ono o čemu se raspravlja. Sjetite se da vi sigurno ne biste voljeli da vas sude prije nego vas saslušaju.

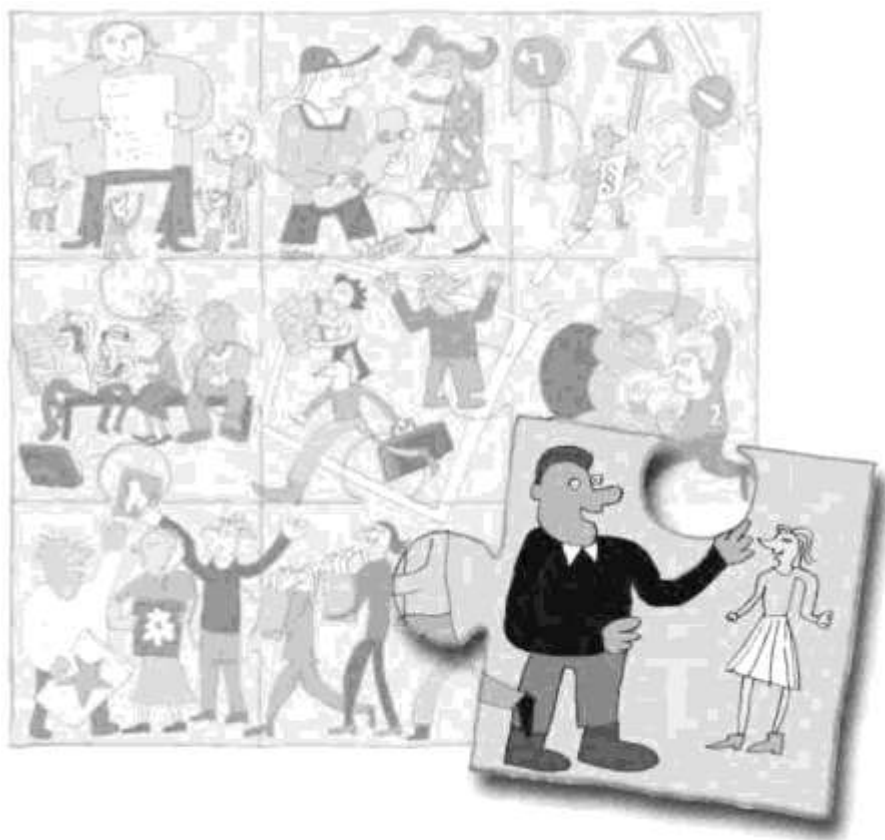
Materijal za učenike 1.2

Samopercepcija – percepcija

Rad u paru

Komentari nakon rasprave - Gdje nam se stajališta slažu - Gdje nam se stajališta razlikuju -Opažanja	Kako opisujem sebe (moja samopercepcija)	Kako opisujem kolegu učenika (moja percepcija nekog drugog, koju sam ja napisao)	Komentari nakon rasprave - Gdje nam se stajališta slažu, a gdje razlikuju - Opažanja

Druga cjelina
Ravnopravnost
Jesi li ravnopravniji od mene?

2.1. Razlike i sličnosti

Jesam li ravnopravan? Jesam li drukčiji?

2.2. Vesnina priča

Kako bismo reagirali da se to dogodi nama?

2.3. Ravnopravnost između muškaraca i žena

Kako bismo se trebali ponašati prema muškarcima i ženama?

2.4. Socijalna pravda

Kako bismo se trebali nositi s neravnopravnostima?

Druga cjelina: Ravnopravnost

Jesi li ravnopravni od mene?

Ravnopravnost kao pojam definira da svatko, bez obzira na godine, spol, rod, vjeru, etničku pripadnost itd., ima jednaka prava.

Predgovor Općoj deklaraciji o ljudskim pravima počinje riječima „priznavanje urođenog dostojanstva, ravnopravnosti te neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji je temelj slobode, pravednosti i mira u svijetu“. Pojam građanstva se ne može odvojiti od pitanja ravnopravnosti. Postojanje neravnopravnosti unutar ili između društava ometa uspješno građanstvo. Ideja ravnopravnosti je, stoga, u središtu obrazovanja za demokratsko građanstvo. Kao takva mora sagledati pitanje ravnopravnosti i trebala bi ovlastiti pojedince da djeluju protiv svih oblika diskriminacije.⁶

Različitost podrazumijeva pogled iznad ideje tolerancije kao iskrenog poštovanja za i poštivanje različitosti. Ona je središte ideje pluralizma i multikulturalnosti, i kao takva je kamen temeljac za demokratsko građanstvo. Demokratsko građanstvo stoga mora uključivati priliku da se ispituju stajališta i izazovi predrasuda i stereotipa. Također mora osigurati da se razlika slavi i prihvaća unutar lokalnih, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih zajednica.⁷

Solidarnost se može, na mnoge načine, gledati kao sposobnost pojedinaca da se maknu dalje od njihovog vlastitog prostora te prepoznaju i žele djelovati kako bi zaštitili i promovirali prava drugih. Ključni cilj demokratskog građanstva jest, također, da on treba osigurati pojedincima znanje, vještine i vrijednosti koje trebaju kako bi potpuno živjeli unutar svojih zajednica. Kako je ranije istaknuto, djela solidarnosti su usko vezana uz ideju djelovanja. Kakogod, solidarnost je više stvar uma nego stvar ponašanja.⁸

Predrasuda je procjena koju stvorimo o drugoj osobi ili ljudima bez da ih zapravo znamo. Predrasude mogu biti negativnog ili pozitivnog karaktera. One se uče kao dio naših procesa socijalizacije i vrlo ih je teško mijenjati ili istrijebiti. Stoga je važno da smo svjesni njihovog postojanja.

Diskriminacija se može provoditi direktno ili indirektno. Direktnu diskriminaciju karakterizira namjera diskriminiranja osobe ili grupe, kao kada ured za zapošljavanje odbije romskog kandidata ili kada trvrtka za iznajmljivanje ne iznajmljuje stanove imigrantima. Indirektna diskriminacija naglasak stavlja na utjecaj politike ili mjere. Događa se kada naoko neutralna provizija, kriterij ili ponašanje stavlja osobu ili određenu manjinu u de fakto neravnopravan položaj u usporedbi s drugima. Primjeri mogu ići od minimalnih uvjeta o visini vatrogasaca (što bi moglo isključiti mnogo više ženskih nego muških kandidata), do trgovačkog centra koji ne zapošljava ljude u dugim suknjama, ili vladinog ureda ili školskih propisa koji zabranjuju ulaz ili prisutnost ljudi koji nose marame. Ova pravila, naoko neutralna koja se odnose na etničku ili vjersku pripadnost, mogu značiti pretjeran nepovoljan položaj članova određenih manjina ili vjerskih skupina koji nose duge suknje ili marame.⁹

Pojam „rod“ se odnosi na društveno stvorene uloge muškaraca i žena koje im se pridodaju zbog njihovog spola. Rodne uloge, stoga, ovise o određenim društveno-ekonomskom, političkom i kulturalnom kontekstu i na njih utječu drugi čimbenici uključujući rasu, etničku pripadnost, društveni položaj, seksualnu orijentaciju i dob. Rodne uloge se uče i poprilično se razlikuju unutar ili među kulturama. Za razliku od osobnom biološkog spola, rodne uloge se mogu promijeniti.¹⁰

⁶ U “Rječnik pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo”, Karen O’Shea, Vijeće Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

⁷ Isto

⁸ Isto

⁹ Isto

¹⁰ Isto

Ekonomska i socijalna prava se većinom zanimaju za uvjete koji su potrebni za puni razvoj pojedinca i udjela za prikladni standard života. Često se nazivaju „drugom generacijom“ ljudskih prava, puno ih je teže nametnuti, jer se smatra da su ovisni o raspoloživim sredstvima. Oni uključuju prava kao što su pravo na posao, pravo na školovanje, pravo na odmor i pravo na prikladan standard života. Ova prava su međunarodno istaknuta u Konvenciji o ekonomskim i socijalnim pravima koju je prihvatila Skupština Ujedinjenih naroda 1966.¹¹

Različiti ljudi imaju različita mišljenja i stavove kad se radi o tome kako bi se naše društvo trebalo nositi s pitanjima socijalne pravde. Ova mišljenja i stavovi se općenito mogu podijeliti u tri kategorije:

- Darwiniste, koji misle da su pojedinci u potpunosti odgovorni za svoje probleme i treba ih pustiti da se sami nose s njima. Oni vjeruju da ljudi trebaju poticaje kako bi se više trudili. Darwinisti ostaju izvan arene socijalnih prava.
- Simpatizeri, koji suosjećaju s onima koji pate i žele napraviti nešto kako bi olakšali njihovu bol. Oni socijalna i ekonomska prava vide kao poželjne političke ciljeve više nego ljudska prava. To često rezultira pristupom s visoka prema ljudima koji su u teškim socijalnim uvjetima.
- Tražitelji pravde, koji smatraju da se prema ljudima ponašamo nepošteno, uvelike kao rezultat vladinih odluka. Oni vjeruju da moraju mijenjati političke i ekonomske sustave tako da ljudi nisu prisiljeni živjeti u siromaštvu.¹²

---

¹¹ Iz “Rječnik pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo”, Karen O’Shea, Vijeće Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹² Preuzeto iz “Dužnosti bez granica. Ljudska prava i globalna socijalna pravda”, Međunarodno vijeće za politiku ljudskih prava.

DRUGA CJELINA: Ravnopravnost

Jesi li ravnopravni od mene?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Razlike i sličnosti	Učenici mogu objasniti ravnopravnosti i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost.	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o posljedicama toga kad je netko drukčiji.	Bilježnice ili listovi papira i kemijske za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupe će trebati velike listove papira i flomastere ako nastavnik ovo odluči iskoristiti.	Individualni rad te rad u malim grupama.
Druga lekcija: Vesnina priča	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti motrište žrtava diskriminacije.	Učenici raspravljaju o slučaju diskriminacije i uspoređuju ga sa situacijom u njihovoj državi.	Neobvezno, kopija materijala za učenike 2.1.	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.
Treća lekcija: Ravnopravnost između muškaraca i žena	Učenici mogu reagirati na situacije diskriminacije.	Učenici razmišljaju o tome kako se oni, i društvo u cjelini, ponašaju prema ženama.	Kopija jedne priče iz materijala za učenike 2.2. za svaku grupu od 4 ili 5 učenika.	Rad u malim grupama.
Četvrta lekcija: Socijalna pravda	Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu.	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici opet razmišljaju o cijeloj cjelini.	Kopije materijala za učenike 2.3, podijeljene u dijelove za svaki par (neobvezno).	Rad u paru Kritičko razmišljanje.

Prva lekcija

Razlike i sličnosti

Jesam li ravnopravan? Jesam li drukčiji?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu objasniti ravnopravnosti i razlike među ljudima. Učenici cijene i ravnopravnost i različitost.
Učenički zadatci	Učenici otkrivaju razlike i sličnosti među ljudima. Učenici raspravljaju o posljedicama toga kad je netko drukčiji.
Sredstva	Bilježnice ili listovi papira i kemijske za individualni rad. Dodatna aktivnost nije obvezna, ali grupe će trebati velike listove papira i flomastere ako nastavnik ovo odluči iskoristiti.
Metode	Individualni rad te rad u malim grupama. Plenarna rasprava.

Nastavni plan

Učenici se rasporede u grupe od četvero ili petero. Svaka grupa treba list papira i kemijsku. Nastavnik objašnjava da će postaviti nekoliko pitanja na koja učenici moraju odgovoriti s da ili ne. Kao priprema za ovo učenicima se kaže da zapišu vodoravno slova od A do R, abecednim redom, ostavljajući ispod njih dovoljno mjesta. Nastavnik može isto napraviti na ploči.

Primjer

Pitanja: A B C D E F .....

Odgovori: 1 0 1 0 1 .....

Nastavnik zatim postavlja niz pitanja (od A do R) iz popisa A, a učenici pojedinačno bilježe odgovore u oblik 1 („da“) ili 0 („ne“). Nastavnik kaže učenicima ako nisu sigurni u neki od svojih odgovora, svejedno se očekuje od njih da zabilježe odgovor koji smatraju najtočnijim.

Popis A	Popis B
A. Jesi li žena?	A. Jesi li uvijek sretan?
B. Jesi li posjetio više od jedne strane države?	B. Imaš li nokte na prstima?
C. Voliš li igrati neki sport?	C. Možeš li malo misliti?
D. Voliš li svirati neki instrument?	D. Je li te rodila majka?
E. Imaš li smeđe oči?	E. Možeš li letjeti bez opreme (kao što ptica može)?
F. Jesu li ti obje bake još žive?	F. Možeš li živjeti bez da išta piješ?
G. Nosiš li naočale?	G. Dišeš li?
H. Voliš li biti u prirodi?	H. Živiš li stalno ispod vode?
I. Jesi li poprilično tiha osoba?	I. Imaš li ikakve osjećaje?
J. Jesi li poprilično visok (više od prosjeka)?	J. Je li ti krv zelena?
K. Jesi li poprilično tužna osoba (više od prosjeka)?	K. Jesi li ikad pao?
L. Jesi li zimogrozan?	L. Možeš li vidjeti kroz zidove?
M. Voliš li putovati?	M. Možeš li komunicirati s drugima?
N. Voliš li ići kod frizera?	N. Voliš li lijepo vrijeme?
O. Voliš li raditi na računalu?	O. Bi li ti bilo draže da ne moraš upoznavati ljude?
P. Bojiš li se visina?	P. Imaš li jezik?
Q. Je li ti smeđa boja draža od plave?	Q. Možeš li letjeti (poput ptica)?
R. Voliš li crtati/slikati?	R. Jesi li ponekad umoran?

Nastavnik pita jednog predstavnika iz svake grupe da zapiše njihove odgovore s popisa A na ploču. Zatim nastavnik kaže učenicima da pogledaju dane odgovore i usporede ih kratko sa svojim. Vide li razlike u odgovorima? Mogu li sažeti neke razlike u njima?

Nastavnik im onda kaže da odgovore na sljedeću grupu pitanja, ovoga puta one s popisa B. Opet, predstavnik svake grupe zapisuje njihove odgovore na ploču, ispod slova abecede.

Zašto ovog puta gotovo nema razlike među grupama? Nastavnik pita učenike da dodaju još stvari koje su im zajedničke.

Za proširenu aktivnost nastavnik svakoj grupi daje veliki list papira i flomaster. Zadatak im je sljedeći:

1. Pronađite tri primjera situacija u kojima je ugodno biti sličan drugim ljudima. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti sličan.

2. Pronađite tri primjera situacije u kojima je ugodno biti drukčiji od drugih ljudi. Dajte razloge zašto mislite da je ugodno biti drukčiji.

Ako je potrebno, nastavnik pokazuje kako okvir razmišljanja daje strukturu učeničkim rezultatima.

Situacije u kojima je ugodno biti sličan	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Situacije u kojima je ugodno biti drukčiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Tada nastavnik pita grupe da pronađu tri situacije u kojima je neugodno biti drukčiji od drugih. I opet, trebali bi dati razloge zašto misle da bi to moglo biti tako. Koje vrste osjećaja to uzrokuje?

Situacije u kojima je neugodno biti drukčiji	Zašto?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Zatim nastavnik pita učenike prema kojim grupama „drukčijih“ ljudi se ponekad drugi loše ponašaju i tko tako radi.

Grupe ljudi prema kojima se drugi loše ponašaju	Tko?
a)	a)
b)	b)
c)	c)

Nastavnik pita svaku grupu da prezentira svoje odgovore. Razred će dalje istraživati koja prava se krše u prikazanim slučajevima. Za ovu svrhu grupama će se podijeliti kopije materijala za učenike 5.2.: Popis ljudskih prava.

Druga lekcija

Vesnina priča

Kako bismo reagirali da se to dogodi nama?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni predrasuda i diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti motrište žrtava diskriminacije. Učenici su sposobni reagirati u situacijama diskriminacije.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju o slučaju diskriminacije i uspoređuju ga sa situacijom u njihovoj državi.
Sredstva	Kopija materijala za učenike 2.1. (s pitanjima) za svakog učenika.
Metode	Grupni rad koji se zasniva na tekstu.

Ključni pojam

Diskriminacija je rašireni oblik ponašanja u društvu. Nisu samo vlasti uključene u diskriminaciju, već i mnoga druga tijela i pojedinci. Započinjući s istinitom pričom o diskriminaciji, lekcija učenicima daje mogućnost da razmisle o svom vlastitom ponašanju.

Nastavni plan

Nastavnik može pročitati naglas kopiju materijala za učenike 2.1 ili dati učenicima kopiju da je sami pročitaju.

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu dućana odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23. Ja imam 19 pa sam ušla i pitala voditeljicu o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vratila sam se dva puta i uvijek mi je govorila isto. Gotovo tjedan dana poslije vratila sam se u dućan. Oglas za posao je još bio u izlogu. Voditeljica je bila prezauzeta da me vidi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Nakon što sam izašla iz dućana bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla rekla je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak.“

Nakon što su svi učenici čuli ili pročitali priču, nastavnik dijeli učenike u grupe od četvero ili petero i kaže im da rasprave o sljedećim pitanjima (materijal uključuje ova pitanja; ako je nastavnik priču prezentirao usmeno, on ili ona bi trebao napisati pitanja na ploču ili stalak s pločom):

1. Kako bi se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagirali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Što mislite zašto se voditeljica ponijela na ovaj način? Smatrate li da je ovo bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto ne)?
3. Što je Vesna mogla napraviti u vezi toga? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Što su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi ovakve situacije? Što bi zakon trebao reći?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako da, na koje grupe bi to utjecalo?

Nastavnik zatim pita učenike da daju početni odgovor na pitanja. To može napraviti na način da svaku grupu pita jedno pitanje ili da grupe daju kratke odgovore na više od jednog pitanja.

Nastavnik zatim kaže učenicima da se Vesnina priča uistinu dogodila, prije više od deset godina, a kasnije, kad je upitana za razlog svog ponašanja, voditeljica trgovine je rekla:

Odgovor voditeljice

“Smatrala sam da bi Vesni bilo teško raditi ovdje zbog udaljenosti koju bi morala proputovati do posla svaki dan. To bi bilo dvanaest-kilometarsko putovanje sa dva autobusa. Teško je voditi dućan ako osoblje stalno kasni. Radije bih zaposlila nekog iz ovog područja. Osoba kojoj sam dala posao se činila sasvim u redu.“

Nastavnik kaže učenicima da Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava (članak 14) kaže: „Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.“; a članak 2. Opće deklaracije o ljudskim pravima kaže: „Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.“

Nastavnik zatim pita učenike što ovi tekstovi znače u odnosu na Vesninu situaciju. Kako bi završio sat, nastavnik kaže učenicima kako je zapravo Vesnina priča završila.

Zaključak Vesnine priče

Vesna je predala svoj slučaj posebnom Europskom sudu, koji provodi zakone o diskriminaciji. Sud se složio da je ona diskriminirana. Još nekoliko ljudi koji su živjeli daleko od dućana su bili na razgovoru. Djevojka koja je dobila posao je imala samo 16 godina, bjelkinja je, i živjela je na istoj udaljenosti od dućana kao i Vesna. Dućan je morao Vesni isplatiti novac za povredu njenih osjećaja.“

Kao nastavak, nastavnik kaže učenicima da napišu pismo voditeljici dućana ili gradonačelniku grada. On/ona bi im trebao pomoći da oboje napišu sa svog osobnog motrišta te sa motrišta Europskog suda za ljudska prava. Važno je da bi cijeli razred trebao vidjeti pisma, tako da bi se rasprava mogla održati i van redovne školske satnice.

Treća lekcija

Ravnopravnost između muškaraca i žena

Kako bismo se trebali ponašati prema muškarcima i ženama?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni rodne diskriminacije u društvu. Učenici mogu razumjeti motrište žrtava rodne diskriminacije. Učenici mogu reagirati na situacije diskriminacije.
Učenički zadatci	Učenici razmišljaju o tome kako se oni, i društvo u cjelini ponašaju prema ženama.
Sredstva	Kopija jedne priče iz materijala za učenike 2.2 za svaku grupu. Veliki list papira i flomaster za svaku grupu.
Metode	Male grupe, rasprava i prezentacije.

Osnovne informacije

Još uvijek je dalek put do toga da se zakon i u svakodnevnom životu prema muškarcima i ženama ponaša kao prema ravnopravnim ljudskim bićima. Različite situacije u obitelji, u školi i na poslu nude mogućnost da se poboljša suosjećanje pojedinca za ova pitanja te nečije razmišljanje o tome kako ta pitanja riješiti. Ova lekcija je također poziv da se promijene neke prakse u razredu ili u školi.

Nastavni plan

Razred je podijeljen u grupe od četiri ili pet učenika. Svaka grupa dobije jednu od tri priče iz materijala za učenike 2.2. Jednom kad učenici završe čitati pozvani su na raspravu o pitanjima koja su postavljena u svakoj priči.

Zatim nastavnik uvodi u daljnju raspravu o svakoj priči, tražeći od predstavnika iz svake grupe da iznese kratak sažetak njihove priče i da prezentira rezultate grupne rasprave.

Kad to naprave, nastavnik traži od učenika da pažljivo pročitaju tablicu i tekst na ploči i onda daju dva primjera razlika u spolu te još dva razlika u rodu, kako bi bio siguran da učenici razumiju dane definicije.

Spol	Rod
Biološki uvjetovan	Društveno definiran
Statičan, ne može se mijenjati	Dinamičan, mogućnost promjene
<i>„Spol se odnosi na prirodno različite varijable koje se zasnivaju na biološkim karakteristikama žene i muškarca.“</i>	<i>„Rod je pojam koji se odnosi na društvene razlike, za razliku od bioloških, između muškaraca i žena koje su naučene, vremenom se mogu mijenjati i razlikuju se uvelike prema povijesnim, kulturnim, tradicionalnim, geografskim, vjerskim, društvenim i ekonomskim čimbenicima.“</i>

Kad se vrate u svoje grupe, učenici dobiju veliki list papira i flomaster. Sada raspravljaju o tome misle li ili ne da njihova škola promovira rodnu ravnopravnost. Ako se slože da promovira, moraju prezentirati pet primjera koji potkrepljuju mišljenje njihove grupe. Ako je odgovor „ne“, pak, moraju nabrojati pet stvari koje se mogu napraviti da bi se u njihovoj školi promovirala rodna ravnopravnost.

Svaka grupa prezentira svoje rezultate.

Ako nastavnik želi proširiti ovu aktivnost u projekt, on ili ona bi trebao pozvati učenike da izaberu jednu ili dvije ideje te osmisle plan kako bi se one uklopile u školu. Plan bi trebao uključivati općeniti cilj, različite korake koji će se poduzeti, odgovorne ljude i vremenski okvir.

Primjer plana

Opći cilj:		
Što se mora napraviti?	Tko će to napraviti?	Kada treba biti dovršeno?

Četvrta lekcija

Socijalna pravda

Kako bismo se trebali nositi s neravnopravnostima?

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni problema vezanih uz socijalnu pravdu.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju o pitanjima distributivne pravde. Učenici opet razmišljaju o cijeloj cjelini.
Sredstva	(neobvezno) Kopije materijala za učenike 2.3 i pitanja.
Metode	Rasprava zasnovana na tekstu, rad u paru, kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

U našem društvu ne postoji dogovor što zapravo znači socijalna pravda. Priča koja je upotrijebljena u ovoj lekciji je namijenjena da bi pomogla učenicima kako bi razmišljali o osnovnim načelima u kojima bi socijalna pravda trebala biti ukorijenjena, dok u isto vrijeme pokazuje složenost problema.

Nastavni plan

Nastavnik objašnjava učenicima da će im dati priču u četiri dijela i da će raspravljati nakon pročitanih svih dijelova. Kao drugu mogućnost, nastavnik može pročitati priču naglas.

Zatim nastavnik dijeli razred u parove i svakom paru daje jednu kopiju materijala 2.3. Nastavnik može tekst pročitati naglas, može pročitati neki učenik, ili učenici mogu čitati u tišini.

Nastavnikov primjerak: prvi dio

„Više od sat vremena je prošlo otkad se oglasio prvi alarm i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizirali prije nego su ušli u čamce za spašavanje. Jaka oluja je uzrokovala da brod udari u tanker za naftu, što je rezultiralo brodolomom.

Oko pola sata kasnije, neki čamci za spašavanje su se usidrili na malom kamenitom otoku. Bio je ovalnog oblika, oko 1.5 km dug i upola toliko širok te djelomično prekriven bujnom šumom. Nije bilo nikakvog drugog otoka u blizini. Ovaj prilično sunčani otok nije bio naseljen, osim obitelji Richalone, koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijeli otok.

Prije mnogo godina, ova obitelj se smjestila na otoku, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizirali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život je bio dobro organiziran; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstava da kupe dovoljno hrane i pića te su imali svu modernu udobnost koju su htjeli. U prošlosti, vlasnik je bio uspješan poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza, postao je razočaran u život i otada je odlučio izbjegavati svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile je promatrao kako čamci za spašavanje stižu na njegov lijepi otok i približio se ljudima iz brodoloma.“

Nastavnik zatim objašnjava da je prvo pitanje o kojem učenici trebaju razmisliti je li, po njihovom mišljenju, vlasnik otoka moralno obavezan dopustiti ovim ljudima da ostanu na njegovom otoku. Kako bi pomogao učenicima da dođu do zaključka, nastavnik će pročitati nekoliko izjava (napisanih ispod) i svaki par će morati odlučiti s kojim izjavama se slažu i zašto. Učenici raspravljaju u paru i bilježe svoje odgovore.

- A. Vlasnik bi mogao odbiti da ljudi iz brodoloma ostanu na njegovom otoku.
- B. Vlasnik bi mogao odbiti da ljudi iz brodoloma ostanu na njegovom otoku samo ako im osigura potrebnu hranu i piće.
- C. Vlasnik bi mogao odbiti da na njegovom otoku ostanu oni ljudi koji ne mogu platiti (novcem, nakitom, radom).
- D. Vlasnik mora dopustiti da ljudi ostanu na otoku dok je god to potrebno. Ljudi iz brodoloma imaju moralnu obvezu poštivati vlasnikovu privatnost i vlasništvo.
- E. Vlasnik mora dopustiti ljudima iz brodoloma bezuvjetan pristup otoku i mora ih smatrati suvlasnicima.

Nastavnik može dobiti povratnu informaciju od razreda, na primjer postavljajući pitanja poput: „Koliko vas je izabralo izjavu A?“ „Koliko vas je izabralo izjavu B?“ „Zašto?“ Zatim nastavnik dijeli drugi dio priče.

Nastavnikov primjerak: drugi dio

Vlasnik otoka odlučio je dopustiti ljudima iz brodoloma da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegove pričuve. Dokle god bude hrane iz broda, odbio je prodati im bilo što.

Bilo je 13 ljudi iz brodoloma. Tu je bio Victor, njegova trudna žena Josepha, i njihovih dvoje djece (3 i 7 godina). Abramovitch, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. John, Kate, Leo i Alfred su bili četvero mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su obojali kuću u kojoj su živjeli.

Maria, odvjetnica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, mogla je hodati jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Max, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za kazneno pravo, ali nisu bili daroviti s rukama. Posljednji, ali ne najmanje važan, tu je bio Marko i njegova djevojka Vickiy, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli nositi iz brodske smočnice: konzerve hrane, kekse, ulje i neke tave za kuhanje. Svi brodolomci su imali nešto novca, ali vođa palube Marko je nosio veliku količinu, koju je ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na otoku je bila mala staja na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi.

Nastavnik zatim objašnjava da svaki par mora odlučiti, kome bi, po njihovom mišljenju, trebalo biti dopušteno koristiti sklonište. Nastavnik čita sljedeće izjave i kaže učenicima da rasprave u parovima s kojim izjavama se slažu, zašto i vide li oni drugo rješenje:

- A. Trudnica i djeca.
- B. Četvero mladih prijatelja, koji su jedini sposobni obojati sklonište.
- C. Trgovac nakitom koji plaća za to (tako dopuštajući drugima da kupe hranu).
- D. Vođa palube i njegova djevojka pod uvjetom da dijele hranu s ostalim ljudima.
- E. Odvjetnica, koja može djelovati kao posrednik i smiriti svađe među brodolomcima.

Nakon izvještavanja podijeli se sljedeći dio priče.

Nastavnikov primjerak: treći dio

„Brodolomci su također morali odlučiti što će napraviti s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru podijeliti. Zapravo, dijeljenje hrane bi značilo umanjivanje šanse za preživljavanje njega i njegove djevojke.“

Sada parovi trebaju razmisliti tko bi trebao dobiti hranu iz brodske pričuve. Nastavnik opet čita izjave i traži od parova da odluče s kojim izjavama se slažu, zašto i vide li oni drugo rješenje.

- A. Vođa palube mora biti dopušteno da zadrži hranu za sebe i svoju djevojku.
- B. Raspoloživa hrana bi se trebala ravnomjerno podijeliti brodolomcima.
- C. Raspoloživu hranu bi mogao kupiti onaj tko da najvišu ponudu (u novcu, dobrima ili uslugama).

Nakon izvještaja podijeli se posljednji dio priče.

Nastavnikov primjerak: četvrti dio

U parovima, učenici raspravljaju o tome tko bi trebao pitati vlasnika hranu i kako bi to trebali napraviti.

“Brodolomci su odlučili da se hrana treba podijeliti, bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje udjele pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike tjedan dana više nije bilo hrane i jedino rješenje je bilo da pokušaju dobiti hranu od vlasnika vile.”

Zatim nastavnik čita sljedeće izjave i pita s kojim izjavama se slažu, zašto i vide li oni drugo rješenje.

- A. Svaka osoba bi trebala zasebno pregovarati uvjete razmjene s vlasnikom (plaćajući novcem, nakitom ili radom). U ovom slučaju posebno će obitelj s djecom te odvjetnica i njen asistent imati problema.
- B. Sva raspoloživa sredstva (nakit, novac) trebali bi podijeliti svi ljudi, bez obzira na izvornog vlasnika. Hrana koja se na taj način kupi, podijelit će se svima podjednako. Dodatnu hranu zatim mogu kupiti odvojeno, u zamjenu za rad.
- C. Sve isto kao i u B, ali od svakog se očekuje da radi koliko on ili ona može, i da podijeli hranu koju je on ili ona na taj način zaradio.
- D. Trgovac nakitom ima dozvolu kupiti sve što vlasnik želi prodati, i „pomoći“ drugima s paketima hrane.

Nakon izvještavanja, nastavnik može voditi razrednu raspravu kako bi pomogao da učenici primijene priču u stvarnom svijetu:

Prepoznajete li slične situacije u našem društvu?

- A. ... u vašem susjedstvu ili obitelji?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Koje stvarne situacije za koje znaš bi smatrao da su nepravedne u smislu podjele hrane, vode, smještaja?

- A. ... u vašem susjedstvu ili obitelji?
- B. ... u vašoj državi?
- C. ... gledajući globalno?

Zašto?

Na kraju ovog sata mora biti rasprava o osnovnim pojmovima iz ove cjeline. Nastavnik može odlučiti dodati još jednu lekciju. Za početak, nastavnik drži kratko predavanje koristeći osnovne informacije o ravnopravnosti i različitosti iz ove cjeline. On/ona bi čak mogli pripremiti materijale o različitim definicijama. Učenici će tada razmišljati o četiri lekcije u malim grupama: Što su raspravljali? Što su naučili? Kojih su novih pitanja postali svjesni? Daju prijedloge kako reagirati na situacije neravnopravnosti u njihovim životima.

Materijal za učenike 2.1.

Vesnina priča

Vesna, Romkinja, priča što joj se dogodilo:

Vidjela sam oglas za prodavača u izlogu dućana odjeće. Željeli su nekog između 18 i 23. Ja imam 19 pa sam ušla i pitala voditeljicu o poslu. Rekla mi je da se vratim za dva dana jer se nije prijavilo dovoljno ljudi.

Vratila sam se dva puta i uvijek mi je govorila isto. Gotovo tjedan dana poslije vratila sam se u dućan. Oglas za posao je još bio u izlogu. Voditeljica je bila prezauzeta da me vidi, ali mi je rečeno da je mjesto popunjeno.

Nakon što sam izašla iz dućana bila sam tako uzrujana da sam upitala svoju prijateljicu koja nije Romkinja bi li ušla i pitala za posao. Kada je izašla rekla je da su joj rekli da se vrati na razgovor u ponedjeljak.

Pitanja

1. Kako bi se vi osjećali da se vama dogodilo ono što se dogodilo Vesni? Kako biste reagirali da vam prijatelj kaže da je on pozvan na razgovor?
2. Što mislite zašto se voditeljica ponijela na ovaj način? Smatrate li da je ovo bio oblik diskriminacije? Zašto (ili zašto ne)?
3. Što je Vesna mogla napraviti u vezi toga? Mislite li da je mogla promijeniti situaciju? Što su drugi ljudi mogli napraviti za nju?
4. Očekujete li da zakon napravi nešto u vezi ovakve situacije? Što bi zakon trebao reći?
5. Bi li se ovo moglo dogoditi i u vašoj zemlji? Ako da, na koje grupe bi to utjecalo?

Materijal za učenike 2.2.

Muškarci i žene: priča

Prva priča

“To mi se dogodilo puno puta. Nakon večere, moja majka očekuje da njena djeca pakuju svu hranu i posuđe u kuhinju, očiste stol, operu suđe, pobrinu se da u kuhinji sve bude u ormarićima i da je cijela kuhinja čista i uredna. Opet su mi moja dva brata, iako su starija od mene, rekla da to nije za njih, i da ja to moram napraviti, samo zato što sam djevojčica. Ovog puta se nisam bunila jer sam bila jako uzrujana. Požalila sam se svom ocu, ali on mi je rekao da je dobro da vježbam, jer je to dobra priprema za domaćicu jednog dana.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u tvojoj obitelji?
2. Zamisli da si djevojčica: što bi željela reći svojoj braći? I svom ocu?
3. Slažeš li se s tekstom u prvom članku Opće deklaracije o ljudskim pravima? Kako se on nadovezuje na gore spomenutu priču?
„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“.

Druga priča

“Šest dječaka je stajalo oko mene na školskom igralištu. Buljili su u mene i zadirkivali me. Rekli su: ‘Hej dečki, jeste li sigurni da je ovo djevojčica? Hoćemo li to još malo istražiti?’ Jedan od njih mi je prišao želeći me dotaknuti. Ali u tom trenutku ravnatelj je došao na igralište i dječaci su otišli.”

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u ili oko tvoje škole? Daj primjere.
2. Zamisli da si ova djevojčica – što bi htjela reći ovim dječacima?
3. Zamisli da je neki drugi dječak iz daljine vidio što se događa? Bi li se on trebao umiješati? Kako bi to mogao napraviti?
4. Smatraš li da je ovo što se dogodilo „seksualno maltretiranje“ prema sljedećoj definiciji?

“Seksualno maltretiranje je bilo koje ponašanje koje riječima, djelima ili psihičkim utjecajem seksualne prirode ima namjeru povrijediti dostojanstvo osobe ili uzrokuje zastrašivanje, mržnju, poniženje, prijetnju ili slične situacije, a koje motivira pripadnost drugom spolu ili različitoj seksualnoj orijentaciji, a koje žrtvi predstavlja neprikladno fizičko, verbalno, sugestivno ili drugo ponašanje.”

Treća priča

“Kao mlada inženjerka, prijavila sam se za posao voditelja tehničkog održavanja u tvornici građevinskog materijala. Pozvana sam da sudjelujem u općem, tehničkom ili psihološkom testiranju, zajedno s još 24 ljudi, svi muškarci osim mene. Nakon te faze, pet ljudi je izabrano za razgovor s generalnim direktorom. Iako sam bila treća na rang-listi nakon testova, nisam bila među njima (ovu informaciju sam dobila iz pouzdanih izvora od prijatelja koji radi u personalnom uredu). Pokušala sam nazvati generalnog direktora ne spominjući ovu informaciju. Kada sam uspjela razgovarati s njim, pitala sam je li uzeo u obzir to što sam žena. Zanimljao je, ali je rekao da se mora priznati da žene često ostaju trudne nakon nekoliko godina, a to stvara probleme u kontinuitetu za neke poslove. Također je rekao da bi,

posebno za ovaj posao, ženi bilo teško, jer su svi radnici u tehničkom timu muškarci, i da se oni ponašaju poprilično sirovo. Trebala bih se smatrati sretnom što me nisu izabrali?“

Pitanja

1. Možeš li zamisliti da se ovo dogodi u tvrtci u tvom području?
2. Zamisli da si ova žena: što bi željela reći generalnom direktoru?
3. Misliš li da generalni direktor u ovom slučaju djeluje protiv zakona u tvojoj državi?
Ako jest, kako bi to dokazao?

“Svi oblici diskriminacije na osnovi roda u procesu zapošljavanja, oglašavanja slobodnih mjesta, procesa izbora, zapošljavanja i otpuštanja su protivna propisima zakona.“

Materijal za učenike 2.3.

Brodolom

Prvi dio

„Više od sat vremena je prošlo otkad se oglasio prvi alarm i potapanja kruzera „Kraljica Maddy“. Zbog toga su se putnici organizirali prije nego su ušli u čamce za spašavanje. Jaka oluja je uzrokovala da brod udari u tanker za naftu, što je rezultiralo brodolomom.

Oko pola sata kasnije, neki čamci za spašavanje su se usidrili na malom kamenitom otoku. Bio je ovalnog oblika, oko 1.5 km dug i upola toliko širok te djelomično prekriven bujnom šumom. Nije bilo nikakvog drugog otoka u blizini. Ovaj prilično sunčani otok nije bio naseljen, osim obitelji Richalone, koja je živjela u luksuznoj vili na vrhu brežuljka i posjedovala cijeli otok.

Prije mnogo godina, ova obitelj se smjestila na otoku, jedva održavajući kontakt s vanjskim svijetom; jedino su organizirali mjesečnu dostavu svježe hrane, goriva i svih vrsta drugih namirnica koje su im bile potrebne. Njihov život je bio dobro organiziran; proizvodili su svoju električnu energiju, imali su sredstva da kupe dovoljno hrane i pića te su imali svu modernu udobnost koju su htjeli. U prošlosti, vlasnik je bio uspješni poslovni čovjek. Nakon sukoba s vlastima oko pitanja poreza, postao je razočaran u život i otada je odlučio izbjegavati svaki kontakt s vanjskim svijetom.

Vlasnik vile je promatrao kako čamci za spašavanje stižu na njegov lijepi otok i približio se ljudima iz brodoloma.“

Drugi dio

Vlasnik otoka odlučio je dopustiti ljudima iz brodoloma da ostanu neko vrijeme. Očekivao je da plate za usluge i hranu iz njegove pričuve. Dokle god bude hrane iz broda, odbio je prodati im bilo što.

Bilo je 13 ljudi iz brodoloma. Tu je bio Victor, njegova trudna žena Josepha, i njihovih dvoje djece (3 i 7 godina). Abramovitch, 64, je bio bogati trgovac nakitom. On je bio najstariji član grupe i nije imao rodbine ni prijatelja. Imao je kolekciju zlatnog prstenja, dijamanta i drugog dragog kamenja. John, Kate, Leo i Alfred su bili četvero mladih prijatelja koji su bili snažni, zdravi i vrlo vješti. Živjeli su zajedno u zajedničkoj kući i sami su obojali kuću u kojoj su živjeli.

Maria, odvjetnica koja je pola radnog vremena radila na fakultetu, mogla je hodati samo jako sporo zbog problema u lijevoj nozi i kuku (posljedica nesreće). Nju je pratio Max, njen asistent na fakultetu, jer su putovali u SAD kako bi održali predavanje na konferenciji i raspravljali o izdavanju knjige s izdavačem. Oboje su bili stručnjaci za kazneno pravo, ali nisu bili daroviti s rukama. Posljednji, ali ne najmanje važan, tu je bio Marko i njegova djevojka Vickiy, oboje članovi brodske posade koji su, u posljednji tren, uzeli sve što su mogli nositi iz brodske smočnice: konzerve hrane, kekse, ulje i neke tave za kuhanje. Svi brodolomci su imali nešto novca, ali vođa palube Marko je nosio veliku količinu, koju je ukrao iz apartmana u zadnjoj luci u kojoj su bili.

Na otoku je bio mala staja na brežuljku vrlo blizu mora. Imala je samo jednu prostoriju koja je mogla služiti kao jednostavno sklonište za dvoje ili troje ljudi.“

Treći dio

„Brodolomci su također morali odlučiti što će napraviti s rezervama hrane koje je vođa palube ponio sa sobom i koju nije imao namjeru podijeliti. Zapravo, dijeljenje hrane bi značilo umanjivanje šanse za preživljavanje njega i njegove djevojke.“

Četvrti dio

“Brodolomci su odlučili da se hrana treba podijeliti, bez ikakve naplate. Natjerali su Marka da preda svoje udjele pozivajući se na osjećaj moralne obveze. Nakon otprilike tjedan dana više nije bilo hrane i jedino rješenje je bilo da pokušaju dobiti hranu od vlasnika vile.“

TREĆA CJELINA

Različitost i pluralizam

Kako ljudi mogu živjeti zajedno u miru?

3.1. Kako ljudi mogu živjeti zajedno?

Kako obrazovanje može pomoći da se razviju tolerancija i razumijevanje?

3.2. Zašt se ljudi ne slažu?

Na čemu se temelje razlike?

3.3. Kako se ljudi razlikuju?

Koliko su različite ljudske potrebe?

3.4. Zašto su važna ljudska prava?

Zašto trebamo zakone o ljudskim pravima kako bi se štitili ranjivi ljudi?

TREĆA CJELINA: Različitost i pluralizam

Kako ljudi mogu živjeti zajedno u miru?

Ova cjelina stavlja naglasak na tri pojma: različitost, pluralizam i demokraciju. Istražuje neke veze među njima kako bi potakla učenike da razvijaju stavove i vještine koje im trebaju za sudjelovanje u pluralističkom, demokratskom društvu.

Pluralizam se odnosi na osnovnu kvalitetu modernih društava, gdje je prihvaćen širok spektar (ali ne sveobuhvatni) vjerskih i političkih uvjerenja – različitost – i gdje idealna društva suočena s različitim političkim strankama mogu biti nekompatibilna jedna s drugima. Na primjer, građani koji pripadaju radikalnim socijalističkim strankama nastoje postići društvo koje bi bilo potpuno udaljeno od desničarskih građana, kapitalističkog uvjerenja. U pluralističkim društvima izbljedio je opći utjecaj mnogih tradicija i vrijednosti, uključujući vjerska uvjerenja. Pojedinci mogu, i moraju, sami odlučiti koje će vrijednosti prihvatiti i kako žele živjeti svoje živote. Pluralistička društva, stoga, postavljaju izazove: pojedinci mogu uživati veći stupanj osobne slobode nego ikad prije, a s druge strane, moraju napornije raditi kako bi postigli dogovore i kompromise, bez kojih zajednica ne bi mogla preživjeti. Tu se javlja pitanje koji politički sustav može osigurati najbolji okvir za organizaciju donošenja odluka u otvorenom, pluralističkom društvu.

U autoritarnim sustavima – jednostranačkoj vlasti, teokraciji, ili čak diktaturi – ovaj problem rješava jedna osoba (na primjer, stranka ili vođa), a moć odluke u ime svih leži u zajedničkim interesima. Ovo rješenje izbjegava pluralizam – žrtvujući slobodu pojedinca. Mogući sukob u pluralističkim društvima se suzbija, ali cijena koja se mora platiti je velika: mnogi problemi se ne rješavaju pravilno i pošteno, jer se više ne mogu jasno izreći.

U demokraciji, građani se u osnovi slažu u nekim principima, pravilima procedure i pravima koja im dopuštaju da se ne slažu u mnogim pitanjima, ali koja također nude brojne alate koji im omogućuju da dođu do rješenja nenasilnim putem. Gledajući na ovaj način, demokracija podržava mir u pluralističkim društvima rješavajući sukob, a ne potiskujući ga. Zajednički interes je nešto na čemu zajedno moraju raditi, i pregovarati, a ne može ga unaprijed definirati samo jedna strana. Neslaganje i sukob su normalni i ni na koji način štetni dokle god se njihov uništavajući potencijal drži pod kontrolom. U demokraciji kao obliku vladavine se, stoga, građani dogovaraju oko osnovnih prava kao što su sloboda savjesti, vjerovanja i izražavanja. Kada građani koriste ova prava, dolazit će do neslaganja i sukoba, ali oni će morati pregovarati da bi došli do rješenja. **Kako bi bili sigurni da se slažu oko pravila o tome kako će se nositi sa sukobima i u konačnici ih riješiti, očekuje se da građani pluralističkih demokracija sklope društvene ugovore sa svim ostalim građanima kako bi ostali unutar društvenih i političkih konvencija tog društva.**

Takav društveni ugovor uključuje načelo pravila većine. Za neke manjinske skupine, nedostatak ovog je što se njihova radikalna viđenja možda nikad neće ostvariti putem glasačkih listića. S druge strane, takva društva osiguravaju prava političkih manjina da neometano traže legitimna politička prava. Stoga, pluralističke demokracije uvijek žive s mogućnošću izbora radikalnih vlasti, čiji članovi bi možda htjeli ograničiti aktivnosti političkih protivnika. Zato je važno imati zakone o ljudskim pravima i slobodama ugrađene u ustave demokratskih država.

Svaka generacija treba razumjeti ovaj niz izazova u pluralističkim društvima i kako se mogu sresti u demokratskoj zajednici. **Ovo uključuje poštovanje nepisanog društvenog ugovora bez kojeg nijedna demokratska zajednica ne može preživjeti.** Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava može pomoći učenicima da razviju razumijevanje, stavove i vještine koje im trebaju kako bi djelovali kao građani.

Poučavanje i učenje o različitosti i pluralizmu

Učenicima koji pohađaju nastavu demokratskog građanstva trebalo bi pomoći da razumiju prirodu društvene, političke, vjerske i rasne različitosti. Također im treba pomoći da razumiju kompleksnu prirodu izazova koji proizlaze iz takve različitosti. Uzimajući u obzir da većina predrasuda proizlazi iz manjka svijesti i razumijevanja, većina zadrtnosti se može smanjiti racionalnim preispitivanjem stavova u svjetlu znanja i razvijanjem suosjećajnog zaključivanja.

Poučavanje i učenje za različitost i pluralizam

Učenici također trebaju iskusiti demokratsku raspravu kako bi se naučili nositi s njom. Obrazovanje za demokratsko građanstvo bi, stoga, trebalo iskoristiti svaku mogućnost da nauči učenike kako će izražavati svoja mišljenja o nekoj temi (koliko god nevažna bila) i ponude razloge takvih viđenja. Slušajući i odgovarajući na učenička stajališta o istom pitanju, učenici će razviti ne samo svoje vlastite analitičke i izražajne vještine, nego će razviti i osnovne predispozicije tolerancije prema moralnoj i političkoj različitosti. Oni će razviti sposobnost da prihvate situacije neslaganja i kontroverze, također će cijeniti potrebu za kompromisom te razumjeti razlike između poštenog i nepoštenog kompromisa. Naglasak bi trebali staviti na pitanja i trebali bi poštivati ljude bez obzira na njihova stajališta i interese.

Kroz iskustvo procesa demokratske rasprave, učenici će također naučiti da otvorene i poštene debate zahtijevaju da se slijede osnovni postupci uključujući:

- svi sudionici koji žele sudjelovati moraju imati mogućnost da to naprave;
- svačiji doprinos bi se trebao slušati s poštovanjem;
- sudionici bi trebali napadati argumente ne ljude;
- sudionici bi trebali ući u raspravu prihvaćajući mogućnost da se njihova stajališta mogu promijeniti;
- protivničke debate, u kojima sudionici sudjeluju iz zatvorenih pozicija, su često manje korisne nego istraživačke debate, u kojima cilj nije „dobiti argument“, nego „bolje razumjeti problem“.

Nvedeno odlikuje demokratsko građanstvo kao predmet u kojemu su procesi istraživanja i rasprave važniji nego sam postupak javnog proglašavanja zaključaka ili utvrđenih činjenica. Zaključak poučavanja je, stoga, da nastavnici demokratskog građanstva trebaju pomoći učenicima da razvijaju vještine razmišljanja i zaključivanja umjesto da nastavnici dominiraju. Istraživanje pokazuje da učenici više govore u razredu tek kad nastavnici govore manje.

TREĆA CJELINA: Različitost i pluralizam

Kako ljudi mogu živjeti zajedno u miru?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Kako ljudi mogu živjeti zajedno?	Razmotriti pitanja koja se javljaju kada zajednice različitih vrijednosti i vjerovanja pokušavaju živjeti zajedno u miru. Razmotriti ulogu obrazovanja u razvijanju razumjevanja među ljudima različitih kultura. Razmotriti mogu li pojedinci, samostalno, utjecati na društvo.	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Sudjeluju u kritičkom razmišljanju. Izmjenjuju ideje. Učenici glume po ulogama kako bi istražili problem.	Kopije materijala za učenike 3.1.	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Igra uloga.
Druga lekcija: Zašto se ljudi ne slažu?	Razmotriti razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima. Razviti sposobnost raspravljanja o osporavanim pitanjima. Razmotriti koje vrijednosti su potrebne kako bi se poduprla demokratska društva.	Učenici daju izjave obrane svojih stajališta o nizu pitanja. Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o utjecaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštovanje za pluralizam i osiguravaju da se održi kvaliteta poštovanja i dijaloga o javnim pitanjima.	Velike naljepnice za vježbu „četiri kuta“.	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko razvijanje prava.

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Treća lekcija: Kako se ljudi razlikuju?	Razmišljati o granicama ravnopravnosti u širim zajednicama. Identificirati razloge zašto neki ljudi mogu imati neravno pravo pristupa obrazovanju. Razmišljati tko dijeli odgovornost za nadilaženje granica ravnopravnosti.	Učenici kritički analiziraju hipotetsku situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključna načela na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji. Učenici izvode pismeni zadatak.	Kopije priče, kopije materijala za učenike 3.3.	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.
Četvrta lekcija: Zašto su važna ljudska prava?	Razmotriti pitanja koja se javljaju kada ljudi različitih vrijednosti i načina života pokušaju živjeti zajedno. Razmotriti razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ranjivi.	Učenici se uključuju u kritičke analize i stavljanja prioriteta na određene situacije. Učenici glume rasprave među suprotnim stranama. Učenici razvijaju ključna načela koja se zasnivaju na glumi po ulogama i uspoređuju dijelove demokratskog građanstva. Uspoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u njihovoj državi. Rade prezentacije za druge učenike o izabranim dijelovima demokratskog građanstva .	Kopije scenarija s otokom. Kopije situacijskih kartica za svaku malu grupu. Popis ključnih elemenata ljudskih prava. Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju.	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Pregovaranje. Grupna prezentacija.

Prva lekcija

Kako ljudi mogu zajedno živjeti?

Kako obrazovanje može pomoći u razvoju tolerancije i razumijevanja¹³?

Obavezni ciljevi	Učenici mogu: - Razmatrati pitanja koja se javljaju kada zajednice različitih vrijednosti i vjerovanja pokušavaju živjeti zajedno u miru; - Razmatrati ulogu obrazovanja u razvijanju razumijevanja među ljudima različitih kultura; - Razmatrati mogu li pojedinci, samostalno, utjecati na društvo.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju o pitanjima koja se javljaju u priči. Sudjeluju u kritičkom razmišljanju. Izmjenjuju ideje. Učenici glume po ulogama kako bi istražili problem.
Sredstva	Kopije materijala za učenike 3.1.
Metode	Rasprava. Kritičko razmišljanje. Postavljanje hipoteza. Igra uloga.

---

¹³ Zasnovano na lekciji koju je razvila Zaklada za civilno građanstvo, London.

Nastavni plan

Nastavnik uvodi cilj lekcije i učenicima čita priču „Škola na rubu šume“ (materijal za učenike 3.1).

Nastavnik sjeda učenike u krug i moraju reći što im je u priči bilo iznenađujuće ili zanimljivo i zašto. Daje im dvije minute u „zujajućoj grupi“ (parovima) kako bi razgovarali s partnerom prije nego podijele svoja mišljenja s cijelom grupom.

Nastavnik podsjeća razred da rasprava koja se zasniva na istraživanju za cilj ima dijeljenje ideja i zajedničku razradu. Nema točnih i netočnih odgovora.

Nastavnik zatim pita: „Hajdemo se sjetiti što više ljudi koji su možda željeli spaliti školu (primjeri bi mogli biti: neka djeca, neki roditelji, član zajednice kao što je svećenik). Koje motive su mogli imati? Tko dobiva, a tko gubi ako se škola ne izgradi ispočetka? (Na primjer, ako učenici ne moraju ići u školu, je li to za njih dobitak ili gubitak?)“

Ovo se može napraviti u obliku tablice kao ispod:

Ime skupine	Dobici	Gubici
Učenici		
Roditelji		
Svećenik		
Cijela zajednica		
Drugi?		

Nastavnik sada vodi učenike kako bi se koncentrirali na učiteljevu ulogu u priči. Prvo, općenito pitanje – „Koje je vaše viđenje nastavnika?“ – potiče učenike da daju svoje ideje. Dodatna pitanja bi mogla biti:

- Je li on bio budala, idealist, ili je bio hrabar?
- Diviš li mu se ili ga prezireš zbog onog što je pokušao napraviti?
- Što misliš koji su bili njegovi motivi?
- Što misliš odakle je dobio svoje društvene vrijednosti?
- Što bi sad trebao napraviti i zašto? (Ponovno pokušati ili odustati?)
- Da si učenik ove škole, što bi htio da nastavnik napravi?

Zatim nastavnik pomaže učenicima da povežu pitanja koja su se javila u tekstu sa svojom zajednicom. Moguća pitanja uključuju:

- Razmisli o tome gdje živiš.
- Misliš li da postoje ovakvi nastavnici?
- Je li moguće da pojedinci samostalno naprave promjene u društvu? Sjeti se primjera.

Druga važna pitanja koja su se javila u priči uključuju:

- Koliki mir bi se uistinu mogao postići između dva naroda ako obrazujemo djecu zajedno?
- S kojim problemima se suočavaju škole i nastavnici kada se djeca različitih vrijednosti i vjeroispovijesti školuju zajedno? Kako se oni mogu riješiti?

– Lekcija se može završiti glumom. Zamisli da su roditelji djece iz nizine došli kod nastavnika s prigovorom prije nego je škola zapaljena. Oni su rekli:

“U ovoj školi ima više djece iz nizine nego djece iz šume pa mislimo da ne biste trebali učiti našu djecu o vjeri šumskih ljudi. To bi ih moglo okrenuti protiv vlastitog naroda.”

Nastavnik je nesretan zbog ovoga. U parovima, smislite razgovor između roditelja i nastavnika. Izvedite ga ispred ostatka razreda.

Druga lekcija

Zašto se ljudi ne slažu?

Na čemu se temelje razlike?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razmatrati razloge zašto ljudi imaju različita mišljenja o važnim pitanjima. Učenici mogu raspravljati o osporavanim pitanjima. Učenici mogu razmatrati koje vrijednosti su potrebne kako bi se poduprla demokratska društva.
Učenički zadatci	Učenici daju izjave obrane svojih stajališta o nizu pitanja. Učenici analiziraju izvore neslaganja u javno osporavanim pitanjima. Učenici razmišljaju o utjecaju na njihove vlastite vrijednosti. Učenici pronalaze smjernice kako bi osnažili poštovanje za pluralizam i osiguravaju da se održi kvaliteta poštovanja i dijaloga o javnim pitanjima.
Sredstva	Velike naljepnice za vježbu „četiri kuta“.
Metode	Rasprava. Razmatranje. Kritičko razmišljanje. Zajedničko razvijanje pravila.

Ključni pojam

Pluralizam: Pluralizam postoji u društvima koja nemaju jedan službeni skup interesa, vrijednosti ili vjerovanja. Građani imaju pravo na slobodu savjesti, vjere i izražavanja. Iznimka je stajališta koja ugrožavanju slobodu vjerovanja drugih ljudi su protuzakonita i ne toleriraju se. Država u kojoj je dopuštena samo jedna vjera ili gdje se ne tolerira nijedna vjera ne bi bila pluralistička.

Nastavni plan

Nastavnik traži od razreda da razmisle o sljedećim kontroverznim izjavama, jednoj po jednoj:

Slažete li se ili ne?

- Loše je jesti životinje.
- Ako je učenik HIV pozitivan ne bi trebao biti u istom razredu sa zdravom djecom.
- Pacifiste ne bi trebao tjerati da se priključe vojnim snagama.
- Smrtnu kaznu treba ukinuti.
- Ženino mjesto je kod kuće.
- Djeca mlađa od 14 ne bi smjela raditi.
- Pušenje bi trebalo biti zabranjeno u javnim zgradama.
- Ljudi bi trebali plaćati više poreza.
- Sloboda govora nije dobra stvar.

Svaki ugao razreda je označen sljedećim:

U potpunosti se
slažem

Slažem se

Ne slažem se

U potpunosti se
ne slažem

Nastavnik čita svaku izjavu i traži od učenika da se pomaknu u odgovarajući ugao razreda, prema njihovim stajalištima o navedenim pitanjima. Ako se ne mogu odlučiti, trebali bi ostati gdje jesu.

Kada su učenici zauzeli svoja mjesta, nastavnik pita nekoga iz četiri ugla da kažu zašto su izabrali to mjesto. U ovom dijelu ne bi trebalo dopustiti nikakvu raspravu. Zatim nastavnik pita bilo kojeg učenika koji je promijenio svoje mišljenje, da se prebaci u drugi ugao, prema onome što je rekao.

Nakon toga, nastavnik pita učenike koji se nisu odlučili da pokušaju objasniti zašto se ne mogu odlučiti. Trebali bi zapisati razloge neodlučnosti (na primjer, možda im treba još informacija, nije im jasno što to znači, vide razloge i za i protiv, itd.).

Vježba se ponavlja tri ili četiri puta s različitim izjavama. Svaki put bi učitelj trebao brinuti ne toliko o raspravi o određenom pitanju, nego da izdvoji razloge zašto ljudi imaju drukčija stajališta.

U plenarnom dijelu, nastavnik ističe da su neka pitanja proizvela prilično različite odgovore učenika. On/ona može uvesti pojam pluralizma i pitati učenike sljedeća pitanja, objašnjavajući da će im ona pomoći da razumiju zašto pluralizam postoji u društvima:

- Razmislite opet o pitanjima koja ste čuli. Koja su izazvala najsnažnije osjećaje? Zašto je to tako?
- Odakle dobijamo svoje ideje, vrijednosti i vjerovanja? (Ovo će pomoći učenicima da vide da su naše ideje kontroverzna pitanja koja mogu doći iz različitih izvora.)

Nastavnik zatim pita učenike do koje mjere na njih utječe sljedeće:

- ideje njihovih roditelja;
- ono što misle njihovi prijatelji;
- njihova vjera ili kultura;

- mediji, npr. novine, TV, internet;
- nastavnici;
- njihova osobnost.

Učenici zatim rade individualno i slažu pojmove po važnosti u obliku piramide, gdje je najvažniji na vrhu, poput ovoga:

pojam

pojam pojam

pojam pojam pojam

Nastavnik kaže učenicima da usporede svoje piramide u parovima. Koje čimbenike cijeli razred smatra najvažnijima? To se može otkriti važući pojmove kako slijedi: dajte pojmovima na vrhu šest bodova, pojmovima u sredini četiri boda i dajte pojmovima na dnu dva boda svakome. U grupama od četvero, učenici zbrajaju bodove pridodane svakom pojmu. Usporedite rezultate svake grupe. Jesu li isti čimbenici bili na vrhu liste važnosti?

Nastavnik objašnjava da se pluralizam razvija u slobodnom i otvorenom društvu. Kakogod, nijedno društvo ne može funkcionirati bez minimalne razine zajedničkog dogovora njenih članova. On/ona traži od učenika da navedu neke vrijednosti ili pravila za koja misle da bi pomogla u nadilaženju vrijednosti ili interesa koji su u raskolu. Učenici bi mogli, na primjer, predložiti sljedeće:

- Poštivati mišljenje drugih ljudi.
- Pokušati se staviti u „tuđu kožu“.
- Zapamtiti da je razgovor bolji od tučnjave.
- Pokušati ne vrijeđati.
- Dati ljudima priliku da kažu što misle.

Ako se ljudi ne mogu dogovoriti, možda nam treba mehanizam poput glasanja kako bismo donijeli odluku.

Treća lekcija

Kako se ljudi razlikuju?

Koliko su različite ljudske potrebe?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu: - identificirati razloge zašto neki ljudi mogu imati neravnopravan pristup obrazovanju; - razmišljati o granicama ravnopravnosti u širim zajednicama; - razmišljati tko dijeli odgovornost za nadilaženje granica ravnopravnosti.
Učenički zadatci	Učenici kritički analiziraju hipotetsku situaciju koja prikazuje ključne pojmove. Učenici primjenjuju ključna načela na svoju vlastitu društvenu situaciju. Učenici raspravljaju o ključnim pitanjima koja se javljaju u lekciji.
Sredstva	Kopije priče.
Metode	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Razvijanje pisanog argumenta.

Ključni pojmovi

Raznolikost: Raznolikost postoji ne samo u vezi s etnicitetom ili nacionalnosti. Postoje mnoge druge vrste razlika koje dijele ljude jedne od drugih i koje mogu biti uzrok ozbiljnih društvenih razlika, posebno ako većina ili oni koji imaju vlast i utjecaj ne rade ništa zbog manjka razumijevanja ili suosjećanja.

Ravnopravnost: Postoje dvije osnovne vrste ravnopravnosti – ravnopravnost prilika ili ravnopravnost rezultata. Moguće je svima dati jednaku priliku (na primjer da idu u školu), ali ako se ne nadiđu neke barijere (poput invalidnosti), ova prilika nekima može biti zanijekana. Ravnopravnost rezultata za cilj ima dopustiti svakom djetetu da se obrazuje bez obzira kakva njegova ili njena invalidnost mogla biti.

Diskriminacija: Ponašati se prema nekome nepošteno na osnovi rase, roda, seksualnosti, godina, vjerovanja, itd.

Nastavni plan

Nastavnik razredu čita priču (materijal za učenike 3.2). Ova priča se odnosi na niz kompleksnih pitanja, koji mogu promaknuti učeničkoj pažnji ako priču ne prouče dublje. Kako bi im pomogao, nastavnik učenicima dijeli materijal za učenike 3.3 i objašnjava sljedeći zadatak.

Učenici rade u parovima kako bi nabrojali što više problema s kojima se suočava osoblje koledža Hope. To zapisuju u obliku bilježaka u prvi stupac materijala („Problemi“). Zatim predlažu načine kako se s problemima mogu nositi („Rješenja“), a u treći stupac („Odgovornosti“) dodaju za koga misle da je odgovoran da ta rješenja provede. Posljednji stupac može ostati prazan do sljedeće faze.

Učenici zatim prezentiraju, uspoređuju i raspravljaju o svojim rezultatima. Kao dodatak učeničkim prezentacijama, neki učenici bi trebali pripremiti materijale na stalku s pločom s istim stvarima kao i na materijalima za učenike. Ako na raspolaganju postoji grafoskop materijal se može kopirati na folije koje parovi mogu ispuniti.

Rasprava u razredu

Učenici mogu postaviti neka od sljedećih pitanja, ili nastavnik može započeti raspravu postavljajući ih:

- Mislite li da je ravnateljica postigla svoj cilj da se prema svakom učeniku ponaša jednako?
- Mislite li da je ravnateljica trebala poštivati vrijednosti roditelja izbjeglica i odvojeno poučavati dječake i djevojčice? Razmislite o argumentima za i protiv.
- Bi li bilo bolje da su djecu izbjeglice učili odvojeno od ostalih učenika? Navedite prednosti i nedostatke svakog pristupa, prvo za učenike, a zatim za širu zajednicu.

Učenici bi trebali imati vremena da detaljno obrade jedno pitanje, a ne da raspravljaju o svima. Važno je da razumiju da, u pluralističkim društvima, ljudi imaju različite potrebe i to može dovesti do sukoba. Stoga je važno na pošten način riješiti te sukobe obraćajući punu pažnju na sve pojedince i skupine (za više detalja o rješavanju sukoba vidi četvrtu cjelinu). U ovom slučaju, škola se može gledati kao mikro-zajednica u kojoj mladi građani nailaze na istu vrstu problema koja postoje i u zajednici kao cjelini.

Sljedeća pitanja pokazuju kako je bogata ova studija te da su pitanja uistinu vrijedna proučavanja. Za daljnje proučavanje će biti potreban dodatan sat. Nastavnik mora odlučiti hoće li izabrati određene dijelove ovisno o raspoloživom vremenu i učeničkom zanimanju.

Koliko su različite potrebe djece za obrazovanjem?

Ključna pitanja na koja učenici moraju odgovoriti su, naravno, kako se ovi problemi mogu riješiti i bi li škola trebala ignorirati neke od ovih problema (ako da, zašto).

Ova pitanja se mogu odgovoriti na dva načina: prvo, razmišljajući na čije će potrebe utjecati rješavanje ili ignoriranje nekog problema, i drugo, identificirajući one probleme koje može riješiti školska zajednica.

Sljedeći prvi smjer, učenici će bolje razumjeti specifične potrebe učenika izbjeglica (i lokalnih učenika) ako razmisle o sljedećem pitanju: „Koja ljudska prava – ili dječja prava – su zaniijekana djeci izbjeglicama?“

Evo nekoliko kategorija obrazovnih potreba. Učenici bi trebali u priči pronaći primjere sljedećih potreba te ih zapisati u četvrti stupac u materijalu:

- emocionalne;
- za učenjem;

- vjerske;
- kulturne;
- jezične;
- fizičke.

Učenici moraju dati svoje primjere za svaku kategoriju.

Odgovornost i njene granice

Konkretna pitanja koja su se pojavila u priči bi trebala voditi do općenitije rasprave o jednakim pravima i obrazovanju.

Koliko je jednostavno svakom djetetu osigurati najbolje obrazovanje, prema njegovim ili njezinim potrebama? Što može napraviti škola i koji problemi zahtijevaju vanjsku podršku, na primjer, dodatno financiranje lokalnog vijeća?

Ovdje učenici slijede drugi put, i ova analiza vodi do važnog zaključka – tipično – složena pitanja se ne mogu riješiti samo jednim korakom, što u ovom slučaju znači, na primjer, proširivanjem škole, zapošljavajući posebno obučeno osoblje, itd. Takve mjere obrazovne reforme bi bile iznimno poželjne, ali one se nikad ne događaju jer ovise o političkim odlukama (na primjer kako dodijeliti više poreznog novca). Ljudi koji razmišljaju samo o poduzimanju tako naoko radikalnog koraka, zapravo, mogu završiti bez da išta naprave, osim prebacivanja krivnje na druge. S druge strane, stvari se mogu popraviti i malim koracima, što u ovom slučaju znači promatranje onih dijelova problema koje ravnateljica, nastavnik, učenici ili roditelji mogu sutra promijeniti – ako žele, ili ako se slažu.

Ovdje je važan treći stupac materijala. Tko je odgovoran, tj. tko ima moć da nešto promijeni? Učenici raspravljaju jesu li mali koraci – poboljšanja unutar školske zajednice – dovoljni, i gdje su njihova ograničenja. Također mogu razmišljati o kombinaciji malih, kratkoročnih koraka te većih koraka koji zahtijevaju više vremena.

Ovdje opet vrijedi da je „škola život“, mikro-društvo. Rasprava o strategijama za razvoj škole uvodi učenike u razmišljanje o političkom donošenju odluka i strateškom planiranju.

Škola je život

Učenici mogu usporediti koledž Hope sa situacijom u njihovoj vlastitoj školi koristeći sljedeću ideju.

„U vašoj školi, s kojim se preprekama u obrazovanju susreću neki učenici? Što mislite tko ima odgovornost za rješavanje ovih potreba (na primjer, vlada, ravnatelj, osoblje ili učenici)?“

Kako bi se riješilo ovo pitanje mogu se primijeniti različite metode. To može biti predmet plenarne rasprave, razgovor s drugim učenicima, ili se može povezati s projektom školskih novina (vidi petu cjelinu).

Pismeni zadatak

U procesu organizacije poučavanja i učenja, važno je biti siguran da su učenici razumjeli te da mogu primijeniti ono što su naučili. Jedan način da se to ostvari jest da se plenarna rasprava poveže s pismenim zadatkom. To učenicima daje mogućnost da razmisle o pitanjima o kojima se raspravljalo na plenarnom dijelu i može biti posebno korisno za sporije i temeljite učenike, koji često ostaju tihi u raspravi iako zapravo imaju puno toga za reći.

Nastavnik mora odlučiti koja tema najbolje odgovara učeničkoj razini razmišljanja i razumijevanja. Može biti dovoljno da učenici ponove raspravu i daju svoj vlastiti sud.

U zahtjevnijoj vježbi, učenici mogu povezati ljudska prava i/ili pitanja neravnopravnosti u društvu, na primjer:

„Europska konvencija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima djece navode je su vlade dužne svakom djetetu osigurati mogućnost obrazovanja.

- Objasnite mislite li da je škola ispunila ovu obvezu.
- Što je potrebno da bi djeca dobila obrazovanje koje zaslužuju?
- Što mislite čija je dužnost to osigurati?
- Koja su druga područja života pogođena kao rezultat neravnopravnosti u društvu?
- Raspravite.”

Predloženi rezultat plenarne rasprave (stalak s pločom, ispunjeni materijal)

Pomoć za koledž Hope

Problemi	Rješenja	Odgovorni	Obrazovne potrebe
(1) Djeca izbjeglice			
Jezični problemi	Posebni tečajevi	Ravnateljica, lokalno vijeće	Jezične
Dječak ne govori	Terapija, posebno poučavanje	Savjet: ravnateljica, nastavnik	Jezične, emotivne
Djevojčica ne može hodati	Medicinski tretman, posebno poučavanje, savjeti za roditelje		Fizičke
(2) Izbjeglice i lokalni učenici			
Nasilje, zadirkivanje, bande, prijetnje, ozlijeđen dječak	Rasprava u razredu; pravila ponašanja; učenici kao promatrači	Nastavnici, učenici, roditelji	Emocionalne Društvene Stavovi i vrijednosti
(3) Nastavnici			
Ne mogu brinuti za izbjeglice i lokalne učenike	Manji razredi Predavanja u smjenama Više nastavnika	Lokalno vijeće	Učenje jezika, kulturne, vjerske
(4) Roditelji			
Žele odvojene razrede za dječake i djevojčice	“Ne”? “OK”?	?	Kulturne, vjerske

Četvrta lekcija

Zašto su važna ljudska prava?

Zašto trebamo zakone o ljudskim pravima da bi se štitili ranjivi ljudi?¹⁴

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razmatrati: - pitanja koja se javljaju kada ljudi različitih vrijednosti i načina života pokušaju živjeti zajedno; - razloge zašto su nastali međunarodni instrumenti za ljudska prava, posebno tamo gdje su pojedinci i zajednice ranjivi.
Učenički zadatci	Učenici se uključuju u kritičke analize i stavljanja prioriteta na određene situacije; Glume rasprave među suprotnim stranama; Razvijaju ključna načela koja se zasnivaju na glumi po ulogama i uspoređuju dijelove demokratskog građanstva; Uspoređuju scenarije sa stvarnim primjerima o kršenju ljudskih prava u njihovoj državi; - Rade prezentacije za druge učenike o izabranim dijelovima demokratskog građanstva.
Sredstva	Kopije scenarija s otokom (materijali za učenike 3.4). Kopije situacijskih kartica za svaku malu grupu (materijali za učenike 3.5). Popis ključnih elemenata ljudskih prava (materijali za učenike 3.6). Veliki listovi papira i materijal za crtanje, koji su potrebni za konačnu prezentaciju.
Metode	Kritičko razmišljanje. Rasprava. Pregovaranje. Grupna prezentacija.

Osnovne informacije

Europska konvencija o ljudskim pravima je uvedena kako bi štitila prava ljudi čija su osnovna prava zanižavana, na primjer prava na život, vjersku slobodu ili ravnopravnost pred zakonom. Sve vlade koje su članovi Vijeća Europe su se složile da će se pridržavati članaka Konvencije u odnosu prema svojim građanima. Svaka država mora izvijestiti međunarodnu zajednicu o stanju ljudskih prava u svojoj zemlji. Pojedini građani se mogu žaliti Europskom sudu za ljudska prava ako vjeruju da im država čiji su građani niječe njihova ljudska prava. Država također može uložiti žalbu protiv druge države oko kršenja ljudskih prava, ali ovo se ne događa vrlo često.

Europska konvencija o ljudskim pravima je usko vezana uz Opću deklaraciju o ljudskim pravima, koja je donesena nakon genocida u Drugom svjetskom ratu.

¹⁴ Prema lekciji koju je razvila Zaklada za civilno građanstvo, London.

Nastavni plan

Nastavnik se upućuje na „kartice s ulogama“ (materijali za učenike 3.4) kada on/ona uvodi scenarij i dvije grupe koje su uključene u glumu. Prvo nastavnik opisuje otok, po mogućnosti uz pomoć karte na ploči, a zatim opisuje otočane koji tamo žive generacijama.

Zatim nastavnik govori razredu da je stigla još jedna skupina i da se žele nastaniti na otoku. Jako su drukčiji od otočana. Nastavnik opisuje doseljenike i njihov način života, a zatim dijeli razred na dva dijela. Jedna polovica grupe će glumiti otočane, a druga će biti doseljenici. Postoje dva moguća načina raspravljanja o ovim pitanjima (vidi ispod: metode 1 i 2). Za razrede koji su navikli na glumu po ulogama, upotrijebite metodu 1. Za razrede koji su navikli raditi na formalnije načine, upotrijebite metodu 2.

Metoda 1: igra uloga

Učenici rade u parovima. Jedan od njih ima ulogu otočana, a drugi doseljenika. Moraju razmišljati o svim situacijama koje su opisane na malim karticama sa stajališta njihovih ljudi. Započet će pregovore s drugim ljudima (pretpostavljajući da jezik nije prepreka). Moraju se pokušati dogovoriti oko sljedećeg:

- a) Koji su najozbiljniji problemi njihovih ljudi?
- b) Što žele dobiti iz pregovora?

Zatim nastavnik traži da parovi otočana i parovi doseljenika sjednu zajedno. Odglumit će sastanak dva naroda u pokušaju da dođu do dogovora oko oba pitanja i smjernica za budućnost.

Podsjetite dvije grupe prije nego započnu raspravu da otočani ne bi trebali biti u potpunosti sretni dok doseljenici ne napuste otok, jer cijeli njihov način života može biti ugrožen. S druge strane, doseljenici vole ovo novo mjesto i mogu biti spremni upotrijebiti silu kako bi tu ostali.

Recite svakoj grupi od četiri učenika da se prvo dogovore o najozbiljnijim problemima skupina i da se nose s njima po važnosti, radeći od najozbiljnijeg do najbezazlenijeg problema, koliko vrijeme dopusti.

Metoda 2: Vodena rasprava

Ovu vježbu je najbolje izvesti koristeći glumu, ali može vrlo dobro funkcionirati i s učenicima koji nisu navikli na to. Pola razreda će gledati situaciju sa stajališta otočana, a druga polovica sa stajališta doseljenika. Svaka situacija se opisuje s oba stajališta. Radeći u parovima, učenici odlučuju koji su najozbiljniji problemi i pokušavaju smisliti najbolji način za rješavanje svakog pitanja iz njihovog kuta gledanja. Podsjetite ih da postoji „idealni“ ili „poštenu“ način rješavanja svakog problema, ali stvarnost (i povijest) pokazuju da bi jedna strana mogla dobiti više nego druga zbog neravnoteže moći.

Nastavnik vodi raspravu u svakoj situaciji, razmatrajući jedno viđenje problema, a zatim pitajući drugu grupu za suprotno viđenje. Nastavnik pokušava postići dogovor između dvije grupe. Svaku raspravu može voditi jedan par iz svake strane dolazeći ispred razreda kako bi ispričali problem kako ga oni vide. Varijacija ove metode jest da parovi raspravljaju o svakoj situaciji u kojima jedan predstavlja otočane, a drugi doseljenike.

Ispitivanje za metode 1 i 2

Ispitajte učenike o situacijama o kojima su raspravljali koristeći sljedeća pitanja: - Jesu li pitanja bila jednostavna ili teška? Zašto?

- Je li svaka grupa dobila što je željela nakon pregovora? – Koja je grupa najviše dobila iz pregovora? Zašto?

- Je li jedna grupa imala više moralnih prava od druge u svakoj situaciji?
- Kako bi mogla izgledati budućnost na otoku za dvije skupine?
- Što bi moglo spriječiti nadmoć jedne skupine nad drugom?
- Napišite popis pravila ili načela koja bi mogla pomoći dvjema skupinama da žive zajedno u miru na otoku. Usporedite taj razredni popis s ključnim elementima ljudskih prava (vidi materijale za učenike 3.6). Koji od ovih članaka bi mogli pomoći u sprječavanju situacije da ljudi poput otočana izgube svoj otok, svoj način života i svoja osnovna ljudska prava?

Nastavnik ističe da se ovakva situacija dogodila mnogo puta u povijesti, na primjer, kada su britanski doseljenici kolonizirali Australiju ili kada su Europljani kolonizirali Sjevernu i Južnu Ameriku. U to vrijeme nije bilo međunarodnih zakona o ljudskim pravima i mnogi događaji, koji su se odigrali, su kršili ljudska prava domorodaca. Slične situacije se još uvijek događaju, na primjer, gdje se južnoameričkim plemenima oduzima njihova zemlja jer međunarodne kompanije miniraju ili sijeku šume.

Slavljenje važnosti ljudskih prava

Kao zadnju vježbu u ovoj cjelini, nastavnik traži od učenika (u grupama) da izaberu jedno od ljudskih prava koje se nalazi u Europskoj konvenciji, a o kojemu se raspravljalo tijekom ove cjeline. Zatim učenici rade transparent s istaknutim tim pravom i pripremaju prezentaciju o njegovoj važnosti. Neki učenici bi mogli nacrtati scene iz glume o otočanima kako bi dramatično prikazali probleme. Oni se mogu prezentirati u razredu, istoj generaciji ili čak cijeloj školi. Na taj način, ova cjelina može uvesti u popratni projekt, ako vrijeme dopusti i ako su učenici zainteresirani. Vidi lekcije 4 i 5 (mediji) kako bi isplanirali takav projekt u razredu.

Materijal za učenike 3.1

Škola na rubu šume

Jednom davno postojala je zajednica ljudi koji su živjeli u gustim šumama na rubovima planinskog lanca. Oni su bili religiozni ljudi koji su odgajali svoju djecu strogo kako bi štovali bogove njihovog naroda. Njihova religija je smatrala da nema razlika između muškaraca i žena.

Velika nizina se prostirala između planina i najdaljeg ruba države. Drukčija zajednica ljudi je živjela u nizini. Oni nisu imali religiju, ali su naporno radili jedni za druge. Bili su žestoki ratnici i muškarci su bili dominantan spol. Žene su poštivali, ali one nisu mogle postati vođe.

Ljudi iz šume nisu imali ništa s ljudima iz nizina. Mrzili su i bojali se jedni drugih. Nekada su među njima izbijali ratovi.

Jednog dana, mladi muškarac je stigao na rub šume. Objavio je da tu želi sagraditi školu kako bi se djeca iz obje zajednice mogla školovati zajedno, kako bi konačno mogao zavladati mir između dva naroda.

Uskoro je jednostavna drvena građevina bila spremna i stigao je dan kada je učitelj prvi put otvorio svoju školu. Nekolicina djece iz obje zajednice došla je vidjeti kako će tamo biti. Roditelji i vođe dviju zajednica su gledali zabrinuto.

U početku su postojali problemi među djecom. Rugali su se jedni drugima i često su izbijale tučnjave. Ali djeca su uvidjela vrijednost dolaska u školu i stvari su se pomalo počele smirivati. Nastavnik je bio strog, ali pošten, i prema svim učenicima se ponašao jednako. Rekao je da poštuje oba načina života i djecu je učio o drukčijim načinima života.

Sve više djece je počelo pohađati školu na rubovima šume.

Kakogod, uskoro je postalo jasno da školu pohađa više djece iz nizine.

Djeca iz šume su sada sačinjavala samo četvrtinu škole. Nastavnik je razgovarao s roditeljima s obje strane kako bi ih ohrabrio i razuvjerio.

Ali tada, jednog jutra, nastavnik je stigao i vidio da je netko spalio školu do temelja.

(Prema priči Teda Huddlestona iz Zaklade za civilno građanstvo)

Materijal za učenike 3.2.

Hope je za svakoga

Ravnateljica koledža Hope je bila darežljiva i humana žena. Snažno je vjerovala u važnost obrazovanja. „Svatko zaslužuje dobar početak u životu“, znala bi reći djelatnicima. „Ne želim da nijednu osobu stavljate u povoljniji položaj od drugih u ovoj školi. To ne bi bilo pošteno.“

Onda je jednog dana u školu stigla skupina djece izbjeglica. Njihove obitelji su izbjegle iz susjedne države pogođene sukobima. Ravnateljica je rekla djelatnicima,

“Ovi nesretni mladi ljudi su sve izgubili. Učinite da se osjećaju dobrodošli u vašim učionicama. Trebali bi patiti što je manje moguće. Oni nisu krivi za rat.”

Djelatnici su se složili. Djeca su raspoređena u razrede prema svojim godinama. Većina djece izbjeglica su bili sami u razredu, ali u jednom je bila skupina od četiri dječaka izbjeglice.

Nije trebalo dugo da djelatnici primijete koliko je teško ponašati se prema djeci izbjeglicama kao i prema drugima u razredu. Jedan po jedan, dolazili su ravnateljici sa svojim problemima. „Dijete izbjeglica u mom razredu ne govori naš jezik,“ rekao je jedan nastavnik. „Nemam vremena sve joj prevoditi. To mi oduzima previše vremena. Drugi učenici ispaštaju.“ „Učenik izbjeglica iz mog razreda ne želi ni s kim pričati,“ primijetio je drugi nastavnik. „Možda je istraumatiziran od rata. Ili možda ima poteškoća u učenju. Što mogu napraviti?“ Treći nastavnik je rekao, „Imam dijete koje je bilo ranjeno. Ona ne može hodati. Ne može se uključiti ni u jednu fizičku aktivnost i ne može se popeti stepenicama do laboratorija.“

Zatim su se počeli javljati drugi problemi. Za vrijeme ručka, neku djecu izbjeglice su tukli i zadirkivali. Nazivali su ih pogrdnim imenima, a neka djeca su im rekla da se vrate odakle su došli.

Četiri dječaka iz istog razreda su osnovala bandu da bi se zaštitili. Jednog dana izbila je tučnjava između jednog od njih i lokalnog dječaka. Izbjeglica je teško ozlijedio svog protivnika. Djelatnici su se žalili ravnateljici da bi dječak trebao biti izbačen iz škole, ali ravnateljica se pitala bi li to bilo pošteno, uzimajući u obzir sve što je mladi izbjeglica proživio. Djelatnici su rekli:

“Pokušali smo sve da ovo uspije, ali naša vlastita djeca previše ispaštaju. Ne možemo u isto vrijeme učiti ovu djecu i dati sve od sebe za lokalne učenike.”

Nedugo nakon toga, ravnateljica je pozvala roditelje djece izbjeglica. Oni su rekli:

“Ne sviđa nam se što dječaci i djevojčice zajedno imaju tjelesni. To se protivi našoj vjeri i kulturi.”

Ravnateljica je konačno počela gubiti strpljenje. Ovo je smatrala ozbiljnim problemom, ali u srcu je znala da ne smije izgubiti nadu.

Materijal za učenike 3.3

Pomoć za koledž Hope

Problemi	Rješenja		
(1) Djeca izbjeglice			
(2) Izbjeglice i lokalni učenici			
(3) Nastavnici			
(4) Roditelji			

Materijal za učenike 3.4.

Otočani i doseljenici (kartice s ulogama)

Prva grupa: Otočani

Vi ste grupa otočana. Vaš narod živi na ovom otoku tisućama godina. Vaši preci su pokopani na svetim mjestima u planinama i vi vjerujete da su njihove duše još uvijek tamo.

Vodite vrlo jednostavan način života. Žene se brinu za djecu dok muškarci lutaju cijelim otokom loveći životinje i skupljajući hranu iz bujne vegetacije. Vaši ljudi vjeruju da je svatko odgovoran za očuvanje prirode i da se neoštećena sačuva za sljedeću generaciju. Vaše oružje su koplja, luk i strijela te zamke za životinje.

Vaša religija se zasniva na štovanju prirode, a vaša kultura na važnosti vaše zajednice. Kada nedostaje hrane, svi dijele, a ljudi naporno rade jedni za druge. Kada hrane ima u izobilju, ljudi se okupljaju i pjevaju, plešu te pričaju priče. Vaš narod nema potrebe pisati.

Imate jako malo zakona. Vođa plemena može proglasiti nove zakone ako je to potrebno. On također može razriješiti nesuglasice među članovima vaše zajednice.

Druga grupa: Doseljenici

Vi ste s grupom ljudi koji su plovili iz Europe u potrazi za novim načinom života za sebe i svoju obitelj. Želite pronaći neku novu zemlju koja je otkrivena na drugoj strani svijeta. Nadate se da ćete se tamo smjestiti kako bi sagradili domove i farme te postali bogati.

Sa sobom nosite alat za obrađivanje tla te pištolje za lov. Vaša kultura se zasniva na obrazovanju i napornom radu. Svatko želi biti bogat i udobno živjeti. Nemate nikakvu vjeru i smatrate da bi ljudi trebali imati pravo da slijede svoju sudbinu.

O stvarima u svojoj novoj zajednici želite odlučivati na demokratski način. Napustili ste društvo gdje je samo jedna elitna skupina imala moć i gdje su postojale velike razlike u bogatstvu. Želite osnovati društvo u kojem su svi ljudi jednaki ili gdje svatko ima jednaku priliku za uspjeh.

Materijal za učenike 3.5.

Situacijske kartice: otočani

Pogledaj sljedeće situacije i u svojim grupama odlučite što bi se trebalo napraviti.

Otočani

1O Nove ograde

Neki doseljenici su se doselili postavljajući ograde oko svojih kuća, preko staza koje ste uvijek koristili kako biste slijedili svoja stada. Neke od njih ste srušili.

2O Ometač posjeda

Otočanin je prelazio preko područja koje su doseljenici ogradili te su ga oni upucali i ubili.

3O Miješani brak

Jedan od otočana se zaljubio u doseljenicu. Žele se vjenčati i živjeti u jednoj od zajednica doseljenika. Muškarčeva obitelj je iznimno nesretna zbog toga.

4O Sveta mjesta

Neki doseljenici kopaju u planinama u potrazi za mineralima na mjestima za koje vi vjerujete da tamo žive duše vaših predaka. Ta mjesta su za vas sveta. U znak prosvjeda ste napali neke ljude koji su tamo kopali.

5O Obrazovanje

Neki od doseljenika su otvorili školu i pozvali su vašu djecu da se pridruže i nauče čitati i pisati.

Doseljenici

1D Nove ograde

Otočani su srušili neke od ograda koje ste postavili kako biste zadržali životinje koje ste ulovili.

2D Ometač posjeda

Otočani su ometali vaše posjete koje ste ogradili za svoje životinje. Jednog ste upozorili, a zatim upucali.

3D Miješani brak

Jedna od doseljenica se zaljubila u otočanina. Žele se vjenčati i živjeti u zajednici doseljenika. Neki doseljenici su nesretni zbog toga.

4D Sveta mjesta

Otkrili ste vrijedne minerale u planinama. Te minerale ćete moći prodati trgovcima kod kuće. Čini se da otočani smatraju planine svetima, za što vi mislite da je to samo praznovjerje. Napali su ljude koji su tamo kopali.

5D Obrazovanje

Neki od doseljenika su otvorili školu. Pozvali su otočane da pošalju svoju djecu u školu.

Materijal za učenike 3.6.

Ključni elementi ljudskih prava¹⁵

1. Pravo na život.
2. Sloboda od mučenja.
3. Sloboda od ropstva.
4. Pravo na slobodu i sigurnost.
5. Pravo na pošteno suđenje.
6. Pravo na poštenu naknadu u slučaju povrede.
7. Sloboda od diskriminacije; pravo na ravnopravnost.
8. Pravo prepoznavanja kao osobe; pravo na narodnost.
9. Pravo na privatnost i obiteljski život.
10. Pravo na brak.
11. Pravo na osobno vlasništvo.
12. Pravo na kretanje osoba.
13. Pravo na azil.
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjere.
15. Sloboda izražavanja.
16. Sloboda okupljanja i udruživanja.
17. Pravo na hranu, piće i smještaj.
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
19. Pravo na obrazovanje.
20. Pravo na zapošljavanje.
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.
22. Pravo na socijalnu zaštitu.
23. Pravo na političko djelovanje.
24. Pravo sudjelovanja u kulturnom životu.
25. Zabrana uništavanja ljudskih prava.
26. Pravo na društveni red koji prepoznaje ljudska prava.
27. Obveze pojedinca.

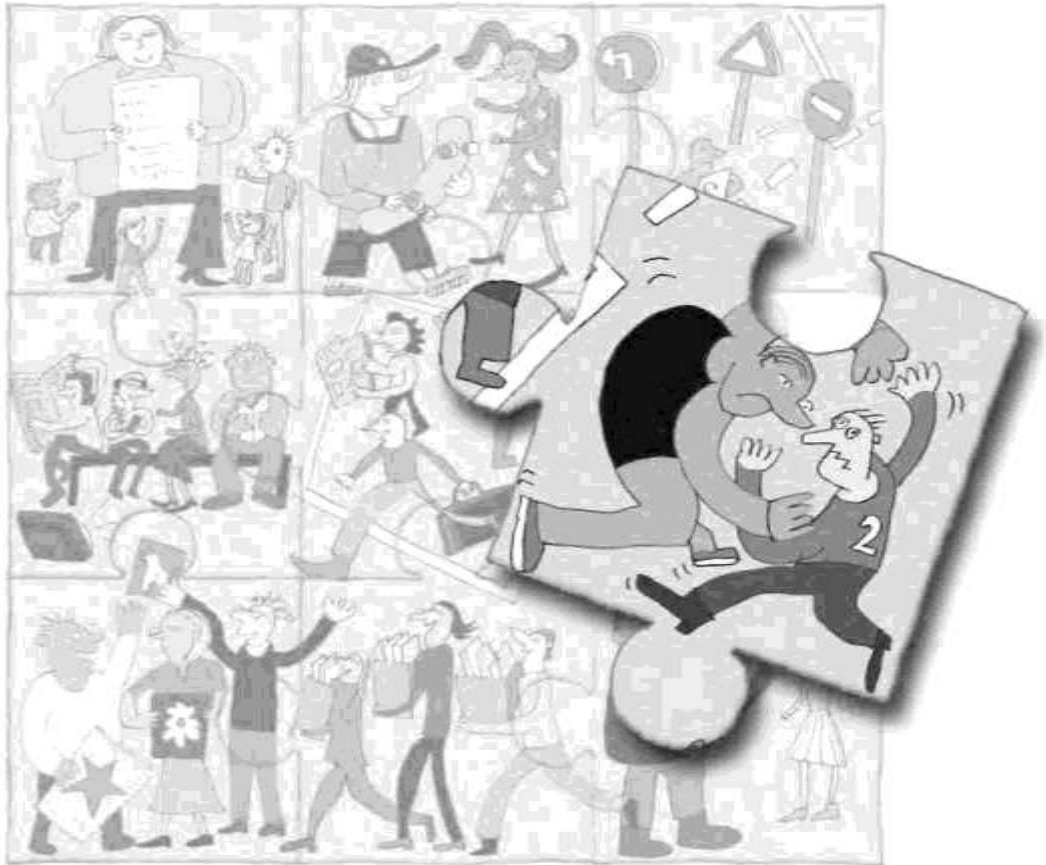
¹⁵ Popis se zasniva na materijalima za nastavnike u petoj cjelini „Prava, slobode i odgovornosti.“

ČETVRTA CJELINA

Sukob

Što napraviti ako se ne slažemo?

4.1. Rješavanje sukoba

Kako se možemo nositi s ozbiljnim neslaganjima?

4.2. Upotreba pristupa u šest koraka

Kako možemo izbjeći svađe sa susjedima?

4.3. Sukobi oko ljudskih prava

Razdor među ljudskim pravima. Što sad?

4.4. Upotreba nasilja

Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima opravdana?

ČETVRTA CJELINA: Sukob

Što napraviti ako se ne slažemo?

Pojam mira ima važnu kulturnu dimenziju. Tradicionalno, u dalekoistočnjačkim kulturama, mir ima više veze s unutarnjim mirom (mir u našem umu ili srcu) dok se u zapadnom svijetu shvaća da je mir van pojedinaca (izostanak rata ili nasilnih sukoba). U Indiji, na primjer, riječ za mir je „shanti“, što podrazumijeva savršeni red uma ili mir u umu. Ghandi je svoju filozofiju i strategiju zasnivao na pojmu koji se zove „Ahimsa“ što otprilike znači „obuzdati se od svega što je imalo štetno“. On je rekao: „Doslovno govoreći, Ahimsa znači nenasilje. Ali za mene ima mnogo više, neopisivo više, značenje. To znači da ne možete nikoga povrijediti; ne možete pružiti utočište nikakvim lošim mislima, čak ni u vezi s onima koje smatrate svojim neprijateljima. Onaj tko slijedi ovu doktrinu, nema neprijatelja.“ U tradiciji Maja, mir se odnosi na pojam blagostanja i povezuje se s idejom savršene ravnoteže između različitih područja našeg života.¹⁶

„Pozitivni mir“ opisuje stanje u kojem se kolektivna želja usmjerava ka promoviranju mira i otklanjanju prepreka miru. Uključuje predanje društvenoj pravdi, što znači prelazak iznad ideje da je mir izostanak straha, nasilja ili rata. Uključuje i predanje nenasilnom rješavanju sukoba i pokušava ohrabriti mogućnosti pojedinaca i grupa tako da se mogu na konstruktivan način nositi s društvenim problemima. Za nastavnike demokratskog građanstva, to također znači promoviranje demokratskih postupaka u razredu, pristupajući pitanjima moći ili zlorabe moći, kao i pokušavajući ohrabriti vještine slušanja i konstruktivnog razgovora te obvezivanje na rješavanje sukoba.¹⁷

Je li nasilje prirodno? Mnogi ljudi su uvjereni da su ljudska bića po prirodi nasilna, a posljedica toga je da u našim životima i društvima ne možemo izbjeći ratove, sukobe i nasilje općenito. Drugi stručnjaci u ovom području tvrde da možemo izbjeći nasilno razmišljanje, osjećaje i djelovanje. Seviljska izjava o nasilju, koju je 1986. razradila grupa sveučilišnih profesora i znanstvenika iz mnogih država ovo potvrđuje izjavljujući:

1. Znanstveno je netočno tvrditi da je vođenje rata isključivo ljudski fenomen i da ga ne nalazimo ga kod drugih vrsta (...).
2. Postoje kulture koje nisu ratovale stoljećima, kao i kulture koje ratuju često samo u određenim razdobljima (...).
3. Znanstveno je netočno tvrditi da je rat ili bilo koji drugi oblik nasilnog ponašanja genetski programiran u ljudskoj naravi (...).
4. Znanstveno je netočno tvrditi da ljudi imaju “nasilan um” (...) naše ponašanje rezultat je procesa uvjetovanja i socijalizacije (...).

Većina nas je uvjetovana svojim okruženjem pa reagiramo agresivno i nasilno. Učimo misliti, osjećati i ponašati se agresivno i u nekim slučajevima nasilno. Gdje god živimo, podložni smo društvenom i kulturnom pritisku koji nas uvjetuju da gotovo stalno čitamo o nasilju, gledamo nasilje i slušamo o nasilju. Televizijske emisije, reklame, novine, video igrice te filmska i glazbena industrija uvelike doprinose ovoj situaciji. Prije nego uđe u pubertet dijete je vidjelo tisuće ubojstava i nasilnih činova samo gledajući televiziju. Naša moderna društva, svjesno ili ne, ne ispričavaju se za nasilje. Nasilje se promatra kao nešto što ima pozitivnu vrijednost.

¹⁶ Tekst iz „KOMPAS, priručnik za obrazovanje za ljudska prava s mladim ljudima“, Vijeće Europe, Strasbourg 2002. str. 376ff

¹⁷ Iz „Rječnik pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O'Shea, Vijeće Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

U većini kultura, reći ne nasilju i izbjegavanje fizičkog nasilja ili sukoba se može promatrati kao znak slabosti, posebno kod muškaraca, koji osjećaju veliki pritisak svojih vršnjaka još od vrlo male dobi.¹⁸

Za dodatne informacije, vidi list s materijalima za nastavnike na kraju ove cjeline.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- poboljšati svoj uvid u mehanizme u pozadini sukoba;
- poboljšati svoj uvid u nenasilno rješavanje sukoba;
- poboljšati svoju sposobnost da se nose sa sukobima u svom vlastitom okruženju;
- poboljšati svoju sposobnost da razmotre stajališta i potrebe svih strana koje su uključene u sukob;
- poboljšaju svoj uvid u sukobe oko ljudskih prava;
- poboljšaju svoje kritičko razmišljanje o upotrebi nasilja;
- poboljšaju svoj uvid u to kako se nositi s nasiljem s kojim su suočeni;
- biti potaknuti da sukobima pristupe na nenasilan način.

---

¹⁸ Tekst iz „KOMPAS, priručnik za obrazovanje za ljudska prava s mladim ljudima“, Vijeće Europe, Strasbourg 2002. str. 380.

ČETVRTA CJELINA: Sukob

Što napraviti ako se ne slažemo?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Rješavanje sukoba	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Materijal za učenike 4.1	Rad u malim grupama.
Druga lekcija: Upotreba pristupa od šest koraka	Učiti kako primijeniti pristup u šest koraka.	Analizirati sukob; pronaći rješenja.	Materijal za učenike 4.1 Materijal za učenike 4.2	Rad u malim grupama.
Treća lekcija: Sukobi oko ljudskih prava	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.	Materijal za učenike 4.3 Materijal za učenike 5.2	Rad u malim grupama. Kritičko razmišljanje.
Četvrta lekcija: Upotreba nasilja	Razviti kritičko razmišljanje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o osobnom ponašanju.	Razmišljati o upotrebi nasilja i o osobnom ponašanju.	Materijal za učenike 4.4	Rad u malim grupama. Kritičko razmišljanje.

Prva lekcija

Rješavanje sukoba

Kako se možemo nositi s ozbiljnim neslaganjima?

Obrazovni ciljevi	Uvođenje pristupa rješavanja sukoba u šest koraka.
Učenički zadatci	Analizirati sukob; pronaći rješenja.
Sredstva	Listovi papira ili bilježnice i kemijske. Materijal za učenike 4.1.
Metode	Cijeli razred ili mogući rad u paru.

Ključni pojmovi

Sukobi su dio našeg svakodnevnog života. Ne trebaju se gledati kao negativni događaji, već kao razmimoilaženja interesa među pojedincima ili grupama. U politici, sukobi su čak važan dio javne rasprave. Samo kroz otvoreni sukob i traženje kompromisa sve različite društvene skupine osjećaju da ih se čulo i da su se uklopile. Rješavanje sukoba (traženje kompromisa) je vještina koja se može naučiti. Ova lekcija želi doprinijeti tom cilju.

Sljedeći opisi rješavanja sukoba se pojavljuju u ovoj lekciji i važno je da je nastavnik svjestan njihovog značenja.

Dobiva-dobiva: opisuje situaciju u kojoj obje strane imaju jednake koristi od dogovorenog rješenja sukoba i osjećaju da su dobili ono što su željeli. Ovo se smatra najidealnijim rješenjem sukoba, jer pomaže osigurati da se sukob opet ne pojavi.

Dobiva-gubi ili gubi-dobiva: opisuje situaciju u kojoj rješenje sukoba znači da je jedna strana dobila, a druga izgubila. Ova vrsta situacije često znači da će se sukob opet pojaviti, jer gubitnik nema velike koristi.

Gubi-gubi: opisuje situaciju u kojoj nijedna strana ništa ne dobiva iz rješenja sukoba. Ova situacija često znači da je sukob samo privremeno nestao i vrlo vjerojatno će opet isplivati na površinu.

Nastavni plan

Nastavnik sat započinje pisanjem riječi „SUKOB“ na lijevu stranu ploče. Učenike će zamoliti da na list papira napišu izraze i riječi koje povezuju s riječi „sukob“, a kojih se mogu sjetiti.

Isto se radi i s riječi „MIR“, koju nastavnik piše na desnu stranu ploče. Zatim nastavnik pita 10 učenika da kažu svoje riječi. Rezultati se pridodaju na ploču i učenici daju svoje komentare na sljedeća pitanja:

- Jesu li iznenađeni nekom izabranom riječi?
- Jesu li sve riječi povezane sa sukobom negativnog, a one povezane s mirom pozitivnog značenja?

Nastavnik zatim pita učenike da daju primjere sukoba koje su sami iskusili ili koji su se javili u njihovom okruženju. On/ona želi da kažu pripadaju li ti sukobi kategoriji sukoba koji se mogu riješiti i koji su prvi korak prema kompromisu, ili kategoriji sukoba koji se ne mogu riješiti. Nastavnik zatim uvodi ideju da sukobi ne moraju nužno voditi do nasilja i da su mogući mnogo uspješniji pristupi sukobima.

Nastavnik im tada navodi konkretni primjer sukoba koji se može pojaviti u obitelji.

„Katja, 18-ogodišnja kćer, želi gledati kasetu koju je nedavno dobila od prijateljice. Njen brat Martin, 15 godina, želi gledati svoju omiljenu televizijsku emisiju.“

Nastavnik zatim svakom učeniku daje kopiju materijala za učenike 4.1 i počinje analizirati ovaj sukob uz pomoć pristupa u šest koraka.

Koraci 1 i 2 se poduzimaju s cijelom grupom, a vodi ih nastavnik, koji inzistira da se nađu stvarne „potrebe“ obje strane te da se da jasna definicija sukoba.

U koraku 1 važno je da se na neprovokativan način kažu prave potrebe obje strane. Mora se izreći koje su stvarne potrebe u pozadini problema, jer se one mogu razlikovati od potreba koje iznesu same strane. U drugom koraku, problem u pozadini sukoba se formulira na način da se obje strane s njim slažu.

Treći korak se sastoji od pronalaska mogućih rješenja. U ovoj fazi, rješenja se ne bi trebala komentirati ili suditi – svaki doprinos bi trebao biti dobrodošao. Treći korak bi se mogao odvijati u parovima, nakon kojeg bi moglo uslijediti izmjenjivanje mišljenja (ili partnera?). Nastavnik zatim uvodi pojam „gubi-gubi“, „dobiva-gubi“, „gubi-dobiva“ ili „dobiva-dobiva“ pristupa u analiziranju rješenja, a zatim traži od parova da ocijene svoja rješenja koristeći ovaj koncept (4. korak).

Ako učenici otkriju da nijedno od njihovih rješenja ne rezultira dobiva-dobiva situacijom, traži se od njih da i dalje razmišljaju. Kakogod, uvijek će postojati slučajevi u kojima nije moguće dobiva-dobiva rješenje. Nakon što predstave svoje odgovore, nastavnik poziva grupu da odluči koje rješenje je najbolje (5. korak). U stvarnom sukobu, u kojem su strane direktno uključene u ovaj pristup rješavanja sukoba, strane moraju prihvatiti rješenje. Nastavnik završava kratko predstavljajući mogućnost 6. koraka. Ključni element 6. koraka je što se nakon nekog vremena (nekoliko minuta, sati, dana ili tjedana, ovisno o prirodi sukoba) rješenje ocjenjuje i, ako je potrebno, prilagođava.

U zaključku, nastavnik podupire raspravu o tome bi li metoda u šest koraka mogla funkcionirati, u kojoj vrsti situacije, i koje bi mogle biti posljedice ako bi takav alat bio naširoko poznat i korišten. O tome bi se trebalo raspravljati razmišljajući o različitim grupama i kontekstu, kao što su sljedeće:

- vršnjačke skupine;
- obitelj;
- razred;
- škola;
- država;
- rat;
- sport.

Druga lekcija**Primjena pristupa u šest koraka****Kako možemo izbjeći sukobe sa susjedima?**

Obrazovni ciljevi	Učiti kako primijeniti pristup u šest koraka.
Učenički zadatci	Analizirati sukob i pronaći rješenja od kojih obje strane imaju koristi.
Sredstva	Kopija jednog od scenarija sukoba iz materijala za učenike 4.2 za svaku malu grupu. Materijal za učenike 4.1.
Metode	Rad u malim grupama.

Osnovne informacije

Mirno rješenje sukoba se može početi primjenjivati jednostavnim razumjevanjem teorijskog koncepta. To je prava vještina koja se mora naučiti, a ova lekcija daje mogućnost učenicima da nauče kako početi primjenjivati mirno rješavanje sukoba. Sljedeći korak će biti primjenjivanje ovog znanja na situacije iz stvarnog života u školi.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat objašnjavajući učenicima da im je zadatak primijeniti pristup rješavanja sukoba u šest koraka u različitim konfliktnim situacijama.

Razred je podijeljen u male grupe od četiri ili pet učenika te svaka grupa dobije kopiju materijala za učenike 4.2. Svaka grupa radi na jednom od scenarija, tako da će na svakom scenariju raditi više od jedne grupe. Učenici također koriste materijal za učenike 4.1 pod nazivom „Pristup rješavanja sukoba u šest koraka“. Nakon što su grupe završile, glasnogovornik iz svake grupe predstavlja njihovih šest koraka cijelom razredu. Ovo napravite prvo za „sukob 1“, a zatim za „sukob 2“.

Nakon njihovih prezentacija, nastavnik vodi raspravu o rješenjima, koristeći sljedeća pitanja:

- Razumijemo li „potrebe“ i „definiciju problema“? Postoje li neriješena pitanja?
- Možemo li naći druga rješenja za koja mislimo da bi dugoročno bila bolja?

U drugom koraku, nastavnik traži od učenika da rade na sukobima koja su se dogodila ili se događaju u školi, u vršnjačkoj skupini, u zemlji, itd. Moraju izabrati jedan ili više sukoba (ovisno o raspoloživom vremenu) i razmisliti o mogućim dobiva-dobiva rješenjima.

Ako nastavnik koristi dva slučaja kao sredstvo uvođenja oblika posredništva, on ili ona može dati osnovne informacije o pravnom sustavu rješavanja sukoba u državi (oblici posredništva, mogućnost da sukob završi na sudu, itd.). Umjesto rasprave o ovim sukobima pristupom u šest koraka, situacije se mogu i odglumiti.

U slučaju glume, jedan učenik bi glumio stranu A, a drugi stranu B, dok bi treći imao ulogu posrednika. Nastavnik će zatim od svake grupe tražiti povratnu informaciju o tome kako su riješili sukob. Može se raspravljati o različitim rješenjima, kao i o procesima kojima se pokušalo doći do rješenja. Ovi dodatni elementi mogu oduzeti puno više vremena te će se možda morati održati kao izvannastavna aktivnost ili kao dodatna cjelina.

Treća lekcija

Sukobi oko ljudskih prava

Razdor između ljudskih prava. Što sad?

Obrazovni ciljevi	Učiti kako prepoznati i analizirati situacije u kojima su ljudska prava u sukobu.
Učenički zadatci	Analizirati situaciju u kojoj su ljudska prava u sukobu.
Materijali	Veliki list papira i flomaster za svaku grupu. Materijal za učenike 4.3 Materijal za učenike 5.2
Metode	Rad u malim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Iako se na prvi pogled može učiniti da ljudska prava nude jasne odgovore, to nije uvijek slučaj. Uistinu, postoje mnoge situacije u kojima su nečija prava u sukobu s pravima nekog drugog. U tom slučaju, kritičko razmišljanje može pomoći da se izvažu prava jednih i prava drugih te da se odredi rješenje.

Nastavni plan

Grupe (četiri ili pet učenika u svakoj) dobiju slučaj sukoba oko ljudskih prava (materijal za učenike 4.3. „Pet slučajeva sukoba oko ljudskih prava“), veliki list papira i flomaster.

Prvo učenici raspravljaju koja ljudska prava su uključena u sukob. Grupama se može dati popis ljudskih prava (materijal za učenike 5.2) za raspravu. Jednom kad su se složili o tome koja prava su u sukobu, oni podijele svoj list papira kako je prikazano ispod. Nastavnik ovo može pripremiti na ploči i unijeti prava o kojima se radi u prvu kućicu.

Slučaj broj
Ljudska prava
– – –
Rješenje
Zašto?

Drugi zadatak je održati otvorenu raspravu o tome što učenici misle koje bi moglo biti rješenje sukoba. Daju razloge svog izbora i dodaju ih na svoj papir.

Svaka grupa zatim mora odrediti glasnogovornika koji cijelom razredu predstavlja odgovore svoje grupe. Nastavnik može tražiti od razreda povratnu informaciju o izboru kojeg su napravili te slažu li se ili ne s idejama određene grupe.

Četvrta lekcija

Upotreba nasilja

Je li upotreba nasilja u nekim slučajevima opravdana?

Obrazovni ciljevi	Razviti kritičko mišljenje o prihvatljivosti upotrebe nasilja i o osobnom ponašanju.
Učenički zadatci	Razmišljati o upotrebi nasilja i o osobnom ponašanju.
Sredstva	Kartice ili listovi papira sa slučajevima iz materijala za učenike 4.4. za svaku grupu. (Nastavnik mora imati informacije o pravnom sustavu rješavanja sukoba u državi.)
Metode	Rad u malim grupama. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Iako se mirni svijet smatra konačnim ciljem, niti međunarodni zakoni o ljudskim pravima niti međunarodni zakoni o humanitarnom pravu ne isključuju upotrebu nasilja u svim slučajevima. Ova lekcija za cilj ima osnažiti učeničko kritičko razmišljanje o legitimnosti upotrebe nasilja u posebnim slučajevima. Učenici moraju razmišljati o njihovom vlastitom ponašanju u odnosu na nasilje koje koriste oni sami ili drugi u njihovom okruženju.

Nastavni plan

Razred je podijeljen u grupe od četiri ili pet učenika. Učenik ili nastavnik predstavljaju slučaj br. 1 iz materijala za učenike 4.4.

Možda će biti preteško obrađivati sva četiri slučaja na jednom satu. Zbog toga nastavnik može odlučiti dati različite slučajeve različitim grupama, izabarati dva od četiri slučaja ili dodati još jedan sat.

Zadatak grupe je raspravljati o slučaju koristeći pitanja koja su napisana na kartici te usmeno prezentirati svoje odgovore. Nastavnik mora biti svjestan da je ključno pitanje, koje se obrađuje, do koje mjere bi se trebala prihvatiti upotreba nasilja. Nakon što je svaka grupa odgovorila, nastavnik može dati dodatne informacije koje su povezane sa slučajem prije nego prikaže sljedeći slučaj.

Nastavnikova kopija slučajeva, pitanja i dodatnih informacija: Slučaj br. 1

Tijekom demonstracija zbog pitanja anti-globalizacije, mala grupa ljudi počinje bacati kamenja na zgradu sjedišta poznate transnacionalne tvrkte. Policijske snage koje su prisutne na mjestu događaja vide što se događa i pokušavaju uhititi ljude koji su odgovorni. Tijekom te intervencije, ljudi koji bacaju kamenje uhvate policajca i ozbiljno ga premlate.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenja?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija intervenira koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenirati vodenim crijevom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne intervenira koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Informacije

Slijedeći međunarodne standarde, policija može koristiti silu pod određenim uvjetima. Sila bi se trebala upotrijebiti samo ako je nužno te bi obujmom trebala odgovarati cilju intervencije. Ako bi nadležni naredio svom policajcu da intervenira na način koji je potpuno suprotan ovom pravilu, pravila UN-a očekuju da on/ona odbije izvršiti naredbu.

Slučaj br. 2

Država X objavljuje rat državi Y jer Y očito štiti te čak financira grupe pobunjenika iz države Y koje djeluju protiv države X. Obavještajne snage države X otkriju u kojem selu je smještena grupa dobro organiziranih i naoružanih pobunjenika, te saznaju da planiraju veliki bombaški napad na važnu industrijsku metu.

Pitanja:

1. Je li prihvatljivo da država X bombardira selo, pobrinuvši se da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
2. Bi li ovo potonje bilo prihvatljivo nakon jasnog zahtjeva da se pobunjenici predaju te jasnog upozorenja lokalnom stanovništvu da napuste selo i okupe se na lokalnom sportskom stadionu, gdje bi im bilo dozvoljeno ući nakon pregleda u potrazi za oružjem?
3. Je li prihvatljivo ne intervenirati koristeći silu? Kojih alternativnih rješenja se možete sjetiti?

Informacije

Međunarodna pravila (takozvana „Ženevska konvencija“) o ratnom pravu ne predviđaju potpunu zabranu upotrebe vojne sile, ali zabranjuju neke vrste intervencija i oružja. Jedno od načela je da se vojna sila ne bi smjela upotrijebiti protiv civilnih ciljeva te ne bi smjela biti sveobuhvatna niti disproporcionalna: na primjer, napravili su se ozbiljni pokušaji kako bi se izbjegle civilne žrtve obuzdavajući se od korištenja najsnažnijih bombi protiv vojnih ciljeva, u situacijama gdje su dovoljne i slabije bombe. Na taj način se mogu izbjeći civilne žrtve i smrt nedužnih strana (takozvana „kolateralna šteta“). Kakogod, kako je već spomenuto, to ne znači da „Ženevska konvencija“ o ratnom pravu smatra kolateralnu štetu neprihvatljivom, nego je samo uzima u obzir do određene mjere.

Slučaj br. 3

G. X, mladi muškarac koji radi kao tehnički asistent u lokalnoj bolnici, redovito tuče svoju ženu kada dođe kući pijan. Njegova žena je jednom obavijestila policiju o batinama svoga muža koje su ponekad ozbiljne. Susjedova žena, koja je slučajno postala svjesna situacije, sada može zamisliti što se događa kod susjeda kada čuje da se svađaju i viču.

Pitanja:

1. Bi li susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Bi li policija trebala intervenirati u situaciji ako dobije informacije od nekoga?

Informacije

“(…) Države trebaju osuditi nasilje nad ženama, ne pozivajući se ni na kakve običaje, tradicijske ili religiozne razloge kako bi izbjegle svoje obveze u svezi s uklanjanjem nasilja. Države trebaju svim raspoloživim sredstvima i bez odgode, provoditi politiku uklanjanja nasilja nad ženama te bi stoga morale:

(a) razmotriti, ako to još nisu učinile, ratificirati ili pristupiti Konvenciji o uklanjanju svih oblika nasilja nad ženama, odnosno povući status suzdržane u odnosu na Konvenciju;

(b) ne sudjelovati u nasilju nad ženama;

(c) ustrajati u sprječavanju, istraživanju i, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, kažnjavanju svakog čina nasilja nad ženama, bilo da su oni počinjeni od strane zaposlenih u državnoj upravi ili privatnih lica(…).”;

Iz UN-ove Deklaracije o uklanjanju nasilja nad ženama (1993).

Slučaj br. 4

Leo, 13, je mršav i poprilično nizak dječak. Često ga maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovog puta on im odgovara da ga ne bi smjeli stalno maltretirati, da se ponašaju kao neškolorani, primitivni ljudi. Zbog toga su ga stariji dječaci počeli ozbiljno tući. Leov prijatelj vidi što se događa dok ulazi na igralište. I neki stariji ljudi vide što se događa dok prelaze igralište na putu kući nakon kupovine hrane na tržnici.

Pitanja:

1. Bi li Leov prijatelj trebao intervenirati u ovom slučaju? Kako?
2. Bi li trebali intervenirati stariji ljudi? Kako?
3. Koja druga rješenja biste predložili?

Kao dodatni zadatak, učenici mogu osmisлити pismo starijim dječacima u kojem objašnjavaju što misle o njihovom ponašanju. To bi mogao biti zadatak za domaći rad ili za grupe koje brže rade.

Materijal za nastavnike o Međunarodnom humanitarnom pravu (MHP)

Što je međunarodno humanitarno pravo?

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) uključuje humanitarna načela i međunarodno primirje u želji da se zaštite životi te olakša patnja boraca i civila tijekom oružanih sukoba. Njegovi osnovni pravni dokumenti su Ženevske konvencije iz 1949., četiri protokola koju su potpisale gotovo sve zemlje u svijetu. Konvencije definiraju osnovna prava boraca koji se udaljavaju iz borbe zbog ranjavanja, bolesti ili zatočenja i prava civila. Dodatni protokoli iz 1977., koji upotpunjuju Ženevske konvencije, dodatno proširuju ta prava.

Koga MHP štiti? Štiti li MHP mene?

IHL štiti ranjene, bolesne ili zatočene članove oružanih snaga i civila. Ranjeni i bolesni borci – kojih god nacionalnosti pripadali, moraju se zbrinuti pod odredbom Ženevske konvencije br. 1. Ne mogu biti ubijeni, podloženi mučenju ili biološkim eksperimentima. Moraju primiti adekvatnu brigu i biti zaštićeni protiv pljačke ili bilo kakvog lošeg postupanja. Konvencija također štiti medicinske radnike, vojno vjersko osoblje, vojne medicinske zgrade i mobilne jedinice.

Ranjeni, bolesni te borci koji su sudjelovali u brodolomima na moru se štite Ženevskom konvencijom br. 2. Oni primaju istu zaštitu kao vojnici na tlu, uz dodatak uvjeta koji se događaju na moru. Brodovi bolnice su također zaštićeni.

Prema ratnim zatvorenicima, koje štiti Ženevska konvencija br. 3, se mora postupati humano i osigurati im adekvatni smještaj, hranu, odjeću i medicinsku pomoć. Ne smiju se podložiti mučenju ili medicinskim eksperimentima i moraju biti zaštićeni od djela nasilja, uvreda i javne znatiželje. Zatvoreni ratni izvjestitelji i civili koji imaju dopuštenje pratiti vojsku također dobivaju ovaj status.

Civile štiti Ženevska konvencija br. 4. Strane u konfliktu moraju, u svakom trenutku, razlikovati civile i borce te usmjeriti svoje operacije isključivo protiv vojnih ciljeva. Civilima mora biti dopušteno da žive normalno koliko je to moguće. Moraju se zaštititi od ubojstava, mučenja, pljačke, odmazde, uništenja imovine i zatočenja. Moraju se poštivati njihova čast, obiteljska prava i vjerska uvjerenja. Okupacijske snage moraju osigurati i dopustiti siguran prolaz adekvatne hrane i medicinskih potrepština, postavljanja bolnica i sigurnih zona za ranjene, bolesne, stare, djecu, trudnice i majke male djece. Ova konvencija posebu zaštitu daje ženama i djeci. Mora se poštivati i zaštititi bolničko osoblje koje se brine o ovim pojedincima.

Ženevske konvencije traže da Međunarodni odbor Crvenog križa, Crveni križ i Crveni polumjesec nacionalnih društava ili druge nepristrane humanitarne organizacije odrade humanitarnu pomoć, kako dopuste strane u sukobu.

Jesu li međunarodno humanitarno pravo i pravo za zaštitu ljudskih prava različiti?

Da, ali se međusobno nadopunjuju. Oba žele zaštititi pojedince od nasilja i sačuvati ljudsko dostojanstvo, ali se pojavljuju u različitim uvjetima i imaju različite temeljne dokumente. MHP se primjenjuje u vrijeme oružanih sukoba kako bi se ograničila patnja koju rat uzrokuje te zaštitili oni koji su pali u ruke suprotne strane. Osnovni naglasak MHP stavlja na očuvanje osnovnih prava ranjenih, bolesnih boraca, ratnih zarobljenika i civila. Pravo za zaštitu ljudskih prava se primjenjuje u vrijeme mira ili rata, ali je osnovna zadaća zaštititi ljude od vladinih kršenja njihovih međunarodno priznatih civilnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

Što IHL kaže o djeci vojnicima?

Humanitarno pravo zabranjuje djeci sudjelovanje u borbama, ali djeca vojnici i dalje predstavljaju ozbiljan problem u mnogim dijelovima svijeta. MHP zahtijeva da se djeca ispod 15 ne bi smjela novačiti u vojne snage, te da bi se trebale poduzeti „sve moguće mjere“ kako bi se osiguralo da oni ne sudjeluju direktno u borbama. U novačenju onih između 15 i 18 godina, prioritet se mora dati onim najstarijima (Članak 77, Protokol 1). Nažalost, broj djece koja postaju vojnici, dobrovoljno ili prisilno, raste. Djeca koja žive u prostorima sukoba, posebno oni koji su odvojeni od svojih obitelji ili su marginalizirani na druge načine, mogu postati potencijalni novaci. Djecu se često prisili da se pridruže oružanim grupama ili da postanu djeca vojnici kao sredstvo preživljavanja.

Kada se koristi MHP?

IHL se primjenjuje kada se događa oružani sukob (rat) između naroda (međunarodni oružani sukob) ili unutarnji oružani sukobi poput građanskog rata.

Primjenjuje li se MHP za terorističke napade 11. rujna?

Iako je 11. rujna 2001. donio smrt i uništenje na stupnju kojeg povezujemo s ratovanjem, nije jasno primjenjuje li se MHP. MHP se primjenjuje u oružanim sukobima između država (međunarodni oružani sukob) ili unutarnje oružane sukobe poput građanskih ratova. Da je šokantne napade na civilne ciljeve u New Yorku i Washingtonu počinila teroristička mreža koja djeluje samostalno, onda bi zapravo značili grozne zločine, a ne djela rata na koje se primjenjuje MHP.

Pruž li MHP posebnu zaštitu ženama?

Da. Iako žene uživaju jednaka prava pravne zaštite kao i muškarci, Ženevske konvencije prepoznaju načelo da „bi se prema ženama trebalo ponašati s punim poštovanjem zbog njihovog spola“ (Članak 12, ŽK 1 i 2, Članak 14 ŽK 3). To znači da se osigurava dodatna zaštita kako bi se zadovoljile posebne potrebe žena koje proizlaze iz razlika roda, časti i skromnosti, trudnoće i rađanja djece. Na primjer, žene ratni zarobljenici ili internirane žene moraju se držati u odvojenim prostorijama od muškaraca, pod neposrednim nadgledanjem drugih žena. Žene se moraju štititi „protiv silovanja, prisilne prostitucije ili bilo kojeg drugog oblika nedoličnog napada“ (ŽK 4, Članak 27, također Članci 75 i 76, Protokol 1). Kod prebacivanja „trudnice, roditelje i dojilje“ moraju imati prioritet (Članak 70, Protokol 1). Kako biste naučili više o pitanjima žena u oružanim sukobima, kao otpor koji su mnogi pokazali, pogledajte nedavnu studiju o „Ženama suočenima s ratom“ na www.womenandwar.org.

Kako MHP štiti djecu?

MHP brani napade na civile i posebno naglašava zaštitu djece. Svi civili se moraju zaštititi od ubojstava, mučenja, pljačkanja, odmazde, uništenja imovine i zatočenja. Moraju se poštivati njihova čast, obiteljska prava i vjerska uvjerenja. Okupacijske snage moraju osigurati i dopustiti siguran prolaz adekvatne hrane i medicinskih potrepština, postavljanja bolnica i sigurnih zona za ranjene, bolesne, stare, djecu, trudnice i majke male djece. Posebni dijelovi služe za zaštitu potreba djece koji su bez pratnje obitelji, psihosocijalnih potreba te komunikacije s obitelji.

Posebno se treba brinuti za djecu koja su mlađa od 15, a koja su siročad ili su odvojena od svojih obitelji. Mora im se dozvoliti da prakticiraju svoju vjeru te im se mora osigurati mogućnost obrazovanja.

Smatra li se kršenjem MHP ako se civili ubiju tijekom rata?

Glavni cilj MHP je štititi civile. Prema Ženevskoj konvenciji br. 4, civili se moraju štititi od ubojstava i mora im se dozvoliti da vode normalne živote, ako sigurnost to dopušta. Dodatni Protokol br. 1 iz 1977. osigurava dodatne detalje koji povećavaju zaštitu civila u međunarodnim oružanim sukobima. Iako su Sjedinjene Države potpisale Protokol br 1, još uvijek nije ratificiran. Pa ipak, SAD je naglasio da će se držati ovih odluka koje mnogi smatraju kodifikacijom općeprihvaćenog običajnog prava, koji je nastajao stotinama godina.

Osnovno pravo u načelu razlikovanja je opisano u Članku 48, Protokola br. 1, koji kaže: Da bi osiguralo poštivanje i zaštita civilnog stanovništva i civilnih objekata, strane u sukobu trebaju u svakom trenutku razlikovati civilno stanovništvo i borce te civilne i vojne objekte i, shodno tome, trebaju usmjeriti svoje vojne operacije samo protiv vojnih objekata.“ Nadalje kako bi se zabranili izravni napadi, MHP također zabranjuje indiskriminacijske napade na civile. Oni se mogu dogoditi, na primjer, kada napad oružanih snaga na vojni cilj ne uzima u obzir pretjerane negativne posljedice na civile. (Članak 41 Protokola br.1)

Kakogod, nisu sve civilne smrti nezakonite tijekom rata. MHP ne stavlja oružani sukob izvan zakona, ali umjesto da pokuša izbalansirati pravno priznato pravo jedne nacije da legitimno napadne vojne ciljeve tijekom rata s pravom da se civilno stanovništvo zaštiti od utjecaja neprijatelja. Drugim riječima, uzimajući u obzir prirodu ratovanja, MHP unaprijed očekuje određenu količinu „kolateralne štete“ koja ponekad, nažalost, može uključivati civilne žrtve.

Materijal za učenike 4.1.**Pristup rješavanju sukoba u šest koraka**

1. Potrebe strane A a) b) c) d)	1. Potrebe strane B
2. Definiranje problema	
3. Ideje za rješenja a) b) c) d)	
4. Ocjenjivanje rješenja za stranu A a) b) c) d)	4. Ocjenjivanje rješenja za stranu B a) b) c) d)
5. Koje rješenje je najbolje?	
6. Odluči kako i kada će se ocijeniti rješenje	

Materijal za učenike 4.2.

Scenariji sukoba

Sukob br. 1

Dva susjeda se ne slažu oko ograde koja postoji između njihovih posjeda. Jedan susjed želi zamijeniti ogradu novom jer vjeruje da ova stara više nije u dobrom stanju. On očekuje da susjed plati polovicu troška nove ograde. Drugi susjed se slaže da oграда nije u dobrom stanju, ali ne želi potrošiti novac na novu. On misli da postojeća oграда, iako ne izgleda dobro, barem uspijeva zadržati susjedovog psa van njegovog vrta. Štoviše, on ne voli što se njegov susjed uvijek pravi važan s novim, skupljim stvarima.

Sukob br. 2

Tata i mama se nikako ne slažu oko toga kako bi trebali reagirati kada njihovo dvogodišnje dijete radi preveliku buku u njihovom stanu. Otac misli da dijete mora naučiti kako se treba ponašati i da proces učenja treba početi u što ranijoj dobi. Štoviše, on voli mir i tišinu tijekom svog slobodnog vremena jer je njegov posao jako zamoran. Majka osjeća da ne može stalno prekidati igru ili plač svog dvogodišnjeg djeteta jer će to previše frustrirati dijete i nauditi će njegovom razvoju.

Materijal za učenike 4.3.

Pet slučajeva sukoba oko ljudskih prava

Slučaj br.1

Max je osmogodišnji dječak koji je ozbiljno ozlijeđen u nesreći i hitno treba transfuziju krvi u bolnici. Kakogod, njegov otac to zabrani bolničkom osoblju zbog vjerskih razloga. Njegova majka i doktori bi htjeli spasiti dječakov život.

Slučaj br. 2

U hitnoj službi bolnice radi samo ograničen broj ljudi. Grozničava je večer i ima mjesta samo za još jednu osobu koja bi dobila hitan pregled. Kako su životi dvoje ljudi još uvijek u opasnosti, doktori moraju odlučiti hoće li liječiti malo dijete ili uspješnog poslovnog čovjeka.

Slučaj br. 3

Gus je vrlo cijenjeni član vjerske političke stranke koja snažno naglašava obiteljske vrijednosti. Novinar koji posjeti sjedište stranke slučajno otkrije niz osobnih pisama osobe X, iz kojih može, bez sumnje, zaključiti da Gus ima vanbračnu vezu. Novinar objavi priču.

Slučaj br. 4

Youtchou živi u zemlji Trećeg svijeta. On je siromašan i može zadovoljiti svoje osnovne potrebe, ali ništa više od toga. On bi htio početi studirati, ali ne može osigurati potrebna sredstva. Njegova država mu ne može omogućiti sredstva koja su mu potrebna jer je ekonomsko stanje jako loše i mora upotrijebiti sva raspoloživa sredstva da bi se pokrile osnovne potrebe stanovništva.

Slučaj br. 5

Lokalne vlasti planiraju sagraditi novu školu na komadu zemlje koje je jedno od rijetkih mjesta gdje se djeca još mogu igrati.

Materijal za učenike 4.4.

Je li nasilje u nekim slučajevima prihvatljivo?

Slučaj br. 1

Tijekom demonstracija zbog pitanja anti-globalizacije, mala grupa ljudi počinje bacati kamenja na zgradu sjedišta poznate transnacionalne tvrkte. Policijske snage koje su prisutne na mjestu događaja vide što se događa i pokušavaju uhititi ljude koji su odgovorni. Tijekom te intervencije, ljudi koji bacaju kamenje uhvate policajca i ozbiljno ga premlate.

Pitanja:

1. Bi li bilo prihvatljivo da policijske snage upotrijebe svoje oružje i pucaju na ljude koji bacaju kamenja?
2. Bi li bilo prihvatljivo da policija intervenira koristeći automatsko oružje? (To bi bilo brže, ali bi gotovo sigurno rezultiralo s više žrtava.)
3. Bi li bilo prihvatljivo da policija čeka dok ne bude mogla intervenirati vodenim crijevom?
4. Bi li bilo prihvatljivo da policija ne intervenira koristeći silu kako bi izbjegla eskalaciju sukoba?

Slučaj br. 2

Država X objavljuje rat državi Y jer Y očito štiti te čak financira grupe pobunjenika iz države Y koje djeluju protiv države X. Obavještajne snage države X otkriju u kojem selu je smještena grupa dobro organiziranih i naoružanih pobunjenika, te saznaju da planiraju veliki bombaški napad na važnu industrijsku metu.

Pitanja:

1. Je li prihvatljivo da država X bombardira selo, pobrinuvši se da samo nekoliko ljudi, uključujući lokalno stanovništvo, preživi?
2. Bi li ovo potonje bilo prihvatljivo nakon jasnog zahtjeva da se pobunjenici predaju te jasnog upozorenja lokalnom stanovništvu da napuste selo i okupe se na lokalnom sportskom stadionu, gdje bi im bilo dozvoljeno ući nakon pregleda u potrazi za oružjem?
3. Je li prihvatljivo ne intervenirati koristeći silu? Kojih alternativnih rješenja se možete sjetiti?

Slučaj br. 3

G. X, mladi muškarac koji radi kao tehnički asistent u lokalnoj bolnici, redovito tuče svoju ženu kada dođe kući pijan. Njegova žena je jednom obavijestila policiju o batinama svoga muža koje su ponekad ozbiljne. Susjedova žena, koja je slučajno postala svjesna situacije, sada može zamisliti što se događa kod susjeda kada čuje da se svađaju i viču.

Pitanja:

1. Bi li susjedova žena u takvim slučajevima trebala obavijestiti policiju ili je to neprihvatljivo zadiranje u privatnost susjeda?
2. Bi li policija trebala intervenirati u situaciji ako dobije informacije od nekoga?

Slučaj br. 4

Leo, 13, je mršav i poprilično nizak dječak. Često ga maltretiraju neki stariji dječaci dok se igra na lokalnom igralištu. Ovog puta on im odgovara da ga ne bi smjeli stalno maltretirati, da se ponašaju kao neškolovani, primitivni ljudi. Zbog toga su ga stariji dječaci počeli ozbiljno tući. Leov prijatelj vidi što se događa dok ulazi na igralište. I neki stariji ljudi vide što se događa dok prelaze igralište na putu kući nakon kupovine hrane na tržnici.

Pitanja:

1. Bi li Leov prijatelj trebao intervenirati u ovom slučaju? Kako?
2. Bi li trebali intervenirati stariji ljudi? Kako?
3. Koja druga rješenja biste predložili?

Drugi dio

Preuzimanje odgovornosti

Peta cjelina

Prava, slobode i odgovornosti. Koja su naša prava i kako se štite?

Šesta cjelina

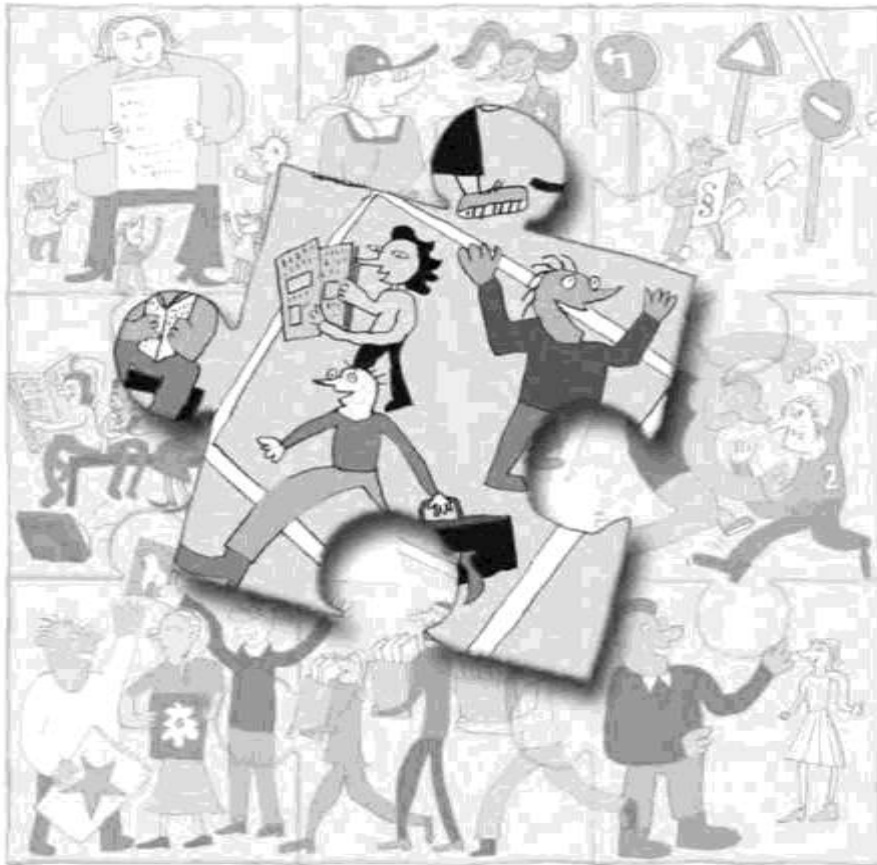
Odgovornost: Koje vrste odgovornosti ljudi imaju?

PETA CJELINA

Prava, slobode i odgovornosti

Koja su naša prava i kako se štite?

5.1. Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava

Imam li ljudsko pravo za sve što poželim?

5.2. Otkrivanje kršenja ljudskih prava

Koje ljudsko pravo se ovdje krši?

5.3. Prava i odgovornosti

Kako prava mogu postojati bez odgovornosti?

5.4. Kviz o ljudskim pravima

Što je točno? Što bi trebalo biti nečije ljudsko pravo?

PETA CJELINA: Prava, slobode i odgovornosti

Koja su naša prava i kako se štite?

Ljudska prava se, u jednu ruku, bave razvojem ljudskih bića, to jest, kako mogu ostvariti svoj puni potencijal u odnosima sa svojim sugrađanima. S druge strane, ljudska prava definiraju odgovornosti države prema pojedincima. Važni dokumenti o ljudskim pravima uključuju Opću deklaraciju o ljudskim pravima, Europsku konvenciju o ljudskim pravima te Konvenciju o pravima djeteta. Tradicionalno, ljudska prava se dijele u kategorije – civilna, politička, socijalna, ekonomska i kulturna. Ove kategorije se često povezuju s fazama razvoja u povijesti ljudskih prava s tim da se civilna i politička prava smatraju „prvom generacijom“, koja slijede socijalna i ekonomska prava kao „druga generacija“ te kulturna ili razvojna prava koja se smatraju „trećom generacijom“. Usprkos vrijednosti kategoriziranja prava, odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava želi promovirati integrirano razumijevanje ljudskih prava. Stavlja jednak naglasak na sve kategorije: građanske, političke, socijalne, ekonomske i kulturne. Stoga, odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava želi izbalansirati pokušaje koji su se događali u prošlosti kada su se određena prava smatrala važnijima od drugih. Dok su se ljudska prava tradicionalno povezivala s državom i njenom vezom s pojedincem, odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava sve više stavlja naglasak na prava grupa ili ljudi. Pokušaji da se ove ideje uključe u odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava su važni za razvoj samog pojma te za razvoj lokalnih, nacionalnih i regionalnih zajednica.¹⁹

Ljudska prava imaju tri elementa: nositelj prava, sadržaj prava (na što nositelj ima pravo) i izvršitelj dužnosti (osoba ili institucija koja mora odgovoriti na potraživanje). Dužnosti se obično ocjenjuju na tri razine:

- Poštivati znači suzdržavati se, izravno ili neizravno, od zakidanja pojedinaca za njihova prava, uključujući suzdržavanje od stvaranja institucionalnog sustava koji bi zakinuo ljude za njihova prava ili davanja poticaja drugima da zakidaju ljude za njihova prava.
- Štititi znači pojačati to poštivanje; spriječiti one koji žele zakinuti druge za njihova prava, bilo da su oni vladini službenici, međunarodne institucije, privatne korporacije, vođe zajednice, ljudi koji su uzeli zakon u svoje ruke ili članovi obitelji.
- Ostvariti znači pomoći zakinutima – uključujući one za koje pojedinac ima posebnu odgovornost, one koji su zakinuti zbog toga što su se dogodili propusti u dužnosti kako bi se poštivala i zaštitila njihova prava te one koji su žrtve prirodnih katastrofa. Ova pomoć uključuje legislativne, proračunske, sudske i druge aktivnosti kako bi se osiguralo najbolji uvjeti za zaštitu prava.²⁰

Slobode koje se štite kao građanska prava uključuju slobodu govora, mišljenja i izražavanja, slobodu vjerskih uvjerenja te prakticiranja vjere, kretanje unutar države i pravo na slobodno okupljanje i udruživanje. Druga građanska prava štite privatnost pojedinca, obiteljskog života te pravo ravnopravnosti pred zakonom.²¹

Odgovornosti su logična posljedica ljudskih prava. Kako bi se zaštitilo, svako pravo sa sobom nosi određene odgovornosti, kako za građane tako i za državu. Svaki pojedinac ima moralnu obvezu da ne narušava osobno dostojanstvo druge osobe. Vlade, potpisujući međunarodne dogovore i obvezujući se svojim ustavima, ne samo da imaju moralnu, nego i pravnu obvezu.

¹⁹ Iz „Rječnik pojmova za obrazovanje za demokratsko građanstvo“, Karen O'Shea, Vijeće Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

²⁰ Preuzeto iz „Dužnosti bez granica. Ljudska prava i globalna socijalna pravda“, Međunarodno vijeće za politiku ljudskih prava.

²¹ Ibid.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- bolje shvatiti prirodu ljudskih prava - da su ona preduvjet da bi svako ljudsko biće moglo živjeti dostojanstveno;
- povećati njihovo znanje i njihov uvid u međunarodno priznata ljudska prava;
- povećati njihovu sposobnost kako bi prepoznali kršenje ljudskih prava;
- poboljšati njihov uvid u to kako bi oni mogli doprinijeti poboljšanju poštivanja ljudskih prava;
- poboljšati njihov uvid te njihovu svijest o odgovornostima koja se povezuju s ljudskim pravima: odgovornostima države i institucija, kao i njihove vlastite moralne odgovornosti.

PETA CJELINA: Prava, slobode i odgovornosti

Koja su naša prava i kako se štite?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava	Učenici mogu pokazati da su ljudska prava preduvjet da bi svako ljudsko biće moglo živjeti dostojanstveno.	Učenici povezuju svoje želje s osnovnim potrebama i ljudskim pravima.	Materijal za učenike 5.1. Materijal za učenike 5.2 (nastavnici bi trebali primijetiti da se ovaj materijal koristi kroz cijelu cjelinu i stoga će trebati i u drugim lekcijama).	Grupni rad, plenarni rad. Kritičko razmišljanje.
Druga lekcija: Otkrivanje kršenja ljudskih prava	Učenici mogu identificirati kršenje ljudskih prava.	Učenici proučavaju slučajeve kršenja ljudskih prava.	Materijal za učenike 5.3. Materijal za učenike 5.2.	Rad u paru ili grupi. Plenarna rasprava.
Treća lekcija: Prava i odgovornosti	Učenici shvaćaju kako oni mogu doprinijeti zaštiti ljudskih prava. Učenici razumiju da su ljudska prava povezana s odgovornostima – odgovornostima države i institucija, kao i njihovoj moralnoj odgovornosti.	Učenici identificiraju odgovornosti za zaštitu ljudskih prava, uključujući njihov vlastiti doprinos.	Prazan list papira i kemijska Materijal za učenike 5.4. Materijal za učenike 5.2.	Rad u paru ili grupi. Kritičko razmišljanje.
Četvrta lekcija: Kviz o ljudskim pravima	Učenici uče o međunarodno priznatim ljudskim pravima.	Učenici odgovaraju na pitanja višestrukog izbora i raspravljaju o zaključcima njihovih odgovora.	Kartice za svakog učenika, rješenja na pozadini (materijal za učenike 5.5).	Pitanja višestrukog izbora.

Prva lekcija

Želje, osnovne potrebe, ljudsko dostojanstvo i ljudska prava

Imam li ljudsko pravo na sve što poželim?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu pokazati da su ljudska prava preduvjet da bi svako ljudsko biće moglo živjeti dostojanstveno.
Učenički zadatci	Učenici povezuju svoje želje s osnovnim potrebama i ljudskim pravima.
Sredstva	Materijal za učenike 5.1 (jedna kopija za grupu od četiri ili pet učenika). Materijal za učenike 5.2 (jedna kopija za grupu od četiri ili pet učenika).
Metode	Grupni rad, plenarni rad. Kritičko razmišljanje.

Ključni pojmovi

Važno je moći razlikovati **želju** od **osnovne potrebe**. Osnovne potrebe ljudskih bića, koje se moraju zadovoljiti kako bi mogli dostojanstveno živjeti, mogu se smatrati osnovom na kojoj su nastala ljudska prava.

Ova lekcija omogućava izradu plakata te konceptualno razmišljanje kao dodatne aktivnosti.

Nastavni plan

Kao uvod u lekciju, nastavnik govori učenicima kako će sat biti organiziran, ali ne bi trebao ulaziti u detalje oko glavne teme. Učenici počinju pitajući sami sebe i jedni druge o svojim željama i potrebama – kasnije će saznati koliko ih odgovara ljudskim pravima. Nakon uvoda (ne duže od minute ili dvije) učenici se dijele u male grupe po četvero ili petero te dobiju zadatke u dvije faze. Nastavnik prvo objašnjava prvi zadatak te individualno objašnjava sljedeći korak svakoj grupi kada završe. Na taj način se potiče brže učenje.

- **Prvi zadatak:** Materijal za učenike 5.1, Želje, potrebe i prava. Grupa radi popis njihovih „materijalnih“ želja (npr. „dobar obrok“) u lijevom stupcu tablice i dodaju minimalno tri „nematerijalne“ želje (npr. „biti voljeni“). Zatim razmišljaju o potrebama koje predstavljaju ove želje i dodaju ih u srednji stupac.
- **Drugi zadatak:** Nastavnik zatim daje onim grupama koje su završile prvi zadatak kopiju materijala 5.2, Popis ljudskih prava, i kaže im da zapišu odgovarajuća prava u zadnji stupac (npr. „pravo na hranu“, „sloboda od diskriminacije“).
- **Treći zadatak:** Grupe koje su brzo završile bi trebale početi razmišljati o izradi plakata o ljudskim pravima birajući jednu potrebu i odgovarajuće pravo. Trebali bi raspravljati o sadržaju njihovog koncepta te ga također sagledati s umjetničkog stajališta te zatim dizajnirati predloženu radnu verziju.

Nakon što je grupni rad gotov nastavnik može napisati ideje grupa na ploču. On ili ona može nacrtati tablicu s tri stupca i zamoliti predstavnike svake grupe da dodaju želju, potrebu i odgovarajuće pravo. Ovo se nastavlja dok se ne popuni lista s do deset želja, potreba i prava na ploči (ako je moguće, koristite stalak s pločom jer se papiri onda mogu postaviti na zidove učionice kako bi podsjetili grupe na njihove rasprave).

Sada nastavnik vodi kratku plenarnu raspravu koristeći sljedeće ideje:

- “Saznali ste da vaše želje i potrebe odgovaraju idejama Konvencije o ljudskim pravima. To zahtijeva objašnjenje!”
- “Neka prava iz konvencije nije nitko od vas spomenuo. Možda nisu važna ili su možda sadržana u nekom drugom pravu. Koje je vaše stajalište?”
- “Pogledajte ovaj popis ljudskih prava. Što nedostaje kada razmišljate o tome što vam treba kako biste živjeli dostojan život ili kada mislite o tome što drugi ljudi u drugim područjima, državama ili kontinentima trebaju? Koje bi još ljudsko pravo dodali?”

Kako bi zaključili raspravu, nastavnik obavještava učenike da se diljem svijeta vodi rasprava o glavnom cilju ljudskih prava. Jedan zaključak je: „Ljudska prava su potrebna kako bi svatko mogao dostojanstveno živjeti.“ Nastavnik zatim pita učenike da razmisle o alternativnim zaključcima. Ovo bi mogao biti zadatak za domaći rad. Ukoliko je moguće, kroz nekoliko sljedećih dana, učenici bi trebali dodati svoje ideje na listove papira koji su postavljeni na zidovima. Na taj način se može nastaviti proces razmišljanja.

Kao dodatni zadatak, učenici mogu izraditi plakate na temu ljudskih prava, koristeći članke iz novina ili časopisa ili vlastite crteže i slike. Oni se mogu koristiti kao ukras u učionici ili za izložbu.

Na kraju, kao sažetak, nastavnik daje kratak pregled ideja i ciljeva lekcije. On/ona može čak objasniti didaktičko načelo svog indukcijskog koncepta: to jest, početi ispitujući iskustvo i osobne ideje te završiti objašnjavajući pojam ili teoriju.

Druga lekcija

Otkrivanje kršenja ljudskih prava

Koje ljudsko pravo se ovdje krši?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu identificirati kršenje ljudskih prava.
Učenički zadatci	Učenici proučavaju slučajeve kršenja ljudskih prava.
Sredstva	Materijal za učenike 5.3 za svaki par. Materijal za učenike 5.2 za svaki par.
Metode	Rad u paru ili grupi. Plenarna rasprava.

Osnovne informacije

Narušavanje i kršenje ljudskih prava se svakodnevno događa diljem svijeta. Promatrajući stvarne slučajeve iz prošlosti ili sadašnjosti, učenici dobiju jasniju i precizniju sliku o tome što su zapravo ljudska prava.

Nastavni plan

Sat počinje raspravom o zadatcima te rezultatima prethodnog sata. Prezentiraju se plakati te se uspoređuju liste zaključaka. Ukoliko je korisno i moguće, prijedlozi se pišu na listove papira te se pričvršćuju na zidove učionice, zajedno s plakatima.

Sada učenici formiraju parove. Svaki par dobije kopiju materijala za učenike 5.3, Kršenje ljudskih prava, i kopiju materijala za učenike 5.2, Popis ljudskih prava.

Popis primjera kršenja ljudskih prava se zatim dijeli među parovima; na primjer prvi par može dobiti a-d, drugi par e-j, itd.

Poželjno je na taj način podijeliti popis tako da svaku grupu kršenja promatra više od jednog učeničkog para.

Učenici čitaju i raspravljaju o primjeru kršenja ljudskih prava. Zatim pokušavaju postići dogovor o tome koje pravo s popisa je narušeno ili prekršeno; na primjer, u primjeru a, krši se deseto pravo.

O odgovorima se raspravlja u razredu. Vrijednost toga što više od jednog para radi na istom primjeru jest u tome što, ukoliko postoje razlike u mišljenju, može se voditi rasprava kroz niz kratkih pitanja:

- Kako ste došli do svog mišljenja?
- Kad ste čuli odgovore drugih parova, jeste li poželjeli promijeniti svoj odgovor? Ako da, što vas je uvjerilo? Zašto?

Svrha rasprave je istražiti neke primjere i odgovore, a ne pretpostaviti da postoji samo jedan točan odgovor.

Dodatna aktivnost

Ukoliko na kraju sata ima još vremena, nastavnik može pitati učenike koji od ovih konkretnih primjera ih se najviše dojmio. Za neke od primjera, učenike može upitati:

- Kako biste se osjećali da se ovo dogodilo vama?
- Kako biste reagirali?
- Što biste se nadali da bi drugi mogli učiniti?

Takva pitanja mogu pomoći učenicima da dublje istraže ideju da drugi imaju odgovornosti djelovati u obrani ljudskih prava.

Materijal za učenike 5.3.**Slučajevi kršenja ljudskih prava****Primjerak za nastavnika s rješenjima**

Narušavanje ili kršenje ljudskih prava	Prekršeno LJP
a. Gđa X, koja je prije nekoliko godina izgubila kćer i muža u automobilskoj nesreći, nije se mogla udati za drugog čovjeka ako joj njen djever ne da dopuštenje.	10
b. Zatvorski čuvari su upotrijebili pse kako bi zaplašili pritvorenike s prijetnjom napada, te su u jednom trenutku naveli pse da ugrizu jednog pritvorenika.	2
c. U lokalnoj tvornici, radnici moraju raditi najmanje 10 sati na dan bez pauze.	21
d. Otkad su tri muškarca uhićena, imali su problema u potrazi za odvjetnicima. U mnogo prilika odvjetnici bi stigli, ali im ne bi bilo dopušteno da ih vide; muškarcima nije dopušteno da imaju zajedničku raspravu sa svojim odvjetnicima što je značilo da dvojica od njih nisu imala pristupa svom odvjetniku.	5
e. Žena, koja je radila potpuno isti posao, imala je jednako godina i iskustva, dobila je manju plaću od muškog kolege.	7
f. X je oteo i držao Y zatočenog tri dana te ga je upucao u glavu, što je rezultiralo njegovom smrću 3 dana kasnije.	1
g. Netko je uslikao gđu X, ovisnicu o drogama, kada je napuštala sastanak anonimnih ovisnika. Kasnije je ta slika objavljena.	9
h. Žena, koju je maltretirao muž, uspjela je dobiti razvod tek nakon što je mužu dala svoju kuću, svoje auto i svu imovinu. Ostala je bez ičega.	11
i. X, koja pati od upale pluća koja joj ugrožava život, nije dobila medicinski tretman u bolnici jer je ilegalno ušla u zemlju.	18
j. Sedamdeset pet posto stanovništva područja X je moralo napustiti kuće i kasnije im nije bilo dopušteno vratiti se. Nisu smjeli napuštati kampove kako bi na obližnjem polju uzgajali usjeve i nisu smjeli putovati mnogim cestama.	12
k. Crni Afrikanci su kupljeni u Africi za, na primjer, bocu viskija, te su prodani u Sjevernoj Americi za cijenu između 1 200 i 1 500 američkih dolara.	3
l. U državi X, namjerno su uništena sva sredstva preživljavanja lokalnog stanovništva: usjevi, zalihe vode i stoka.	17
m. U državi X, građani se mogu zatvoriti bez suđenja.	4
n. 26-ogodišnji novinar dnevnih novina je ubijen u odmazničkom napadu zbog njegovog pokrivanja nedavno završenih izbornih kampanja.	15
o. G. X je pozvan na novačenje u vojsku. Pisao je vojnom uredu pozivajući se na prigovor savjesti prema vojnoj obvezi i odbio se odazvati vojnim dužnostima. Optužen je za neposluh i dobio je zabranu napuštanja zemlje.	14
p. U državi X, zabranjeno je okupljanje onima koji žele pripadati vjeri Falun Gong.	16
q. Etnička većina je odlučila da oni koji pripadaju manjinskim skupinama, poput Židova ili Roma, moraju živjeti u određenim područjima grada.	25

Narušavanje ili kršenje ljudskih prava	Prekršeno LJP
r. Djeca koja žive u selu ne mogu pohađati osnovnu školu i ne postoji takva škola koja se nalazi na prihvatljivoj udaljenosti.	19
s. X se nije mogao kandidirati na parlamentarnim izborima jer se vjerske vlasti te države nisu složile.	23
t. X ne može dobiti posao liječnika u lokalnoj bolnici zbog toga što je crn.	20
u. U nekim državama siromašni ljudi nemaju pristupa hrani ni programima smještaja, kao ni medicinskim uslugama.	26
v. G. X, čija je kuća spaljena, nije uspio dobiti nadoknadu štete.	6
w. X, 47-ogodišnja žena, koja je uvijek radila kod kuće kao domaćica te majka petero djece, izgubila je socijalnu pomoć onog trenutka kad se razvela od svog muža.	22
x. G. X, otac dvoje djece, zatvoren je i mučen u državi X jer je pisao pjesme u kojima je kritizirao režim na vlasti. Odbijena je njegova molba za političkim azilom u državi A. Tvrdio je da će biti podvrgnut mučenju ako se vrati kući što sada mora napraviti.	13
y. Fizički hendikepirane osobe, poput ljudi u invalidskim kolicima ne smiju prisustvovati kulturnim događajima u lokalnom kazalištu zbog takozvanih praktičnih razloga.	24
z. Petnaestogodišnjak koji se želi prijaviti za državljanstvo u državi X, mora uz test fizičkog i psihičkog zdravlja platiti i visoke administrativne naknade. Kao posljedica toga, tisuće Roma, koji imaju dugogodišnje veze sa svojom zemljom, su beskućnici u vlastitoj državi.	8

Treća lekcija

Prava i odgovornosti

Kako prava mogu postojati bez odgovornosti?

Obrazovni ciljevi	Učenici shvaćaju kako oni mogu doprinijeti zaštiti ljudskih prava. Učenici razumiju da su ljudska prava povezana s odgovornostima – odgovornostima države i institucija, kao i njihovoj moralnoj odgovornosti.
Učenički zadatci	Učenici identificiraju odgovornosti za zaštitu ljudskih prava, uključujući njihov vlastiti doprinos.
Sredstva	Prazan list papira i kemijska. Materijal za učenike 5.4 za svaki par. Materijal za učenike 5.2 za svaki par.
Metode	Rad u paru ili grupi. Kritičko razmišljanje.

Osnovne informacije

Ljudsko pravo se nikad neće poštivati ako nijedan pojedinac ili vlast preuzme odgovornost za svoje ponašanje. Iako su vlade glavni izvršitelji dužnosti u ovom slučaju, postoji snažna potreba drugih tijela ili pojedinaca za promoviranjem i zaštitom ljudskih prava. Svaki pojedinac ima moralnu odgovornost doprinijeti kulturi u kojoj vrijednosti ljudskih prava nadanjuju naše ponašanje u svakodnevnom životu.

Moguće je proširiti aktivnosti uvođenjem teme pozitivnih i negativnih prava i rada na projektu.

Nastavni plan

Učenici formiraju parove. Važno je da postoji paran broj parova u učionici.

Svaki par dobije prazan list papira i kemijsku i moraju zapisati tri važna prava za koja misle da bi trebali imati u školi i tri važna prava za koja misle da bi trebali imati kod kuće. Primjeri bi mogli biti pravo da ne budu pretrpani domaćim radom ili pravo na džeparac.

Kada to dovrše, nastavnik dijeli kopiju materijala za učenike 5.4, Prava i odgovornosti, te materijal za učenike 5.2, Popis ljudskih prava za svaki par. Učenici onda moraju proučiti popis ljudskih prava i raspravljati koja prava najbolje idu sa šest prava koje su oni napisali na svojim papirima.

Jednom kad su odlučili, napišu šest prava u prvi stupac materijala za učenike 5.4. U ovoj fazi, nastavnik može pitati učenike trebaju li ikakvo pojašnjenje o pravima koje su napisali.

Kada je prvi stupac popunjen, nastavnik objašnjava učenicima da svako pravo nosi odgovarajuće odgovornosti, dajući sljedeći primjer: „Slobodu govora ograničava odgovornost da se ne kažu neistinite stvari koji će pogoršati položaj osobe i oduzeti joj dostojanstvo i dobar glas.“ Nastavnik također može objasniti da ravnoteža prava i odgovornosti neke osobe kako bi poštivala prava drugih ljudi znači vježbati naša prava bez nekih ograničenja. Postoje brojne situacije u kojima su prava i odgovornosti različitih ljudi u sukobu. Na primjer, u učionici, pravo na obrazovanje može biti u sukobu s pravom na odmor, kada neki učenici žele učiti dok bi se drugi više htjeli zabavljati. Štoviše, škola ima odgovornost obrazovati učenike i osigurati nastavnicima pravo na pristojne uvjete rada (kao što su - ne previše buke u njihovom radnom okruženju).

Zatim nastavnik svakom paru kaže da zamijene svoje popise s drugim parom. Novi par sada mora raspravljati o primjerima dvije razine odgovornosti koji odgovaraju svakom pravu koje je napisao drugi par (vidi primjer ispod):

- **Prva razina:** odgovornosti koje pojedinci moraju osigurati da drugi mogu uživati pravo (ovo bi trebalo biti napisano u drugom stupcu).
- **Druga razina:** odgovornosti (gdje postoje) vlasti (kao što su škole i lokalne vlasti) kako bi se osiguralo pravo. Ovo bi trebalo biti napisano u trećem stupcu. Na primjer, odgovornost svakog pojedinca da poštuje privatnost dnevnika drugih učenika; odgovornost škole da ne traži stvari pojedinca kada to nije potrebno (na primjer, ne čitati dnevnik dok se pretražuje učionica u potrazi za ukradenim kalkulatorom).

Ljudsko pravo (u školi, kod kuće)	(Moralna) odgovornost pojedinca	Odgovornost škole, vlasti, itd.
Pravo na privatnost	Ne gledati u tuđi dnevnik	Ne čitati učenički dnevnik dok se traže osobne stvari u slučaju krađe

Nastavnik zatim pita svaki par da ostatku razreda prezentira jedno pravo i odgovarajuće odgovornosti sa svog popisa.

Kako je naglasak ove lekcije na odgovornostima, nastavnik može nacrtati dva stupca na ploču, jedan za osobne odgovornosti, drugi za odgovornosti vlasti, i kako učenici daju primjere, tako se oni mogu napisati na ploču. Nastavnik može završiti sat pregledom odgovornosti i pitati učenike da komentiraju popise.

Dodatna aktivnost

Ukoliko vrijeme dopusti ili nastavnik želi proširiti lekciju kako bi uveo ideju pozitivnih i negativnih prava te rada na projektu, on ili ona može izvesti sljedeće aktivnosti.

Nastavnik može započeti objašnjavajući da se ponekad ljudska prava dijele na „negativna prava“ i „pozitivna prava“.

„Negativna prava“ su prava koja priječe ili brane nešto neugodno (kao što je zabrana mučenja). „Pozitivna prava su ona koja izričito traže od nekog da nešto učini ili da organizira da se nešto učini (kao što je pravo na hranu: svatko ima pravo na odgovarajuću prehranu). I dok „negativna prava“ očekuju da ljudi ne naprave određene stvari, „pozitivna prava“ očekuju da pojedinci ili vlasti izvedu određene aktivnosti kako bi se osigurala ona prava.

Nastavnik također objašnjava da većina ljudskih prava ima i negativne i pozitivne strane. Na primjer, pravo da se nekog ne muči znači da se vlasti ne smiju loše ponašati prema ljudima koji su zatočeni, ali i da vlasti o ovom moraju dati jasne upute svojim policijskim snagama.

Učenicima se kaže da se vrate svojim popisima ljudskih prava te da izaberu tri. Oni bi trebali tražiti primjere pozitivnih i negativnih djela u svojim životima kako bi prikazali svoju vlastitu moralnu odgovornost. Zatim bi trebali tražiti druge primjere, ovog puta kako bi pokazali odgovornost škole ili lokalnih/nacionalnih vlasti. Za ovu svrhu mogli bi dodati znak plusa ili minusa za odgovornosti koje izaberu: vidi primjer ispod.

Ljudsko pravo (u školi, kod kuće)	(Moralna) odgovornost pojedinka	Odgovornost škole, vlasti, itd.
Pravo na privatnost (na primjer)	(+)	(+) Pobrinuti se da posjetitelji ne mogu gledati u školski učenički dosje.
	(-) Ne gledati tuđi dnevnik bez dozvole.	(-) (škola) Ne pretražuje nečije stvari ukoliko to nije nužno potrebno (-) (država) Osigurati zakone koji će štititi privatnost pojedinaca

Ako nastavnici žele upotrijebiti ovu aktivnost kao uvod u projekt, pitat će učenike da izaberu neka prava koja će se temeljitije obraditi sljedećih nekoliko tjedana ili mjeseci. Učenici smišljaju plan u kojem se slažu o okvirnom cilju i različitim koracima koje će poduzeti. Također odlučuju do kada zadatak mora biti dovršen i tko će ga dovršiti.

Plan

Svrha:		
Što se mora napraviti?	Tko će napraviti?	Kada treba biti gotovo?

Tijekom sljedećih nekoliko lekcija, ovaj se plan nastavlja i konačno ocjenjuje.

Četvrta lekcija

Kviz o ljudskim pravima

Što je točno? Što bi trebalo biti nečije ljudsko pravo?

Obrazovni ciljevi	Učenici uče o međunarodno priznatim ljudskim pravima.
Učenički zadatci	Učenici odgovaraju na pitanja višestrukog izbora i raspravljaju o zaključcima njihovih odgovora.
Sredstva	Kartice za svakog učenika, rješenja na pozadini (materijal za učenike 5.5).
Metode	Pitanja višestrukog izbora.

Dodatne informacije

Iako su ljudska prava dinamični koncept, te onaj koji se, stoga, koji se stalno razvija, međunarodno pravo definira sadržaj i područje djelovanja ljudskih prava. Kviz o ljudskim pravima koji slijedi, koji se ne bi trebao koristiti kao test znanja, pomaže učenicima da shvate u kojoj smo fazi u obradi ljudskih prava. Također pomaže izbjeći kriva shvaćanja okvira ljudskih prava.

Prije ove lekcije, nastavnik bi trebao zabilježiti sva pitanja koja su vezana za dogovore unutar UN-a ili unutar Vijeća Europe. Također bi moglo biti korisno početi s kratkim objašnjenjem korištenih pojmova i načela, kao što su UN, Vijeće Europe (da se ne zamijeni Europskim vijećem u Europskoj uniji), ljudska prava, narod/država, diskriminacija, sudac ili suđenje.

Nastavni plan

Prije svega, nastavnik objašnjava da svrha kviza nije testiranje njihovog znanja, već povećavanje njihovog razumijevanja ljudskih prava aktivnim putem.

Učenici sami pripremaju kartice izrezujući dijelove s pitanjima i odgovorima. Zatim ih lijepe na način da imaju pitanja i odgovore na istoj kartici.

U malim grupama (ili parovima) učenici sada sjede zajedno i jedni drugima postavljaju pitanja. Svaka grupa dobije grupu pitanja. Svako pitanje ima tri moguća odgovora, A, B ili C. Učenici biraju onaj odgovor za kojeg vjeruju da je točan. Treba istaknuti da ponekad postoji više od jednog mogućeg točnog odgovora, jer su ljudska prava dinamičan koncept koji se stalno razvija što ostavlja mjesta za interpretaciju.

Dobro je svako malo raspravljati o odgovorima u razredu. Na taj način, ova lekcija neće postati jednostavan kviz znanja koji se zasniva na pitanjima i odgovorima. Ali važno je biti spreman za raspravu u javnosti pripremajući i element znanja.

Pitanja i odgovori

Vidi također materijal za učenike 5.5. Nastavnik ili grupa učenika priprema dovoljan broj kartica izrezujući dijelove s pitanjima i odgovorima, sklapajući i lijepeći ih zajedno.

Zapošljavanje djece mlađe od 17: A. Je uvijek narušavanje prava djeteta. B. Je narušavanje prava djece ako je zadatak štetan. C. Može biti prihvatljiv ako je vlast postavila donju dob za mogućnost zaposlenja ispod 17.	Zapošljavanje djece od 17: C je točno. Konvencija o dječjim pravima brani zapošljavanje djece ako je to opasno ili je oblik iskorištavanja, ali dopušta vlastima da odrede dobnu granicu ispod koje zabrana vrijedi. Veliki je pritisak da se uvedu stroža ograničenja o zapošljavanju djece.
Prema međunarodnim dogovorima o pravu na vodu: A. Vlasti se obvezuju osigurati građanima čistu i zdravu vodu. B. Vlasti ne smiju diskriminirati neke građane u opskrbi vodom. C. Vlasti ne smiju zabraniti građanima pristup izvorima vode.	Prema međunarodnim dogovorima o pravu na vodu: Prema interpretaciji Odbora za ekonomska i socijalna prava pri UN-u, B i C su točni, A nije. Ispunjavanje prava na vodu je nešto prema čemu vlasti moraju stremiti, ali ovo pravo građani ne mogu kao takvi zahtijevati.
Smrtna kazna: A. Je zabranjena diljem svijeta. B. Je ukinuta u zakonima i praksi u više od 50% svih zemalja. C. Se ne dopušta u slučaju mladih ljudi mlađih od 18.	Smrtna kazna: B i C su točni, A nije. Smrtna kazna još uvijek nije u potpunosti zabranjena u potpisnicama UN-a, niti prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, iako je u oba slučaja zabranjena dodatnim protokolom. Protokol br.6 (ukidanje smrtne kazne u vrijeme mira) i Protokol br. 13 (ukidanje smrtne kazne u svim uvjetima) prema ECHR su potpisale i/ili ratificirale mnoge države.
Ekonomska i socijalna prava: A. Nisu istinska ljudska prava. B. Ne očekuje se da države odmah ispune ova prava svim pojedincima. C. Može zahtijevati svaki europski pojedinac.	Ekonomska i socijalna prava: B je točno. Službeno, ekonomska i socijalna prava su prava ljudska prava, iako je točno da je obveza da ih se prepozna mnogo manja nego za mnoga civilna i politička prava. Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima očekuje da države streme njihovom ispunjenju, ali ne postoji europski mehanizam koji pojedincima omogućuje da ulože žalbu (iako pod nekim ograničenjima dodatni protokol dopušta da to naprave organizacije).

Prema klauzulama o pravu na obrazovanje: A. Individualci i grupe smiju otvoriti školu dokle god ispunjavaju minimalne pravne uvjete. B. Nema obveza koje su vezane za sadržaj obrazovnih programa. C. Vlasti se obvezuju osigurati obvezno školovanje za one mlađe od 18.	Prema klauzulama o pravu na obrazovanje: A je točno, B i C nisu. Međunarodne konvencije, kao što je Konvencija o pravima djece, određuju da obrazovanje mora informirati djecu o ljudskim pravima.
Pravo da se prizna status izbjeglice: A. Je stvoren za ljude koji imaju opravdan strah da će ih se progoniti zbog njihove rase, vjere ili političkog mišljenja i koji su zbog toga pobjegli iz države. B. Također postoji zbog ljudi koji su pobjegli iz države zbog civilnog rata i gladi. C. Vlast može odbiti sve kandidate koji dolaze iz države koja se smatra sigurnom.	Pravo da se prizna status izbjeglice: A je točno, B nije (iako u nekim državama, ljudi koji su napustili zemlju zbog civilnog rata ili gladi mogu dobiti zaštitu bez da ih se smatra izbjeglicama prema međunarodnim konvencijama.). C se prema Ženevskoj konvenciji ne odnosi na izbjeglice, iako se naširoko koristi unutar EU kada se radi o tražiteljima azila.
Sloboda vjere: A. Ne može se zaniijekati ljudima na temelju toga što pripadaju manjinskoj vjeri. B. Obvezuje narode da prepoznaju i subvencioniraju vjere. C. Države je ne mogu ograničiti ni na koji način.	Sloboda vjere: A je točno. Države su obvezne poštivati slobodu vjere, nemaju, ali nemaju pravnu obvezu priznavanja ili subvencioniranja. Države mogu ograničiti slobodu vjere, na primjer, tamo gdje bi vjera mogla biti oprečna osnovnim ljudskim pravima.
Pravo vlasništva: A. Znači da vlasti ne mogu uzeti nečiji posjed ako je to od javnog interesa. B. Se krši ako se cijelo selo evakuira bez nadoknade štete kako bi se izradila hidroelektrična centrala. C. Dozvoljava da osoba smatra svojim vlasništvom onu robu koju je on/ona ukrala.	Pravo vlasništva: A i B su točni. C je očito netočno.
Izbori: A. Svi građani imaju pravo glasa, čak i ako su zbog kriminalne radnje izgubili svoja građanska prava. B. Ako je glasač poslodavac može glasati za dvije osobe. C. Glasovanje se mora provesti tajno.	Izbori: Samo C je točno. Država može spriječiti osobe koje su izgubile svoja građanska prava da glasaju. Međunarodno pravilo je da svatko tko ima pravo glasa ima jednaka prava.
Sloboda izražavanja: A. Može se ograničiti kako bi se zaštitilo od klevete. B. Ne može se ograničiti zbog javnog morala. C. Može se ograničiti kako bi se spriječila vjerska intolerancija.	Sloboda izražavanja: A i C su točni. Sloboda izražavanja se može, pod određenim uvjetima, ograničiti zbog javnog morala, sprečavanja zločina, zaštite zdravlja ili zaštite od klevete, ako to predviđa zakon.
Pravo na posao: A. Obvezuje države da svim svojim građanima osiguraju posao. B. Znači da nitko ne može biti samovoljno otpušten. C. Ne znači da se vlast mora truditi ostvariti potpuno zaposlenje.	Pravo na posao: Samo B je točno. U Europi, države se obvezuju poduzeti mjere kako bi postigle potpuno zaposlenje, ali to nije uključeno u ugovore UN-a.

Pravo na zdravo okruženje: A. Brani državama odlaganje toksičnog otpada koji nepovratno uništava tlo. B. Želi zaštititi ljudska bića, životinje i biljke. C. Još uvijek nije ustaljeno kao općeprihvaćeno pravo.	Pravo na zdravo okruženje: C je točno, iako pravo na zdravlje štiti ljudska bića od zla što je izravni rezultat onečišćenja. U tim slučajevima, štite se samo ljudska bića, ne biljke i životinje. Afrička povelja i povelja Europske unije, koje ne vrijede u svim slučajevima, osiguravaju do neke mjere pravo na zdravo okruženje.
Prema pravu na obrazovanje: A. Za osnovnu školu se ne smiju naplaćivati nikakve pristojbe, osim cijene školskih izleta ili školskih udžbenika. B. Dužnost je države težiti pomoći što više studenata da uspješno završe svoje studije. C. Države moraju svim učenicima dati jednake mogućnosti obrazovanja.	Prema pravu na obrazovanje: B i C su točni (ove obveze su uključene u Konvenciju o pravima djece). U principu, osnovno obrazovanje mora biti besplatno, a to ne uključuje samo školsku pristojbu nego i sve neizravne troškove koji su povezani s osnovnim školskim aktivnostima.
Kažnjavanje djece u školama: A. Nije dozvoljeno fizičko kažnjavanje. B. Nije zabranjeno ako je kazna psihički okrutna. C. Može se koristiti ako se roditelji slažu.	Kažnjavanje djece u školama: A se smatra točnim, jer Europski sud za ljudska prava smatra fizičko kažnjavanje kršenjem ECHR (a to se podudara s interpretacijom koju je dao Odbor za prava djece Konvenciji za prava djece). B je netočno pošto se zabrana odnosi na sve okrutne kazne. Što se tiče odgovora C, ne postoji rečenica koja govori da kazna izravno ovisi o pristanku roditelja.
U školi: A. Ne bi se trebala dati važnost pitanjima zaštite okoliša. B. Malu djecu bi trebalo naučiti da poštuju svoje roditelje. C. Mala djeca bi trebala učiti o ljudskim pravima i iskusiti ljudska prava.	U školi: B i C su točni. Konvencija o pravima djece sadrži takve rečenice. Konvencija također određuje da bi cilj obrazovanja trebao biti poštivanje okoliša.
Na sudu: A. Svaki zločinac ima pravo na odvjetnika. B. Ljudi mogu biti osuđeni samo ako su priznali zločin. C. Osumnjičenik ima pravo na besplatnog prevoditelja ako se suđenje odvija na jeziku kojeg on/ona ne zna.	Na sudu: A i C su točni.
Mučenje: A. Je dopušteno ako se koristi za sprječavanje terorističkih napada. B. Je dopušteno samo ako ga je dopustio sudac. C. Nikad nije dopušteno.	Mučenje: C je točno (mučenje nije dopušteno čak ni u slučajevima nacionalne sigurnosti).
Pravo na život se krši ako: A. Netko slučajno umre zbog policijske sile kojom se sprječava napad na život nekog drugog. B. Netko umre zbog rata, čak i ako je on bio zakonit. C. Netko umre zbog nepotrebne sile koju je policija primijenila.	Pravo na život se krši ako: C je točno. U slučaju A, pravo na život se može prekršiti ako je sila koju je policija upotrijebila bila neophodna.

Prema pravu na smještaj: A. Sve države se obvezuju da će osigurati da nitko nije beskućnik. B. Stranci bi trebali imati jednaki pristup socijalnom smještaju kao i državljani. C. Država bi se trebala potruditi smanjiti broj beskućnika.	Prema pravu na smještaj: B i C su točni.
Prema pravu na zdravstvenu zaštitu: A. Vlade nisu obvezne spriječiti nesreće na radu. B. Svatko bi trebao imati pristup zdravstvenoj zaštiti. C. Lijekovi bi trebali biti besplatni.	Prema pravu na zdravstvenu zaštitu: B je točno. Sprječavanje nesreća na radu se smatra obvezom. Lijekovi se mogu prodavati.
Prema pravu na slobodu kretanja: A. Osobi se može zabraniti izabrati mjesto stanovanja zbog razloga javne sigurnosti. B. Neizdavanje vize osobi koja nije bila osuđena za zločin je kršenje ljudskih prava. C. Zločinac se smije zatvoriti.	Prema pravu na slobodu kretanja: A i C su točni. Viza se može odbiti izdati bilo kome, ne samo zločincima Ograničenja slobode kretanja se mogu nametnuti i zbog razloga javnog zdravlja, mira i nacionalne sigurnosti, ako to određuje zakon.

Materijal za učenike 5.1.**Želje, potrebe i prava**

Želje	Osnovne potrebe	Ljudska prava

Materijal za učenike 5.2.

Popis ljudskih prava

Ovo je popis ljudskih prava koji se nalazi u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, Međunarodnoj konvenciji o građanskim i političkim pravima, Međunarodnoj konvenciji o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i skraćenoj Europskoj socijalnoj povelji.

1. Pravo na život.
2. Sloboda od mučenja.
3. Sloboda od ropstva.
4. Pravo na slobodu i sigurnost.
5. Pravo na pošteno suđenje.
6. Pravo na poštenu naknadu u slučaju povrede ljudskog prava.
7. Sloboda od diskriminacije; pravo na ravnopravnost.
8. Pravo na osobnost; pravo na nacionalnost.
9. Pravo na privatnost i obiteljski život.
10. Pravo na brak.
11. Pravo na osobno vlasništvo.
12. Pravo na kretanje osoba.
13. Pravo na azil.
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjere.
15. Sloboda izražavanja.
16. Sloboda okupljanja i udruživanja.
17. Pravo na hranu, piće i smještaj.
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu.
19. Pravo na obrazovanje.
20. Pravo na zapošljavanje.
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.
22. Pravo na socijalnu zaštitu.
23. Pravo na političko djelovanje.
24. Pravo sudjelovanja u kulturnom životu.
25. Zabrana uništavanja ljudskih prava.
26. Pravo na društveni red koji prepoznaje ljudska prava.
27. Odgovornosti i obveze pojedinca.

Materijal za učenike 5.3.**Slučajevi kršenja ljudskih prava**

Narušavanje ili kršenje ljudskih prava	Prekršeno LJP
a. Gđa X, koja je prije nekoliko godina izgubila kćer i muža u automobilskoj nesreći, nije se mogla udati za drugog čovjeka ako joj njen djever ne da dopuštenje.	
b. Zatvorski čuvari su upotrijebili pse kako bi zaplašili pritvorenike s prijetnjom napada, te su u jednom trenutku naveli pse da ugrizu jednog pritvorenika.	
c. U lokalnoj tvornici, radnici moraju raditi najmanje 10 sati na dan bez pauze.	
d. Otkad su tri muškarca uhićena, imali su problema u potrazi za odvjetnicima. U mnogo prilika odvjetnici bi stigli, ali im ne bi bilo dopušteno da ih vide; muškarcima nije dopušteno da imaju zajedničku raspravu sa svojim odvjetnicima što je značilo da dvojica od njih nisu imala pristupa svom odvjetniku.	
e. Žena, koja je radila potpuno isti posao, imala je jednako godina i iskustva, dobila je manju plaću od muškog kolege.	
f. X je oteo i držao Y zatočenog tri dana te ga je upucao u glavu, što je rezultiralo njegovom smrću 3 dana kasnije.	
g. Netko je uslikao gđu X, ovisnicu o drogama, kada je napuštala sastanak anonimnih ovisnika. Kasnije je ta slika objavljena.	
h. Žena, koju je maltretirao muž, uspjela je dobiti razvod tek nakon što je mužu dala svoju kuću, svoje auto i svu imovinu. Ostala je bez ničega.	
i. X, koja pati od upale pluća koja joj ugrožava život, nije dobila medicinski tretman u bolnici jer je ilegalno ušla u zemlju.	
j. Sedamdeset pet posto stanovništva područja X je moralo napustiti kuće i kasnije im nije bilo dopušteno vratiti se. Nisu smjeli napuštati kampove kako bi na obližnjem polju uzgajali usjeve i nisu smjeli putovati mnogim cestama.	
k. Crni Afrikanci su kupljeni u Africi za, na primjer, bocu viskija, te su prodani u Sjevernoj Americi za cijenu između 1 200 i 1 500 američkih dolara.	
l. U državi X, namjerno su uništena sva sredstva preživljavanja lokalnog stanovništva: usjevi, zalihe vode i stoka.	
m. U državi X, građani se mogu zatvoriti bez suđenja.	
n. 26-ogodišnji novinar dnevnih novina je ubijen u odmazničkom napadu zbog njegovog pokrivanja nedavno završenih izbornih kampanja.	
o. G. X je pozvan na novačenje u vojsku. Pisao je vojnom uredu pozivajući se na prigovor savjesti prema vojnoj obvezi i odbio se odazvati vojnim dužnostima. Optužen je za neposluh i dobio je zabranu napuštanja zemlje.	
p. U državi X, zabranjeno je okupljanje onima koji žele pripadati vjeri Falun Gong.	
q. Etnička većina je odlučila da oni koji pripadaju manjinskim skupinama, poput Židova ili Roma, moraju živjeti u određenim područjima grada.	

Narušavanje ili kršenje ljudskih prava	Prekršeno LJP
r. Djeca koja žive u selu ne mogu pohađati osnovnu školu i ne postoji takva škola koja se nalazi na prihvatljivoj udaljenosti	
s. X se nije mogao kandidirati na parlamentarnim izborima jer se vjerske vlasti te države nisu složile.	
t. X ne može dobiti posao liječnika u lokalnoj bolnici zbog toga što je crn.	
u. U nekim državama siromašni ljudi nemaju pristupa hrani ni programima smještaja, kao ni medicinskim uslugama.	
v. G. X, čija je kuća spaljena, nije uspio dobiti nadoknadu štete.	
w. X, 47-ogodišnja žena, koja je uvijek radila kod kuće kao domaćica te majka petero djece, izgubila je socijalnu pomoć onog trenutka kad se razvela od svog muža.	
x. G. X, otac dvoje djece, zatvoren je i mučen u državi X jer je pisao pjesme u kojima je kritizirao režim na vlasti. Odbijena je njegova molba za političkim azilom u državi A. Tvrdio je da će biti podvrgnut mučenju ako se vrati kući što sada mora napraviti.	
y. Fizički hendikepirane osobe, poput ljudi u invalidskim kolicima ne smiju prisustvovati kulturnim događajima u lokalnom kazalištu zbog takozvanih praktičnih razloga.	
z. Petnaestogodišnjak koji se želi prijaviti za državljanstvo u državi X, mora uz test fizičkog i psihičkog zdravlja platiti i visoke administrativne naknade. Kao posljedica toga, tisuće Roma, koji imaju dugogodišnje veze sa svojom zemljom, su beskućnici u vlastitoj državi.	

Materijal za učenike 5.4.

Prava i odgovornosti

Ljudsko pravo	Odgovornost pojedinca	Odgovornost škole, vlasti, itd.

Materijal za učenike 5.5.

Kviz o ljudskim pravima (kartice)

Zapošljavanje djece mlađe od 17: A. Je uvijek narušavanje prava djeteta. B. Je narušavanje prava djece ako je zadatak štetan. C. Može biti prihvatljiv ako je vlast postavila donju dob za mogućnost zaposlenja ispod 17.	Zapošljavanje djece od 17: C je točno. Konvencija o dječjim pravima brani zapošljavanje djece ako je to opasno ili je oblik iskorištavanja, ali dopušta vlastima da odredi dobnu granicu ispod koje zabrana vrijedi. Veliki je pritisak da se uvedu stroža ograničenja o zapošljavanju djece.
Prema međunarodnim dogovorima o pravu na vodu: A. Vlasti se obvezuju osigurati građanima čistu i zdravu vodu. B. Vlasti ne smiju diskriminirati neke građane u opskrbi vodom. C. Vlasti ne smiju zabraniti građanima pristup izvorima vode.	Prema međunarodnim dogovorima o pravu na vodu: Prema interpretaciji Odbora za ekonomska i socijalna prava pri UN-u, B i C su točni, A nije. Ispunjavanje prava na vodu je nešto prema čemu vlasti moraju stremiti, ali ovo pravo građani ne mogu kao takve.
Smrtna kazna: A. Je zabranjena diljem svijeta. B. Je ukinuta u zakonima i praksi u više od 50% svih zemalja. C. Se ne dopušta u slučaju mladih ljudi mladih od 18.	Smrtna kazna: B i C su točni, A nije. Smrtna kazna još uvijek nije u potpunosti zabranjena u potpisnicama UN-a, niti prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, iako je u oba slučaja zabranjena dodatnim protokolom. Protokol br.6 (ukidanje smrtne kazne u vrijeme mira) i Protokol br. 13 (ukidanje smrtne kazne u svim uvjetima) pri ECHR su potpisale i/ili ratificirale mnoge države.
Ekonomska i socijalna prava: A. Nisu istinska ljudska prava. B. Ne očekuje se da države odmah ispune ova prava svim pojedincima. C. Može zahtijevati svaki europski pojedinac.	Ekonomska i socijalna prava: B je točno. Službeno, ekonomska i socijalna prava su prava ljudska prava, iako je točno da je obveza da ih se prepozna mnoglo manja nego za mnoga civilna i politička prava. Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima očekuje da države streme njihovom ispunjenju, ali ne postoji europski mehanizam koji pojedincima omogućuje da ulože žalbu (iako pod nekim ograničenjima dodatni protokol dopušta da to naprave organizacije).
Prema klauzulama o pravu na obrazovanje: A. Individualci i grupe smiju otvoriti školu dokle god ispunjavaju minimalne pravne uvjete. B. Nema obveza koje su vezane za sadržaj obrazovnih programa. C. Vlade se obvezuju osigurati obvezno	Prema klauzulama o pravu na obrazovanje: A je točno, B i C nisu. Međunarodne konvencije, kao što je Konvencija o pravima djece, određuju da obrazovanje mora informirati djecu o ljudskim pravima.
Pravo da se prizna status izbjeglice: A. Je stvoren za ljude koji imaju opravdan strah da će ih se progoniti zbog njihove rase, vjere ili političkog mišljenja i koji su zbog toga pobjegli iz države. B. Također postoji zbog ljudi koji su pobjegli iz države zbog civilnog rata i gladi. C. Vlast može odbiti sve kandidate koji dolaze iz države koja se smatra sigurnom.	Pravo da se prizna status izbjeglice: A je točno, B nije (iako u nekim državama, ljudi koji su napustili zemlju zbog civilnog rata ili gladi mogu dobiti zaštitu bez da ih se smatra izbjeglicama prema međunarodnim konvencijama.). C se prema Ženevskoj konvenciji ne odnosi na izbjeglice, iako se naširoko koristi unutar EU kada se radi o tražiteljima azila.

Sloboda vjere: A. Ne može se zaniijekati ljudima na temelju toga što pripadaju manjinskoj vjeri. B. Obvezuje narode da prepoznaju i subvencioniraju vjere. C. Države je ne mogu ograničiti ni na koji način.	Sloboda vjere: A. je točno. Države su obvezne poštivati slobodu vjere, ali nemaju pravnu obvezu priznavanja ili subvencioniranja. Države mogu ograničiti slobodu vjere, na primjer, tamo gdje bi vjera mogla biti oprečna osnovnim ljudskim pravima.
Pravo vlasništva: A. Znači da vlasti ne mogu uzeti nečiji posjed ako je to od javnog interesa. B. Se krši ako se cijelo selo evakuiira bez nadoknade štete kako bi se izradila hidroelektrična centrala. C. Dozvoljava da osoba smatra svojim vlasništvom onu robu koju je on/ona ukrala.	Pravo vlasništva: A i B su točni. C je očito netočno.
Izbori: A. Svi građani imaju pravo glasa, čak i ako su zbog kriminalne radnje izgubili svoja građanska prava. B. Ako je glasač poslodavac može glasati za dvije osobe. C. Glasovanje se mora provesti tajno.	Izbori: Samo C je točno. Država može spriječiti osobe koje su izgubile svoja građanska prava da glasaju. Međunarodno pravilo je da svatko tko ima pravo glasa ima jednaka prava.
Sloboda izražavanja: A. Može se ograničiti kako bi se zaštitilo od klevete. B. Ne može se ograničiti zbog javnog morala. C. Može se ograničiti kako bi se spriječila vjerska intolerancija.	Sloboda izražavanja: A i C su točni. Sloboda izražavanja se može, pod određenim uvjetima, ograničiti zbog javnog morala, sprečavanja zločina, zaštite zdravlja ili zaštite od klevete, ako to predviđa zakon.
Pravo na posao: A. Obvezuje države da svim svojim građanima osiguraju posao. B. Znači da nitko ne može biti samovoljno otpušten C. Ne znači da se vlast mora truditi ostvariti potpuno zaposlenje.	Pravo na posao: Samo B je točno. U Europi, države se obvezuju poduzeti mjere kako bi postigle potpuno zaposlenje ali to nije uključeno u ugovore UN-a.
Pravo na zdravo okruženje: A. Brani državama odlaganje toksičnog otpada koji nepovratno uništava tlo. B. Želi zaštititi ljudska bića, životinje i biljke. C. Još uvijek nije ustaljeno kao općeprihvaćeno pravo.	Pravo na zdravo okruženje: C je točno, iako pravo na zdravlje štiti ljudska pbića od zla što je izravni rezultat onečišćenja. U tim slučajevima, štite se samo ljudska bića, ne biljke i životinje. Afrička povelja i povelja Europske unije, koje ne vrijede u svim slučajevima, osiguravaju do neke mjere pravo na zdravo okruženje.
Prema pravu na obrazovanje: A. Za osnovnu školu se ne smiju naplaćivati nikakve pristojbe, osim cijene školskih izleta ili školskih udžbenika. B. Dužnost je države težiti pomoći što više studenata da uspješno završe svoje studije. C. Države trebaju svim učenicima dati jednake mogućnosti obrazovanja.	Prema pravu na obrazovanje: B i C su točni (ove obveze su uključene u Konvenciju o pravima djece). Načelno, osnovno obrazovanje treba biti besplatno, a to ne uključuje samo školsku pristojbu nego i sve neizravne troškove koji su povezani s osnovnim školskim aktivnostima.

Kažnjavanje djece u školama: A. Nije dozvoljeno fizičko kažnjavanje. B. Nije zabranjeno ako je kazna psihički okrutna. C. Može se koristiti ako se roditelji slažu.	Kažnjavanje djece u školama: A se smatra točnim, jer Europski sud za ljudska prava smatra fizičko kažnjavanje kršenjem Europske konvencija o ljudskim pravima (a to se podudara s interpretacijom koju je dao Odbor za prava djece Konvenciji za prava djece). B je netočno budući da se zabrana odnosi na sve okrutne kazne. Što se tiče odgovora C, ne postoji rečenica koja govori da kazna izravno ovisi o pristanku
U školi: A. Ne bi se trebala dati važnost pitanjima zaštite okoliša. B. Malu djecu bi trebalo naučiti da poštuju svoje roditelje. C. Mala djeca bi trebala učiti o ljudskim pravima i iskusiti ljudska prava.	U školi: B i C su točni. Konvencija o pravima djece sadrži takve rečenice. Konvencija također određuje da bi cilj obrazovanja trebao biti poštivanje okoliša.
Na sudu: A. Svaki zločinac ima pravo na odvjetnika. B. Ljudi mogu biti osuđeni samo ako su priznali zločin. C. Osumnjičenik ima pravo na besplatnog prevoditelja ako se suđenje odvija na jeziku koji on/ona ne zna.	Na sudu: A i C su točni.
Mučenje: A. Je dopušteno ako se koristi za sprječavanje terorističkih napada. B. Je dopušteno samo ako ga je dopustio sudac. C. Nikad nije dopušteno.	Mučenje: C je točno (mučenje nije dopušteno čak ni u slučajevima nacionalne sigurnosti).
Pravo na život se krši ako: A. Netko slučajno umre zbog policijske sile kojom se sprječava napad na život nekog drugog. B. Netko umre zbog rata, čak i ako je on bio zakonit. C. Netko umre zbog nepotrebne sile koju je policija primijenila.	Pravo na život se krši ako: C je točno. U slučaju A, pravo na život se može prekršiti ako je sila koju je policija upotrijebila bila neophodna.
Prema pravu na smještaj: A. Sve države se obvezuju da će osigurati na nitko nije beskućnik. B. Stranci bi trebali imati jednaki pristup socijalnom smještaju kao i državljani. C. Država bi se trebala potruditi smanjiti broj beskućnika.	Prema pravu na smještaj: B i C su točni.
Prema pravu na zdravstvenu zaštitu: A. Vlade nisu obvezne spriječiti nesreće na radu. B. Svatko bi trebao imati pristup zdravstvenoj zaštiti. C. Lijekovi bi trebali biti besplatni.	Prema pravu na zdravstvenu zaštitu: B je točno. Sprječavanje nesreća na radu se smatra obvezom. Lijekovi se mogu prodavati.
Prema pravu na slobodu kretanja: A. Osobi se može zabraniti izabrati mjesto stanovanja zbog razloga javne sigurnosti. B. Neizdavanje vize osobi koja nije bila osuđena za zločin je kršenje ljudskih prava. C. Zločinac se smije zatvoriti.	Prema pravu na slobodu kretanja: A i C su točni. Viza se može odbiti izdati bilo kome, ne samo zločincima. Ograničenja slobode kretanja se mogu nametnuti i zbog razloga javnog zdravlja, mira i nacionalne sigurnosti, ako to određuje zakon.

Materijali za nastavnika

Ovaj popis sadrži prava iz „Popisa ljudskih prava“ pokazujući važne dijelove iz Opće deklaracije o ljudskim pravima (ODLJP), Međunarodne konvencije o građanskim i političkim pravima (MKGPP), Međunarodne konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (MKESKP), Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i skraćene Europske socijalne povelje (ESP). Ovaj pregled je napravljen samo u obrazovne svrhe.

	ODLJP	EKLJP	ESP	MKGPP	MKESKP
1. Pravo na život	3	2		6	
2. Sloboda od mučenja	5	3	26	7, 10	
3. Sloboda od ropstva	4	4		8	
4. Pravo na slobodu i sigurnost	3	5		9	
5. Pravo na pošteno suđenje	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Pravo na poštenu naknadu u slučaju povrede	8	13	D	2, 9	
7. Sloboda od diskriminacije; pravo na ravnopravnost	2, 7	14	4, 15, 20, 27, E	3, 26	3
8. Pravo prepoznavanja kao osobe; pravo na narodnost	6, 15			16, 24	
9. Pravo na privatnost i obiteljski život	12	8		17	
10. Pravo na brak	16	12		23	
11. Pravo na osobno vlasništvo	17				15
12. Pravo na kretanje osoba	13		18	12	
13. Pravo na azil	14			18	
14. Sloboda mišljenja, savjesti i vjere	18	9		18	
15. Sloboda izražavanja	19	10	28	19	8
16. Sloboda okupljanja i udruživanja	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Pravo na hranu, piće i smještaj	25		30, 31		11
18. Pravo na zdravstvenu zaštitu	25		11		7, 12
19. Pravo na obrazovanje	26		10		13, 14
20. Pravo na zapošljavanje	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Pravo na odmor i slobodno vrijeme	24		2		7
22. Pravo na socijalnu zaštitu	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Pravo na političko djelovanje	21		22	25	
24. Pravo sudjelovanja u kulturnom životu	27			27	15
25. Zabrana uništavanja ljudskih prava	30	17		5, 20	5
26. Pravo na društveni red koji prepoznaje ljudska prava	28			2	2
27. Obveze pojedinca	29				

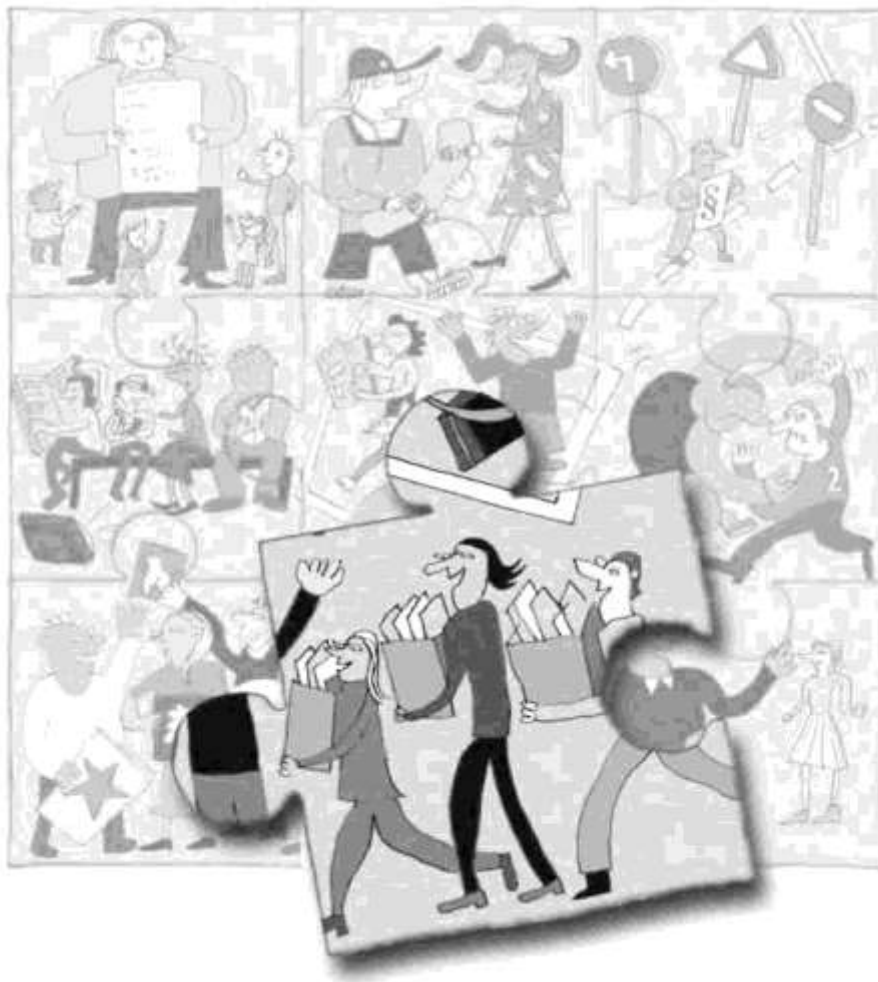
Bilješka: Neki članci ESP-E su bilježeni brojkama, neki velikim tiskanim slovima.

ŠESTA CJELINA

Odgovornost

Koje vrste odgovornosti ljudi imaju?

6.1. Odgovornosti kod kuće

Ljudi ulaze u sukobe odanosti – kako bi trebali odlučiti?

6.2. Zašto ljudi trebaju poštovati zakon?

Koji su najbolji razlozi za poštivanje zakona?

6.3. Čiji je to problem?

Kako se dijele društvene odgovornosti?

6.4. Zašto ljudi postaju aktivni građani?

Zašto ljudi žele promijeniti društvo i kako to mogu napraviti?

ŠESTA CJELINA

Odgovornost

Koje vrste odgovornosti ljudi imaju?

Pravna odgovornost

Građani svake zemlje imaju, po zakonu, pravo znati koja su njihova prava te cijeniti njihove pravne odgovornosti prema državi i drugim građanima. Odgovornosti građana u demokratskim društvima se ponakad sažimaju u tri osnovne obveze: glasati, plaćati poreze i poštovati zakon.

Odgovornosti su često suprotne pravima. Na primjer, pravo na slobodu govora sa sobom nosi odgovornost da se isto pravo dopusti drugima. Kakogod, ljudi koji počine zločine nužno ne gube prava koja su drugima zaniijekana (kao u slučaju ubojstva ili diskriminacije). Jednako tako, ljudi često imaju obveze koje nisu recipročne, na primjer, odgovornosti prema djeci.

Moralna odgovornost

U odgoju za demokratsko građanstvo važno je njegovati sposobnost mladih ljudi da razmišljaju moralno. Bez te sposobnosti ne može postojati kritičko vrednovanje društvenih zakona ili struktura u smislu jesu li pravedne. Zbog tog razloga, kada učenici uče o zakonima koji utječu na njih, trebalo bi ih se također poticati da kritički vrednuju svoje uloge i svrhu te bi li se trebali mijenjati na neki način.

Učenje i poučavanje za odgovornost

Ispitujući razloge zašto se ljudi ponašaju na pro-društveni način, ili naglašavajući opseg potreba drugih ljudi, nastavnici mogu pomoći učenicima da postanu svjesniji potreba i prava drugih. Također je važno da nastavnici pokažu stavove odgovornosti pred učenicima.

Učenici uče kako postati odgovorni građani ne samo kroz učenje u razredu, nego i kroz mogućnost da uče iz iskustva. Stoga će dobra škola demokratskog građanstva željeti ohrabriti učenike da se uključuju u život škole i šire zajednice, na primjer, kroz školska vijeća.

U ovoj cjelini učenici će:

- istraživati raspon odgovornosti koju građani imaju u društvu;
- istraživati prirodu pravne odgovornosti ljudi;
- razmišljati o prirodi zajedničke društvene odgovornosti;
- razmišljati zašto ljudi preuzimaju osobnu odgovornost kako bi donijeli društvenu promjenu.

ŠESTA CJELINA: Odgovornost**Koje vrste odgovornosti ljudi imaju?**

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Odgovornosti kod kuće	Razmotriti raspon odgovornosti koje ljudi imaju. Razumjeti da odgovornosti mogu doći u sukob jedne s drugima.	Učenici analiziraju moralne dileme. Učenici raspravljaju o alternativnim analizama. Učenici rade pojedinačne izjave.	Kopije priče „Milan bira“. Papiri za pismene zadatke.	Individualna rasprava u malim grupama. Plenarna rasprava. Individualni pismeni rad.
Druga lekcija: Zašto bi ljudi trebali poštivati zakon?	Razmotriti moralno zaključivanje naglašavajući odluke oko sukoba odgovornosti.	Učenici analiziraju moralnu dilemu. Učenici kritički ocjenjuju razloge pravne poslušnosti. Učenici predlažu situacije u kojima bi moralna obveza mogla nadmašiti obvezu poštivanja zakona.	Kopije priče „Schmittova dilema“. Papir za pisane zadatke. Ploča.	Zajednička analiza moralne dileme. Analiza koju vodi nastavnik. Pisanje priče. Plenarna rasprava.
Treća lekcija: Čiji je to problem?	Razmotriti prirodu pravne odgovornosti ljudi. Razmotriti razliku između moralnih i pravnih obveza.	Učenici raspravljaju o odgovornosti o određenim društvenim problemima. Učenici nadopunjavaju okvir za razmišljanje. Učenici pišu odgovore na postavljena pitanja.	Kopije „pisma“. Ploča. Papir za pisanje za svakog učenika pojedinačno.	Strukturalna kritička analiza. Analiza i rasprava u malim grupama. Postizanje dogovora i pregovaranje. Osobno pisanje.
Četvrta lekcija: Zašto ljudi postaju aktivni građani?	Razmišljati o prirodi zajedničke odgovornosti za društvene probleme. Razmišljati o razlozima zašto ljudi prihvaćaju odgovornost za patnju drugih ljudi. Istražiti ulogu NVO-a u građanskom društvu.	Učenici rade u grupama kako bi složili dijelove priče. Učenici iznose pretpostavke o razlozima društveno motiviranog ponašanja. Učenici razmišljanju o ulozi NVO-a. U grupama, učenici istražuju rad NVO ili društvenih boraca. U grupama, učenici predstavljaju svoje rezultate.	Kopije kartica o Jeleni Šantić (materijal za učenike 6.4), već izrezane. Materijali koji podupiru učeničko istraživanje. Materijali za prezentacije grupa, npr. veliki listovi papira, kemijske u bojama.	Grupni rad. Pregovaranje. Moralno zaključivanje. Kritičko ocjenjivanje. Istraživanje. Grupno predstavljanje.

Prva lekcija

Odgovornosti kod kuće

Ljudi - kako bi trebali odlučiti?

Obrazovni ciljevi	Istražiti raspon odgovornosti koje ljudi imaju. Razumjeti da odgovornosti mogu doći u sukob jedne s drugima. Istražiti proces moralnog promišljanja kada se osoba zatekne u sukobu odgovornosti.
Učenički zadatci	Učenici analiziraju moralne dvojbe. Učenici raspravljaju o alternativnim analizama. Učenici rade pojedinačne izjave.
Sredstva	Kopije priče „Milan bira“. Papiri za pismene zadatke.
Metode	Individualna rasprava u malim grupama. Plenarna rasprava. Individualni pismeni rad

Ključni pojmovi

Odgovornost: Nešto što ljudi moraju napraviti – odgovornosti mogu biti pravne, moralne i društvene, ovisno o tome kako se javljaju.

Moralna dvojba: Dvojba u koju ljudi ulaze kada moraju odlučiti između dva ili više načina djelovanja.

Građanska odgovornost: Obveze ljudi prema široj zajednici. Ove odgovornosti se javljaju jer članstvo u zajednici donosi prava u zamjenu za odgovornosti.

Nastavni plan

Nastavnik uvodi ideju da svatko ima nekakve odgovornosti i da se problemi mogu pojaviti kada ljudi stave neke odgovornosti iznad drugih. Moraju se raditi teški izbori. Nastavnik razredu čita priču „Milan bira“ i pita učenike da razmisle o sljedećim pitanjima. O nekim pitanjima se može raspravljati u paru prije nego se daju konačni odgovori. S drugima, učenici mogu raditi bilješke prije dijeljenja svojih ideja s ostatkom razreda.

1. Što priča kaže o vrstama odgovornosti koje Milan ima? Koliko različitih vrsta odgovornosti možete vidjeti (odgovornost prema sebi, prema svojoj obitelji, školi, lokalnoj zajednici ili širem svijetu)?
2. Što mislite da bi Milan trebao napraviti i zašto? Slažu li se svi u razredu?
3. Što mislite koliko tešku odluku Milan mora donijeti? Što je čini teškom?
4. Koje odgovornosti u priči ima Milanov otac? Koliko ih možete vidjeti?
5. Mislite li da je Milanov otac bio u pravu kada ga je pitao da ostane kod kuće?
6. Koliko bi ozbiljno bilo da se Milan suprostavio svom ocu? Bi li to bila teška odluka za Milana? Potkrijepite svoje odgovore razlozima.

Pismeni zadatak

Svojim riječima, zapišite što mislite da je Milan napisao svom ocu. Usporedite svoju verziju s drugima u razredu. Učenici dijele svoje ideje s razredom.

Generalizacija

Možda su se učenici već susreli s nekim općenitim oblicima moralnog sukoba. Nastavnik odgovara na te misli ili traži od razreda da misle općenito o vrstama odgovornosti koje ljudi imaju prema:

- samima sebi;
- njihovoj obitelji;
- njihovoj lokalnoj zajednici;
- nacionalnoj zajednici;
- širem svijetu.

Učenici opet rade u grupama. Možda će im trebati stol na kojeg će rasprostrijeti različite odgovornosti. U razredu se raspravlja o razlozima zašto se ljudi ne slažu oko toga do koje mjere ljudi imaju odgovornosti prema drugima i prema zajednici

Pojedinačne izjave

Nastavnik bi učenicima trebao dati sljedeće informacije. „U priči neke od Milanovih odgovornosti dolaze u sukob jedne s drugima. Sjetite se nekih vlastitih primjera gdje ljudske odgovornosti mogu doći u sukob. Razmislite o nekim konkretnim primjerima i raspravite kako bi ljudi mogli riješiti takve sukobe odgovornosti.“

Ako učenicima bude teško razmišljati o ovome, nastavnik bi trebao osigurati neke konkretne primjere, stavljajući naglasak na lokalni kontekst.

Druga lekcija

Zašto bi ljudi trebali poštovati zakon?

Koji su najbolji razlozi za poštovanje zakona?

Obrazovni ciljevi	Istražiti prirodu pravne odgovornosti ljudi. Istražiti razliku između moralnih i pravnih obveza.
Učenički zadatci	Učenici analiziraju moralnu dvojbu. Učenici kritički ocjenjuju razloge pravne poslušnosti. Učenici predlažu situacije u kojima bi moralna obveza mogla nadmašiti obvezu poštovanja zakona.
Sredstva	Kopije priče „Schmittova dvojba“. Papir za pisane zadatke. Ploča.
Metode	Zajednička analiza moralne dvojbe. Analiza koju vodi nastavnik. Pisanje priče. Plenarna rasprava.

Ključni pojmovi

Zakon: Pravilo koje donosi lokalna ili nacionalna vlast.

Vladavina prava: U demokratskim društvima, vlast i oni koji imaju moć su podložni zakonima države. Moć demokratski mijenja odraz snaga prema pravilima ustava određene države, a ne kao rezultat sile ili rata. Ljudi imaju općenitu obvezu poštovati zakon jer se to demokratski odlučuje.

Pravna obveza: Obveze koje je ljudima dao zakon.

Moralna odgovornost: Osobne odgovornosti koje ljudi osjećaju, temelje se na njihovom uvjerenju o tome što je dobro, a što loše.

Nastavni plan

Nastavnik najavljuje priču „Schmittova dvojba“ i traži od učenika da rade u paru kako bi razmišljali bi li Schmitt trebao prekršiti zakon i ukrasti novac ili ne. Nastavnik zapisuje na ploču različita mišljenja o tome bi li Schmitt trebao ukrasti novac. Nastavnik kaže učenicima da izaberu mišljenje s kojim se slažu i pismeno dodaju svoje razloge:

- Schmitt bi trebao ukrasti novac zbog...
- Schmitt ne bi trebao ukrasti novac zbog...

Nastavnik bilježi na ploču razloge koje učenici kažu. Na primjer,

„Treba bi ukrasti novac jer je život njegove kćeri važniji od zakona koji kaže da se ne smije krasti“;

„Ne bi trebao ukrasti novac jer bi ga mogli uhvatiti“; ili

„Ne bi trebao ukrasti jer je loše kršiti zakon“.

Zatim se o različitim razlozima raspravlja u razredu. Zašto su različiti? Jesu li neki razlozi bolji od drugih? Zatim nastavnik traži da učenici nadopune rečenicu:

„Općenito je loše kršiti zakon zato što...“

Kao drugu alternativu nastavnik može tražiti od razreda da se sjete što više razloga zašto je loše kršiti zakon. Tipično, u odgovoru na ovo pitanje, ljudi dođu do niza odgovora, uključujući sljedeće:

„Loše je kršiti zakon zato što:

- te mogu uhvatiti i kazniti;
- zakon štiti ljude od štete i loše je naštetiti ljudima;
- svi bi podivljali da ih zakon ne spriječi;
- kršenje zakona umanjuje povjerenje među ljudima;
- društvo treba zakon i red da bi preživjelo, bez zakona bi vladao nered;
- kršenje zakona krši pojedinačna ljudska prava, kao što je pravo na vlasništvo ili život.“

Nastavnik ističe da ljudi imaju niz razloga zašto poštuju zakon. Neki od njih imaju veze s vlastitim interesom, drugi razlozi pokazuju brigu za druge ljude, a neki pokazuju brigu za dobrobit društva kao cjeline (vidi bilješku ispod).

Kako bi prikazao ta načela, nastavnik može nacrtati niz od tri koncentrična prstena na ploču i napisati „ja“, drugi“ i „društvo“ u svakom prstenu, počevši od unutarnjeg prstena. Različiti razlozi bi se trebali napisati u odgovarajuće područje.

Nastavnik ističe da pravna poslušnost nije nužno znak „dobrog građanina“. Mnoga loša djela su počinili ljudi koji su zapravo poštovali zakon, govoreći da su samo „izvršavali svoju obvezu“. S druge strane, priča pokazuje da s vremena na vrijeme čak i dobri ljudi moraju razmisliti o kršenju određenog zakona zbog moralno opravdanog razloga.

Kako bi potpomogao učeničko razumijevanje teške ravnoteže između pravnih obveza i moralnih odgovornosti, nastavnik kaže učenicima da napišu vlastitu kratku priču u kojoj ljudi (iz dobrih razloga) razmišljaju o kršenju zakona. Primjeri mogu biti kršenje ograničenja brzine u hitnom slučaju ili opiranj u zakonu jer je to loše ili nepravedno.

Neki od učenika čitaju naglas svoje primjere na plenarnoj raspravi. Zatim nastavnik naglašava razliku između moralnih odgovornosti (koje ljudi preuzimaju sami kao dio njihovih vlastitih vrijednosti i uvjerenja) i pravnih obveza, koje nameću vlasti.

Napetosti između ove dvije vrste odgovornosti mogu dovesti do toga da građani kritiziraju neke zakone s kojima se ne slažu te da rade na tome da ih promijene. Mogu čak, u nekim slučajevima, odlučiti prekršiti neke zakone iz moralno opravdanih razloga. Povijest nudi mnoge primjere situacija u kojima su ljudi prekršili zakon kako bi prosvjedovali protiv njega ili kako bi se pobunili protiv tiranske vlasti. Nastavnik bi to trebao potkrijepiti nekim lokalnim primjerima. Trebao bi naglasiti da se takve stvari ne bi trebale događati olako zbog opasnosti umanjivanja vladavine prava, o kojoj ovise stabilne demokracije.

Bilješka

Moralna dvojba koja se nudi u ovoj lekciji nije različita od poznate „Heinzove dvojba“ Lawrencea Kohlberga, američkog psihologa, iz 1950-ih. To je samo jedna od niza dvojbi koje su Kohlberg i njegovi suradnici stavljali pred mlade ljude u dobi od 10 do 25 godina otprilike svake tri godine. Rezultati su pokazali da vremenom mladi ljudi, prosječno, napreduju od zaključivanja koje je okrenuto njima samima, kada su bili mali, do zaključivanja koje je okrenuto osobi u ranom mladenaštvu. Zatim, u srednjem mladenaštvu, većina njih je pokazala napredak prema zaključivanju koje je usmjereno na društvo, iako kontekst i vrsta dileme mogu utjecati na zaključivanje ljudi u bilo koje doba. Mlađoj djeci se pokazalo da poštovanje pravila i zakona nije fleksibilno i da se ne zasniva na društvenoj svrsi nego isključivo na vlasti tvorca pravila. Do mladenaštva, mladi ljudi su svjesniji da zakoni imaju društvene svrhe, koje se mogu analizirati, preispitivati i kritizirati kao moralno loše ili nepoštene.

Treća lekcija**Čiji je to problem?****Kako se dijele društvene odgovornosti?**

Obrazovni ciljevi	Razmišljati o prirodi zajedničke odgovornosti za društvene probleme.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju o odgovornosti o određenim društvenim problemima. Učenici nadopunjavaju okvir za razmišljanje. Učenici pišu odgovore na postavljena pitanja.
Sredstva	Kopije „pisma“. Ploča. Papir za pisanje za svakog učenika pojedinačno.
Metode	Strukturalna kritička analiza. Analiza i rasprava u malim grupama. Postizanje dogovora i pregovaranje. Osobno pisanje.

Ključni pojmovi

Društveni problem: Problem kojeg su iskusili svi ili mnogi članovi zajednice, a za kojeg odgovornost dijele različiti dijelovi zajednice ili zajednica u cjelini. Odgovornost za društvene probleme ne moraju nužno podjednako dijeliti uključene strane.

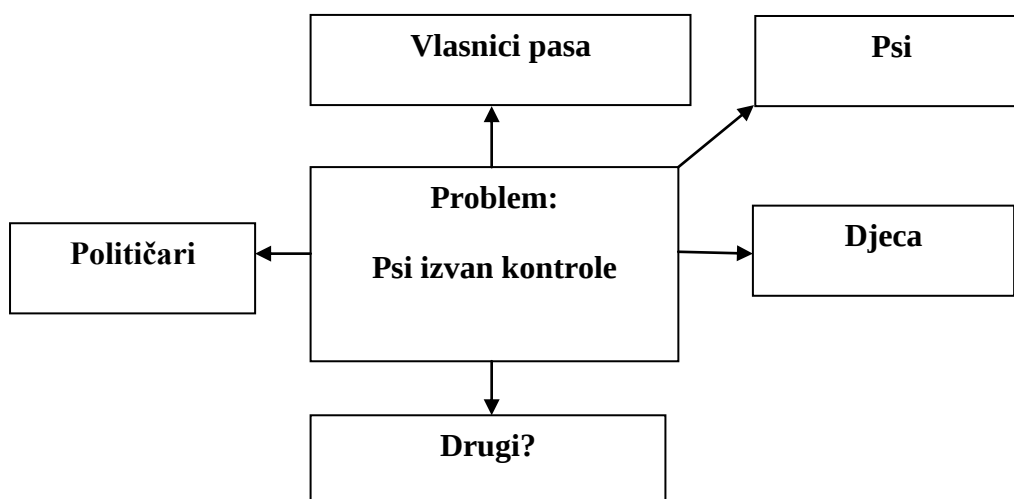
Razina odgovornosti: Mjera do koje netko može biti odgovoran za društveni problem.

Nastavni plan

Nastavnik uvodi izmišljeno pismo lokalnim novinama. Ono sadrži pritužbe o dva društvena problema koji brinu stanovnike grada.

Nastavnik govori učenicima u razredu da: a) identificiraju probleme i b) naprave popis (za oba problema) ljudi koji bi mogli imati odgovornost. Nastavnik može pomoći u ovome crtajući okvir razmišljanja na ploči kako je prikazano ispod.

Tko je, na bilo koji način, uključen u ovaj problem?

Grupni rad

Prvi korak

Podijelite razred u grupe od tri ili četiri učenika. Dajte svakoj osobi u grupi broj bodova jednak broju uključenih strana.

Drugi korak

Svaki član grupe prvo dijeli bodove među stranama ovisno o tome što misle kako bi se odgovornost za problem trebala podijeliti. Na primjer, djeca i psi mogu ostati bez bodova, ali vlasnici pasa i političari bi mogli međusobno podijeliti bodove ili bi jedan od njih mogao dobiti više bodova od drugih.

Treći korak

Kada svaki član grupe donese odluku, po redu prezentiraju jedni drugima svoje ideje, dajući svoje razloge. Učenici u ovoj fazi mogu promijeniti svoje mišljenje. Konačno, svaka grupa zbraja bodove koje je dobila svaka strana. To predstavlja što grupa kao cjelina misli kako bi se odgovornost za ovaj problem trebala podijeliti.

Nastavnik raspravlja s cijelim razredom o zaključcima koje su donijele različite grupe. Nastavnik istražuje različita viđenja koja se prikazuju, tražeći od učenika da istaknu razloge za takve zaključke.

Ako vrijeme dopusti, ponovite vježbu s problemom otpada i smeća. Ili zamijenite problemom koji je važniji za lokalitet škole ili izazovniji prema sposobnostima grupe.

Bilješka

Problemi koji su prikazani u ovim primjerima su podobni za učenike koji još uvijek nisu iskusi u raspravi o političkim problemima. To je zato što su oni konkretni, vidljivi i relativno jednostavni za shvatiti (iako ih je još uvijek poprilično teško riješiti). Stariji ili sposobniji razredi mogu raspravljati o sofisticiranijim problemima, kao što su nezaposlenost ili

rasizam, koristeći istu vrstu okvira razmišljanja.

Četvrti korak: Rasprava koja proizlazi iz vježbe

U konačnom plenarnom dijelu, nastavnik traži od učenika da razmisle preuzimaju li, općenito, ljudi dovoljno odgovornost za svoja djela. Ako ne, razmislite kako bi ih se moglo nagovoriti da to naprave. Hoće li obrazovanje pomoći na neki način? Ili je potrebno stvoriti nove zakone ili uvesti oštrije kazne? Ako bi lokalne ili nacionalne vlasti trebale prihvatiti odgovornost za određene probleme, pitajte učenike o mogućoj cijeni i kako bi se za to moglo platiti. Nastavnik također može tražiti od razreda da razmisle o ulozi mladih ljudi u rješavanju društvenih problema ove vrste. Bi li oni trebali biti izuzeti iz odgovornosti zbog svojih godina? Je li dobro da mladi ljudi ostave odraslima probleme u zajednici? Takva pitanja bi mogla biti osnova za osobni pismeni zadatak.

Nastavnik objašnjava potrebu da lokalni i nacionalni političari budu svjesni problema čim počnu nastajati. Politika često podrazumijeva bavljenje zajedničkim problemima kao zajednica. To ne znači da vlasti mogu riješiti svaki problem, a mnogi problemi ne bi čak ni nastali da ljudi preuzmu više odgovornosti za posljedice svojih djela.

Četvrta lekcija

Zašto ljudi postaju aktivni građani?

Zašto ljudi žele promijeniti društvo i kako to mogu napraviti?

Obrazovni ciljevi	Razmišljati o razlozima zašto ljudi prihvaćaju odgovornost za patnju drugih ljudi. Istražiti ulogu NVO-a u građanskom društvu.
Učenički zadatci	Učenici rade u grupama kako bi složili dijelove priče. Učenici iznose pretpostavke o razlozima društveno motiviranog ponašanja. Učenici razmišljanju o ulozi NVO-a. U grupama, učenici istražuju rad NVO ili zagovornika društvenih kampanji. U grupama, učenici predstavljaju svoje rezultate.
Sredstva	Kopije kartica o Jeleni Šantić (materijal za učenike 6.4), već izrezane. Materijali koji podupiru učeničko istraživanje. Materijali za prezentacije grupa, npr. veliki listovi papira, flomasteri.
Metode	Grupni rad. Pregovaranje. Moralno zaključivanje. Kritičko ocjenjivanje. Istraživanje. Grupno predstavljanje.

Ključni pojmovi

Društveno djelovanje: Djelovanje koje poduzimaju građani ili članovi zajednice kako bi riješili društveni problem.

Građanin: Netko tko ima pravno članstvo (pripadnost) nacionalnoj zajednici. Građanstvo nosi prava i obveze, iako se ljudi razlikuju po mjeri do koje osjećaju odgovornost za ono što se događa u zajednici.

Aktivni građanin: Netko tko poduzima javno djelovanje kao odgovor na društveni problem ili problem zajednice.

Nevladina organizacija (NVO): Organizacija koja je osnovana i koju podržavaju građani (ne vlast) kako bi riješila društveni problem. NVO-e su javne, ne tajne, i rade unutar struktura društva kako bi donijeli promjene. Često se bave pitanjima u kojima se ljudska prava ne štite ili ih vlast ne priznaje koliko bi trebala. NVO-e mogu raditi s vlastima ili im se suprotstavljati. Demokratska društva imaju zakone koji dopuštaju NVO-a da postoje te imaju pravnu zaštitu i prava.

Civilno društvo: Za ljude i organizacije koji društveno djeluju, izvan onoga što rade vlasti, se kaže da su dio civilnog društva. Civilno društvo tvori dio veze između građana i vlasti.

Nastavni plan

Nastavnik dijeli razred u grupe od otprilike četiri učenika. On/ona zatim iznosi informacije o Jeleni Šantić (materijal za učenike 6.4.). Priča bi trebala biti izrezana na odvojene komadiće papira. Nastavnik traži od grupe da nasumce podijele papire među članovima grupe. Svaki član grupe čita svoj tekst ostalim članovima grupe. Zatim grupa slaže papiriće po redu koji im ima najviše smisla.

Nastavnik traži od učenika da, kao grupa, rasprave o sljedećim pitanjima, što je više moguće, kako bi došli do grupnog odgovora. Nastavnik naglašava da se članovi grupe mogu ne slagati, ali razmjena ideja dovodi do najboljih odgovora. Učenici bi pojedinačno trebali zapisivati svoje odgovore. Zatim nastavnik raspravlja s razredom o ključnim pitanjima, prema pitanjima koja su ispod.

Pitanja

- Što mislite koji su bili glavni razlozi zbog kojih se Jelena Šantić priključila Grupi 484?
- Iz onoga što znate o Jeleni Šantić, kojim biste je riječima opisali?
- Što mislite zašto Jelena Šantić i Grupa 484 nisu ostavili vlastima posao koji su htjeli napraviti?
- Koje vrste potreba Grupa 484 pokušava zadovoljiti?
- Kakvo su se društvo Jelena Šantić i Grupa 484 nadali da će izgraditi?
- Što mislite koliko su važne nevladine organizacije (poput Grupe 484) u društvu? Što mislite da oni mogu postići. Razmislite o njihovoj ulozi u vezi rada vlasti, kao i vezi zadovoljavanja potreba (prava) ljudi.
- Razmislite o svom vlastitom društvu. Kojih potreba ste svjesni, a koje bi mogle pomoći ako aktivni pojedinci ili nevladine udruge preuzmu odgovornost?

Kako bi dao primjer, nastavnik čita sljedeći citat iz međunarodnog izvješća za 2003. o NVO-a u Bosni i Hercegovini:

„Sektor NVO-a u Bosni i Hercegovini nastavlja pozitivno doprinositi procesu izgradnje demokracije i civilnog društva. [...] Trenutno postoje 7874 nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini po starim i novim zakonima registracije. [...]

Sektor NVO-a pokazao je da je moguće voditi velike javne kampanje koje su tražile promjene po pitanjima koji su bitni za bosansko društvo, uključujući mlade, rodnu ravnopravnost, zaštitu okoliša, zaštitu prava manjina, itd. Veliki broj NVO-a nastavlja nuditi usluge na području zdravstvene zaštite i socijalne pomoći, obnove, zaštite ljudskih prava, zaštite okoliša i zaštite manjina.“²²

Nastavnik raspravlja s učenicima o ovom citatu. Prvo bi trebali razmisliti mogu li se područja djelovanja, spomenuta u izvještaju, primijeniti i na njihovu zemlju. Zatim nastavnik traži da se sjete primjera različitih vrsta projekata koji bi se mogli pojaviti u ovim područjima djelovanja.

Pitanja

Kao posljednji zadatak u ovoj cjelini, svaka grupa bi mogla uzeti jedno od ovih područja i o njemu pripremiti prezentaciju, prateći lekciju. Kao druga mogućnost, ako su raspoloživa sredstva istraživanja, mogu se istražiti životi drugih aktivnih građana u zemlju i to može biti predmet grupne prezentacije. Učenici bi također mogli uključiti međunarodno poznate osobe kao što su Majka Terezija i Nelson Mandela.

²² Izvor: Izvještaj USAID-a pod nazivom „2003. NVO indeks održivosti, Europa i Euroazija“, str. 42 i 43; www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Materijali za učenike 6.1.

Milan odlučuje

Milan je gotovo bio spreman krenuti u školu kad je njegov otac ušao u kuhinju.

„Milane, stvarno trebam tvoju pomoć u polju danas. Zar ne možeš ostati kod kuće i ne otići u školu? Usjevi će biti oštećeni ako ih i dalje ostavimo.“

Milan nije bio sretan.

„Tata, danas moram ići u školu“, rekao je, „prvi je sastanak učeničkog vijeća, a ja sam tek izabran kao jedan od predstavnika osmog razreda.“

„Ali nećeš biti jedini, zar ne?“, rekao je otac, „nije važno ako ne odeš. Tamo će biti drugi predstavnici osmaša, zar ne?“

„Da, ali ako ne odem iznevjerit ću ljude koji su me izabrali. Osim toga, danas imamo sat biologije. Ne želim to propustiti. Moram položiti ispite ako želim upisati fakultet.“

Milanov otac je progundao nezadovoljan.

„Govoriš o odlasku na fakultet kao da ti obitelj nije važna. Zar ne vidiš da te trebamo kod kuće? Ako odeš na fakultet kako ćeš nam moći pomoći? I gdje ćeš otići kad dobiješ diplomu? Ne postoji velika vjerojatnost da ćeš se vratiti ovdje, to je sigurno.“

„Trebalo bi ti biti drago što želim nešto postići u životu,“ Milan je ljutito povikao, „za razliku od većine momaka ovdje. Nemaju nikakve ambicije. Završit će radeći ono što su i njihovi očevi radili.“

„Nema ništa loše u tome da se pokaže malo poštovanja prema starijim generacijama,“ odgovorio je Milanov otac, dok mu se ljutnja sve više povećavala. „Cijeli ovaj razgovor o obrazovanju u današnje vrijeme, loše mi je od njega. Čini mi se da si zaboravio neke stare vrijednosti, kada smo se međusobno pomagali. Sada misliš samo na sebe.“

Milan je uzdahnio. Sve je ovo već čuo.

„Tata, ako dobijem dobar posao, neću zaboraviti tebe i obitelj. Kako možeš pomisliti da bih to napravio? Zar zaista želiš da napustim školu i ne postignem ono za što sam sposoban? Svi moji nastavnici kažu da bih mogao biti dobar znanstvenik. Možda ću jednog dana ostvariti otkrića koja će pomoći svima u svijetu.“

Milanov otac je udario šakom u stol.

„Tvoja prva obveza je prema obitelji i ovoj zajednici, pogotovo sada kada su teška vremena. Puniš svoju glavu snovima. Šta te briga za stvarni svijet?“

Milana je ovo povrijedilo, ali nije htio pokazati. Na trenutak je zurio u svog oca u znak tihog prkosa. Zatim se starac okrenuo i, zalupnuvši vratima, izašao iz kuće.

Milan je sjeo i uzdahnio. Razmislio je trenutak, a onda odlučio. Podignuo je svoju školsku torbu i okrenuo se prema vratima. Zatim je stao, izvadio list papra i sjeo kako bi napisao poruku svom ocu. To je bila najteža stvar koju je napravio u svom životu.

Materijal za učenika 6.2.

Schmittova dvojba

Schmittova jedina kćer je jako bolesna. Treba hitnu operaciju, ali jedini liječnici koji to mogu napraviti u tom području trebaju novac prije nego što počnu ikoga liječiti. Schmitt ne zna što napraviti. On i njegova žena imaju uštedevine za koju su se nadali da će im pomoći da kupe mali dućan. Rado će ga dati da bi spasili svoju kćer, ali to nije ni približno dovoljno.

Schmitt preklinje liječnike da izvedu operaciju za manje novca, ali oni kažu da ne mogu, jer bi to bilo nepošteno prema svima drugima koji moraju platiti punu cijenu. Schmitt pita svoju obitelj i prijatelje da im posude nešto novca, ali na taj način skupi samo malo više. A cijelo to vrijeme Schmittova kćer je sve slabija i slabija.

U očaju, Schmitt razmišlja o krađi ostatka novca kako bi spasio kćerin život.

Materijal za učenike 6.3.

Stvari izmiču kontroli!

Razmislite o sljedećem pismu koje se pojavilo u lokalnim novinama.

Kao grupa lokalnih žitelja, jako smo zabrinuti zbog niza problema koje se očito javljaju jer ljudi nisu spremni prihvatiti odgovornost za svoje ponašanje.

Mnogi psi divljaju. Njihovi vlasnici to ili ne znaju ili ih jednostavno nije briga. Psi ostavljaju svoj nered na ulicama, što nije samo neugodno, već može biti i zdravstveni problem. Neki psi lutaju u čoporima i divljaju. Mora ih se držati pod strogom kontrolom, posebno kada se u blizini igraju djeca.

Također mislimo da je po gradu i rubovima grada razbacano previše smeća. To je zbog toga što su ljudi prelijeni da ga pravilno odlažu. Ružno je, privlači štakore i potiče širenje bolesti. Kada ljudi ostavljaju okolo stare kante boja i kemikalija, oni mogu doći do potoka i rijeka i onečistiti izvore pitke vode.

Zašto ljudi više ne razmišljaju o posljedicama svojih djela? I zašto političari ne učine nešto u vezi ovih problema?

S poštovanjem,

Materijal za učenike 6.4.**Kartice: život Jelene Šantić**

1. Jelena Šantić je rođena 1944. Bila je Srпкиnja.	2. Jelena Šantić umrla je od raka 2000.
3. Nakon što je Jelena umrla, neki od njenih prijatelja uzeli su kamen iz bombardirane zgrade u Beogradu. Ukrasila su ga djeca izbjeglice koja su došla s Kosova. Zatim je kamen odnešen u Park mira Jelena Šantić u Berlinu kao simbol.	4. Jelena Šantić i Grupa 484 vodili su Projekt Pakrac u Hrvatskoj, koji je pomogao izgraditi povjerenje između Srba i Hrvata nakon rata 1991. Projektu su se pridružili volonteri s obje strane kao i iz međunarodne zajednice.
5. Jelena Šantić je bila osnivač, član i vođa organizacije pod imenom Grupa 484. Grupa 484 je nevladina organizacija (NVO). Grupa 484 potiče nenasilno rješavanje sukoba, toleranciju i suradnju kao osnovu za izgradnju humanih društava.	6. Jelena je pisala članke protiv nacionalizma i nasilja koji su međunarodno objavljivani. Dobila je međunarodnu nagradu za mir od organizacije Pax Christi za svoj rad.
7. U Berlinu, postoji park mira koji je nazvan prema Jeleni Šantić, kao priznanje za njen rad. Jelena je održala govor na javnom okupljanju u ovom parku.	8. Jelena Šantić je postala međunarodno poznata balerina i trenerica baleta.
9. Jelena Šantić je bila anti-ratni borac i borila se za ljudska prava svih ljudi. Ona i njena organizacija su naporno radili kako bi pomogli izbjeglicama koji su nahrlili u Srbiju.	10 . Grupa 484 je ime dobila jer su u svojim prvim projektima radili s 484 obitelji iz Hrvatske koji su, zbog rata, postali beskućnici. Grupa 484 je izbjeglicama ponudila pomoć, smještaj i savjete o njihovim pravima.

Treći dio

Sudjelovanje

Sedma cjelina

Razredne novine

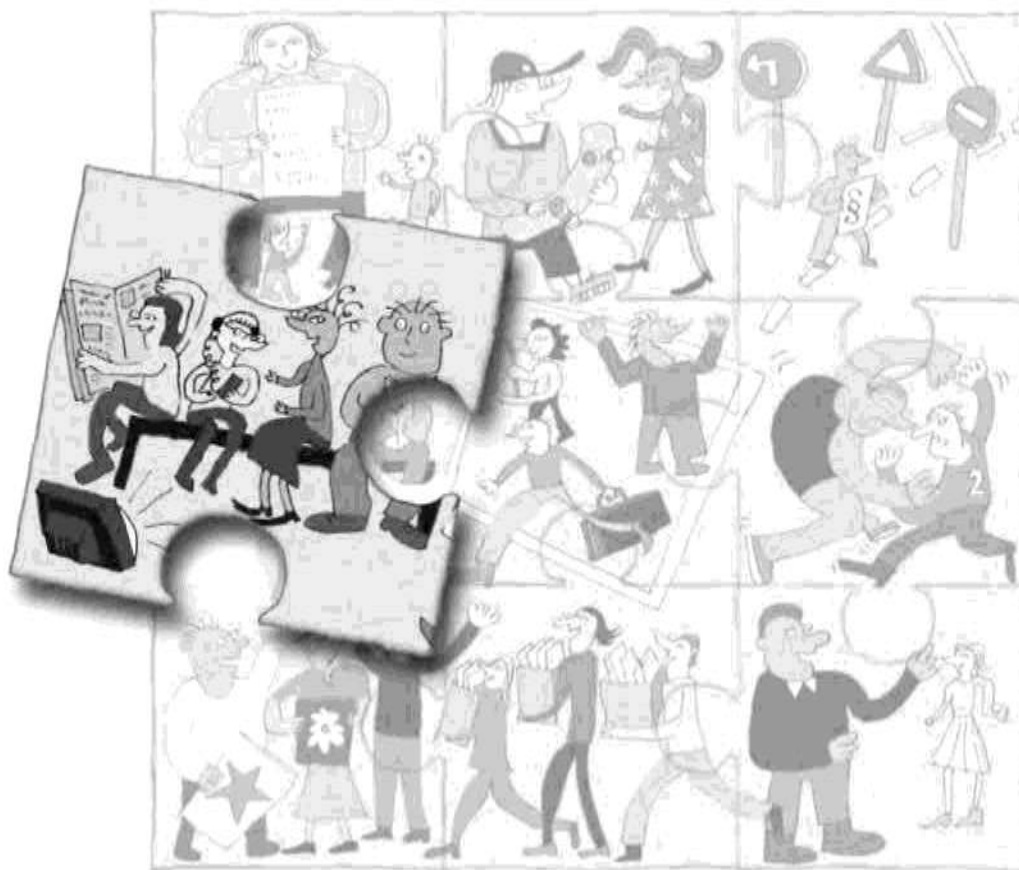
Razumijevanje medija stvarajući ih

SEDMA CJELINA

Razredne novine

Razumijevanje medija stvarajući ih

7.1. Novine oko nas

Koga informiraju. Kako informiraju. Koje informacije prenose.

7.2. Naše novine su najbolje... slažete li se?

Što novine čini dobrim novinama?

7.3. Stvaramo svoje zidne novine

Svi „za“ i poneki „protiv“

7.4. Naš prvi problem!

Kako nastaviti dalje?

SEDMA CJELINA: Razredne novine

Razumijevanje medija stvarajući ih

Diljem svijeta, prisutnost i utjecaj medija je tijekom posljednjih nekoliko desetljeća narastao. Što su kompliciraniji i više međusobno ovisni postali naši životi, sve više se oslanjamo na informacije kako bismo razumjeli utjecaje i događaje koji utječu na nas. Za svaku informaciju o stvarima koje su izvan dosega našeg iskustva i neposrednog doživljaja, moramo se osloniti na informacije.

Kakogod, pojedinačni pristup različitim medijima uvelike varira. To utječe na razinu informacija svake osobe i njen potencijal da vježba utjecaj i moć. Dodatni važni aspekt je problem cenzuriranja i krivih informacija koje strane, vlasti i snažni lobiji daju. Sukobi, uključujući društvene promjene i ratove, daju uzlet monopoliziranim i iskrivljenim informacijama.

Iako se ove međusobne veze, da ih nabrojimo samo nekoliko, neće obrađivati u ovoj cjelini o medijima, učenici će otkriti njihove elemente kada budu uspoređivali tiskane medije u njihovoj državi ili regiji i kada ih budu ocjenjivali prema određenim kriterijima.

Pristup obrazovanju za medije u ovoj cjelini je drukčiji. Stvarajući svoje vlastite zidne novine, učenici će dobiti nekakav uvid u proizvodnju novina i tako naučiti nešto o stvarnosti medija „iznutra“. Iskustvo poučavanja je pokazalo da ovaj pristup učenicima daje oblik izravnog pristupa tiskanim medijima koji je dalji od njihovih svakodnevnih života. Učenici će tu vrstu medija promatrati kritički te će također ocjenjivati elektroničke medije kao i njihovu vlastitu upotrebu ovih vrsta medija, iz druge perspektive. Razvit će medijsku pismenost.

Konačno jedna praktična napomena: ova cjelina, posebno, zahtijeva i nudi potencijal za kroskurikularno poučavanje i suradnju. Pisanje i pregledavanje tekstova se može odraditi kao dio satova jezika, dok dizajniranje novina može biti zadatak za sat likovne kulture. U nekim slučajevima, razred može početi samostalno, s dodatnim doprinosom u uređivanju grupe učenika koji su posebno zainteresirani.

Zidne novine će se možda morati biti prisutni neko vrijeme u životu škole dok se drugi nastavnici dovoljno ne uvjere u njihovu vrijednost i pridruže se.

Učiti za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Medijska pismenost je jedan od ključnih elemenata ljudskih prava i građanskog obrazovanja – aktivni građani koji sudjeluju. Ovdje je sažetak najvažnijih aspekata medijske pismenosti:

1. Sposobnost komuniciranja odnosi se na općeniti način na koji ljudska bića komuniciraju jedni s drugima. Društvena stvarnost ne postoji kao takva. Štoviše, zajednički je definiraju ljudi kroz društvenu interakciju, što znači da se stvara djelima komuniciranja. Ta općenita komunikativna vještina počinje učenjem materinjeg jezika i dalje se razvija korištenjem te kompetencije u javnosti.
2. Svako ljudsko biće ovu sposobnost komuniciranja ima od rođenja. Priroda nas je nadarila ovom kompetencijom, ali treba se dodatno učiti, vježbati i poboljšavati.
3. Medijska pismenost je uključena u viši koncept sposobnosti komuniciranja. Odnosi se na složenu mnogostrukost medija, čija se upotreba treba učiti i vježbati, na primjer, kao zadatak za učenike. Tiskani mediji, uključujući zidne novine, su važno sredstvo svakodnevnog komuniciranja, s kojim bi učenici trebali biti upoznati. Kakogod, oni su samo jedan element u općem cilju medijske pismenosti.

SEDMA CJELINA: Razredne novine

Razumijevanje medija stvarajući ih

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Novine oko nas	Učenici se upoznaju s nizom tiskanih medija. Shvaćaju razlike u strukturi sadržaja.	Učenici skupljaju i analiziraju novine i časopise koje obično čitaju u svojim zajednicama. Rade plakat kako bi zabilježili svoje rezultate.	Novine, škare, ljepilo, veliki listovi papira.	Grupni rad.
Druga lekcija: Naše novine su najbolje, slažete li se?	Učenici pojašnjavaju kriterije za dobre novine ili časopise. Postaju svjesni vlastitih nazora, vrijednosti i interesa.	Učenici ocjenjuju prezentacije drugih grupa i postižu dogovore kompromisom.	Prezentacije pripremljene na prethodnom satu. Matrica na ploči ili stalku s pločom.	Grupne prezentacije, plenarna rasprava i ocjenjivanje.
Treća Lekcija: Stvaramo svoje zidne novine	U grupama, učenici se dogovaraju oko niza tema i ciljeva. Suraduju u grupama razmjenjujući ideje i vještine u timu.	Učenici odlučuju o strukturi njihovih zajednički stvorenih novina. Navode teme koje su važne za njihovu školu i pišu članak za njihov dio zidnih novina.	Ovisno o raspoloživim materijalima, rezultati će varirati od ručno napisanih tekstova do kompjuterskog ispisa s digitalnim fotografijama.	Donositi zajedničke odluke. Grupni rad.
Četvrta lekcija: Naš prvi problem!	U otvorenoj raspravi, učenici će razumjeti što uključuje projekt nastavljanja stvaranja zidnih novina. Mogu donositi odluke i preuzeti odgovornost.	Učenici moraju stvoriti mišljenje i odlučiti o svom budućem sudjelovanju i sljedećem projektu.	Ploča ili stalak s pločom.	Plenarna rasprava.

Prva lekcija

Novine oko nas

Koga informiraju. Kako informiraju. Koje informacije prenose.

Obrazovni ciljevi	Učenici se upoznaju s nizom tiskanih medija. Shvaćaju razlike u strukturi sadržaja.
Učenički zadatci	Učenici skupljaju i analiziraju novine i časopise koje obično čitaju u svojim zajednicama. Rade plakat kako bi zabilježili svoje rezultate.
Sredstva	Novine, škare, ljepilo, veliki listovi papira.
Metode	Grupni rad.

Ključni pojmovi

Pojam „tiskani mediji“ odnose se na tiskane izvore informacija – takozvane klasične medije – uključujući novine, časopise, knjige, kataloge, prospekte, letke, karte, dijagrame, razglednice, kalendare i plakate.

Tiskani mediji su najčešće otiskani na papiru. Tehnologije tiskanja prolaze kroz brze promjene i digitalno tiskanje postaje sve uobičajenije.

Nastavni plan

Nekoliko tjedana prije ove lekcije, nastavnik kaže učenicima da skupljaju sve novine i časopise do kojih mogu doći i da ih donesu u školu. Kako bi pomogao učenicima u njihovom zadatku, preporuča se da se u razredu postavi stol koji se može koristiti za prezentacije. Uz malo sreće, neki učenik će možda moći dobiti staru policu za novine od prodavača novina, što nudi idealan način predstavljanja novina i časopisa. Nastavnik bi se trebao pobrinuti da budu uključene sve glavne dnevne novine.

Nastavnik započinje prvu lekciju informirajući učenike o ciljevima i zadacima ove cjeline. Trebao bi naglasiti da je ova cjelina početak projekta koji bi se mogao i trebao nastaviti barem pola školske godine. Učenici bi također trebali shvatiti da im ovaj projekt nudi mogućnost da dobiju praktično iskustvo u novinarstvu. Iskustvo je pokazalo da su budući novinari često prve korake napravili u projektima ove vrste.

Učenici formiraju male grupe, po mogućnosti, od tri ili najviše četiri učenika. Svaka grupa će analizirati različite novine ili časopise. Učenici se vode sljedećim pitanjima:

- Koje kategorije su uključene u novine ili časopis?
- Kojim redoslijedom se pojavljuju različite kategorije?
- Kojoj ciljanoj grupi su kategorije namijenjene? Koji članovi obitelji su posebno zainteresirani za čitanje određene kategorije?
- Koje teme pokrivaju kategorije koje grupa pregledava?
- Odaberite jedan karakterističan članak iz svake kategorije. Izrežite te članke i zalijepite ih na list papira kako biste napravili plakat.

Plakat bi trebao nositi ime novina ili časopisa, idealno bi bilo s originalnim nazivom, te bi trebala biti odgovorena pitanja prikazana iznad. Učenike bi trebalo podsjetiti na važnost jasnog i urednog plana.

U ovoj fazi je važno da su učenici shvatili osnovnu strukturu svojih novina što im obogaćuje da ih jasno prezentiraju i objasne u razredu.

Grupe pripremaju svoje prezentacije za sljedeću lekciju kao da oglašavaju svoje novine ili časopis, naglašavajući sve prednosti i snažne točke. Nakon što su čuli sve prezentacije, razred bi trebao odlučiti za koje novine smatraju da su najzanimljivije i da daju najviše informacija. Svrha ovog koraka je dobiti besplatnu dostavu ovih novina na nekoliko tjedana, što je usluga koju su mnogi novinski izdavači spremni osigurati školama.

U ovoj fazi nastavnik ima savjetodavnu ulogu. On/ona će biti podrška grupama u istraživanju unutarnje strukture novina, jer nije sve novine jednako jednostavno analizirati. Nastavnik bi trebao nadgledati učenike tijekom grupnog rada kako bi bio siguran da svaka grupa može napraviti dobru prezentaciju i završiti svoj posao do kraja lekcije. Ukoliko pokušaju biti previše savršeni to će poremetiti raspoloživo vrijeme za ovu aktivnost.

Druga lekcija

Naše novine su najbolje... slažete li se?

Što novine čini dobrim novinama?

Obrazovni ciljevi	Učenici pojašnjavaju kriterije za dobre novine ili časopise. Čineći to, postaju svjesni vlastitih nazora, vrijednosti i interesa.
Učenički zadatci	Učenici ocjenjuju prezentacije drugih grupa i postižu dogovore kompromisom.
Sredstva	Prezentacije pripremljene na prethodnom satu. Ploča ili stalak s pločom.
Metode	Grupne prezentacije, plenarna rasprava i ocjenjivanje.

Ključni pojmovi

Pojam „**sloboda medija**“ odnosi se na pravo medija da slobodno obavljaju svoj posao, zajedno s pravom na necenzurirano objavljivanje informacija i mišljenja. Sloboda medija svoj konkretni oblik ima u specifičnim pravima novinara koji smiju odbiti dati dokaze te u ograničenjima u praćenju novinara audio opremom („prisluškivanje“), kako bi se zaštitili izvori informacija koje novinari trebaju za svoj posao. Pristup novinarskom zanimanju nije predmet državnih pravila, a obučavanje novinara se organizira privatno te je slobodno od državnog utjecaja.

Nastavni plan

Druga lekcija počinje prezentacijama. Grupe su pripremile svoje plakate te su izabrale svoje izreske iz novina ili časopisa. Savjetuje se grupama dati pet minuta na početku sata kako bi prošli kroz svoje prezentacije.

Učenici ocjenjuju prezentacije koristeći definirane kriterije. Nastavnik može uvesti ove kriterije te pripremiti matricu poput ove dolje.

	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3	Grupa 4	Grupa 5	Bodovi
Ime novina ili časopisa						
Plakat						
Formalni aspekti prezentacije						
Sadržaj prezentacije						
Formalni aspekti novina ili časopisa						
Sadržaj novina ili časopisa						

Ocjenjivanju se ne bi trebala pridati osobita pažnja, nego za cilj ima, kroz element natjecanja, motivirati učenike da daju dobru prezentaciju.

Nakon prezentacija, učenici bi trebali ocijeniti tiskane medije koje su vidjeli (kritičko razmišljanje), stavljajući naglasak na sljedeća pitanja:

- Što novine /časopis čini „dobrim“ novinama/časopisom?
- Kojoj svrsi služi?
- Što mislimo o novinama/časopisima koji su nam prezentirani?
- Što bi se moglo poboljšati?

Iskustvo je pokazalo da nastavnik može potaknuti i dati strukturu raspravi bilježeći učeničke ideje na stalak s pločom koji je pripremljen prije sata. Može se koristiti i ploča, ali njen nedostatak je da informacije neće biti na raspolaganju sljedeći sat.

Na kraju sata nastavnik predlaže da bi učenici trebali stvoriti i javno predstaviti školske „zidne novine“. Učenicima se kaže da bi trebali razmisliti o zadatku te promisliti o tome koje kategorije bi trebale biti uključene kako bi dale smisleno viđenje života u školi, te koje kategorije bi onih sami htjeli stvarati. Također bi trebali predložiti ime svojih novina.

Treća lekcija
Stvaramo svoje zidne novine
Svi „za“ i poneki „protiv“

Obrazovni ciljevi	U grupama, učenici se dogovaraju oko niza tema i ciljeva. Suraduju u grupama razmjenjujući ideje i vještine u timu.
Učenički zadatci	Učenici odlučuju o strukturi njihovih zajednički stvorenih novina. Navode teme koje su važne za njihovu školu i pišu članak za njihov dio zidnih novina.
Sredstva	Ovisno o raspoloživim sredstvima, rezultati će varirati od ručno napisanih tekstova do kompjuterskog ispisa s digitalnim fotografijama.
Metode	Donositi zajedničke odluke. Grupni rad.

Nastavni plan

U grupama od troje ili četvero, učenici razmjenjuju svoje ideje o tome koje kategorije u novinama nude važne informacije o životu u školi.

Nastavnik je pripremio male zidne novine za svaku grupu spajajući tri lista papira veličine A4. Grupe dobivaju zadatak dizajniranja okvirne strukture novina, uključujući ime novina, mogući okvirni izgled te kategorije koje su učenici izabrali. Njihov rezultat bi mogao izgledati ovako:

Učenička kronika					
<u>Najnovije vijesti</u>	<u>Sport</u>	<u>Najvažnije vijesti</u>	<u>Događaji</u>	<u>Roditelji</u>	<u>Naše brige</u>

Prijedlozi koje su grupe dale se postavljaju na zidove učionice i učenici imaju vremena pročitati plakate kako bi stvorili mišljenje. Zatim „urednički zbor“ donosi sljedeće važne odluke:

- Ime novina (razmjena mišljenja, rasprava i konačno glasanje);
- Izbor kategorija koje su najvažnije i koje imaju najviše smisla za školu i učenike.

Učenici sada formiraju male timove, s onim brojem timova koji odgovaraju broju kategorija koje se moraju stvoriti te jednim dodatnim timom koja je zadužen za produkciju.

Na početku produkcijski tim se bavi praktičnim stvarima kao što je prijelom i prezentacija novina. Prije toga, nastavnik je obavijestio ravnatelja o projektu te je dobio njegovo/njeno dopuštenje da se novine izlože u školskoj zgradi.

Dok ekipe urednika planiraju prve članke za različite kategorije, nastavnik raspravlja o tehničkim stvarima s produkcijskim timom.

Učenici dobivaju zadatke koje moraju izvršiti do sljedećeg tjedna. Svaki urednički tim predaje članke i produkcijski tim stvara zidne novine, upotpunjene dizajnom naslovnice na kojoj se pokazuju logo i ime novina te izabrane kategorije.

Ovaj zadatak daje učenicima mogućnost da iskuse svoj prvi uspjeh, ali ih odmah i suočava s poteškoćama koje su uključene. Cilj ovog pristupa je oformiti dobar tim urednika koj će redovito objavljivati školske vijesti. Tim će se sastojati od posebno aktivnih i zainteresiranih učenika, koji će moći nastaviti s projektom zidnih novina kroz duži vremenski period.

Četvrta lekcija

Naš prvi problem!

Kako nastaviti dalje?

Obrazovni ciljevi	U otvorenoj raspravi, učenici će razumjeti što uključuje projekt nastavljanja stvaranja zidnih novina. Mogu donositi odluke i preuzeti odgovornost.
Učenički zadatci	Učenici trebaju stvoriti mišljenje i odlučiti o svom budućem sudjelovanju i sljedećem projektu.
Sredstva	Ploča ili stalak s pločom.
Metode	Plenarna rasprava.

Ključni pojam

Rasprava (izmjenjivanje argumenata, potječe od latinske riječi *discussio*) je poseban oblik verbalne komunikacije između dvije ili više osoba u kojoj se obrađuje jedan ili više problema, a svaka strana predstavlja svoje argumente. Rasprava bi se trebala održati u duhu međusobnog uvažavanja. Dobar stil rasprave zahtijeva od govornika da dopuste, pa čak i potaknu, izražavanje mišljenja koje je drukčije od njihovog, uzimajući ih u obzir, a ne odbacujući ih. Osobne kvalitete poput smirenosti, držanja i pristojnosti će biti korisne objema stranama. Najbolja vrsta rasprave će dovesti do rješenja problema ili kompromisa koje svi uključeni mogu prihvatiti.

U modernim društvima, rasprave su civilizirane, to jest, nenasilni načini rješavanja polemike te rješavanje sukoba interesa i ciljeva. Sukobi se ne obuzdavaju, nego rješavaju. Vježbanjem vještina raspravljanja, učenici uče osnovne alate za postizanje i održavanje mira u društvu.

Nastavni plan

Nakon što su urednički timovi postavili članke na zid te kratko izvijestili o svom iskustvu, sljedeći naglasak će biti na pitanju hoće li nastaviti projekt zidnih novina. Sada kada svi učenici otprilike znaju koliko vremena bi proveli rješavajući organizacijske probleme koji se moraju riješiti, mogu imati realnu raspravu o pitanju nastavka.

Nastavnik može pomoći kako bi učeničkoj raspravi dao jasnoću i strukturu stavljajući sljedeće na ploču ili stalak s pločom.

Organizacija	Osobni aspekti	Suradnja	Organizacija vremena
Ako nastavimo: - Što moramo uzeti u obzir? - Hoće li vrijeme predstavljati problem? - Koje tehničke uvjete imamo? - Možemo li spriječiti da naše novine budu uništene? - Koja financijska sredstva trebamo? - Kako se mogu prikupiti sredstva?	Tko je zainteresiran? - Glavni urednik? - Urednički zbor? - Koja je uloga i položaj nastavnika? - Imena: - - -	- Kako možemo pobuditi zanimanje drugih učenika? - Za koje druge nastavnike bismo voljeli da se priključe? - Možemo li dogovoriti posjet lokalnim uređivačkim uredima (tiskanih medija, emisija ili elektroničkih medija)? - Možemo li intervjuirati novinara kao stručnjaka?	

Čim nastavnici pokrenu projekt poput ovoga shvatit će da se ne može sve planirati. To zahtijeva proces stalnog razmišljanja svih sudionika. To je živahan, zadivljujuć, ali i težak te ponekad čak i frustrirajući proces.

Nastavnici koji već imaju iskustva rada na projektu s razredima će znati slijed potrebnih koraka te će također znati da je neophodno snažno vodstvo. S druge strane, ako se ne pazi, presnažno vodstvo može, naravno, također uništiti učeničku motivaciju i inicijativu. Sudjelovanje u projektima poput ovog učenicima koristi jer dobivaju važno iskustvo u obrazovanju za civilna i ljudska prava.

Nastavnici bi trebali vježbati svoje vještine vođenja kako bi, do kraja ove lekcije, bili sigurni da su donešene jasne odluke i postavljen dobar vremenski okvir za sljedeće korake.

Dodatni materijali za nastavnike

Tri dimenzije razvijanja medijske pismenosti

1. Prva dimenzija: prosuđivanje medija

Prosuđivanje medija se može sažeti u starogrčkom glagolu Krinein, koji je izvorno značio „razlikovati“ i odnosio se na stalno stjecanje i prenošenje znanja i iskustva.

Prosuđivanje medija je analiza medija. Ova analitička pod-dimenzija se odnosi na sposobnost da se primijete i razumiju razvoji u društvu, kao što su proces sakupljanja unutar medija koji može ugroziti ulogu medija u demokratskom društvu. U ovom primjeru je važno znati tko posjeduje koje novine i koliko vrsta medija posjeduje jedna tvrtka. Kakogod, ne smijemo zaboraviti da se mediji vode kao komercijalna društva koja moraju donositi zaradu. I svidalo se to nama ili ne, što naši životi postaju više globalni i međusobno ovisni, sve više se moramo oslanjati na medije. Medijska analiza nam daje mogućnost da kritički prosuđujemo razvoj medija – da napravimo razliku – tako da možemo primjereno iskoristiti svoju medijsku pismenost.

Samoperceptivna poddimenzija znači da bismo trebali moći povezati i primijeniti našu analitičku sposobnost i znanje sa samima sobom i osobnom sferom djelovanja. Posebno kad se radi o medijima, imamo snažnu tendenciju govoriti o „drugima“, a ignorirati svoju vlastitu uključenost.

Sposobnost analiziranja i razmišljanja uključuje i treću poddimenziju, etičku brigu za druge, koja stvara ravnotežu i definira analitičko razmišljanje te samopercepciju u smislu društvene odgovornosti.

2. Druga dimenzija: znanje o medijima

Ovdje govorimo o „čistom“ znanju o medijima i medijskom sustavu. On se može podijeliti na dvije poddimenzije.

Poddimenzija informacija uključuje osnovno znanje kao što je kako novinari obavljaju svoje poslove, vrste emisija koje se emitiraju na TV-u ili radiju, razlozi gledateljskih sklonosti kod gledanja TV-a i kako se kompjuter može koristiti tako da uspješno zadovoljava potrebe korisnika.

Poddimenzija vještina dodaje znanju o medijima sposobnost korištenja nove opreme bez čitanja upustava za korištenje. To uključuje „učenje kroz djelovanje“ – kako koristiti kompjuter, kako pristupiti internetu, kako koristiti video kameru, itd.

3. Treća dimenzija: korištenje medija

Korištenje medija se također može podijeliti u dvije poddimenzije:

1. Sposobnost korištenja medijskih proizvoda, to jest, primanja i korištenja onog što mediji stvore. Gledanje TV-a je primjer za ovo. To je aktivnost tijekom koje trebamo shvatiti što smo vidjeli i to uklopiti u naše kognitivne strukture i naš repertoar slika. Danas možemo povećati našu sposobnost primanja informacija ne samo čitajući tekstove nego i gledajući filmove.
2. Aktivno korištenje medijske opreme. Ova poddimenzija se odnosi na korištenje medija u društvenom međusobnom djelovanju. Primjeri su obavljanje bankovnih usluga putem telefona, kupovina putem telefona, video i telefonske konferencije, proizvodnja tradicionalnih i digitalnih fotografija te video materijala. Ogroma raznolikost raspoloživih medija daje nam mogućnost da svijet doživimo ne samo kroz primanje informacija nego i kroz stvaranje istih.

Ova cjelina o medijima stavlja naglasak upravo na ovu aktivnu upotrebu medija, ali uključuje i veze s druge dvije dimenzije obrazovanja za medije koje su spomenute gore.

Materijal za učenike 7.1.

Kako napisati članak

Osnovna struktura članka

1. Naslov

Svaki članak treba naslov. On ispunjava važnu funkciju: ne bi smio preplaviti čitatelja osjećajima, ali bi trebao privući njegovu ili njezinu pažnju te povećati njegov interes kako bi nastavio čitati.

Čitatelji novina prelete brzo preko stranica birajući članke koji ih zanimaju i stoga naslovi moraju privući čitateljevu pažnju. Naslovi neka budu kratki, koristite velika podebljana slova te odvojite naslove od teksta koji slijedi.

2. Uvodni dio

Uvodni dio će obično biti prvi odlomak vašeg članka (proizvođači novina to često zovu „glavni dio“). Pravilo je da je istaknut podebljanim slovima.

Uvod daje čitatelju najvažnije informacije. U informativnom uvodnom tekstu, čitatelj pronalazi odgovore na ključna pitanja.

U reportažama i drugim tekstovima koji su više emotivni nego činjenični, prvi redovi će često živopisno opisati scenu. Ovdje, pažnja čitatelja za nastavkom čitanja se ne postiže činjeničnim informacijama, nego stilskim sredstvima.

3. Upotreba jezika i stila

Pažljiva i razrađena upotreba jezika je možda još važnija za dobar članak od točne upotrebe novinarskog stila. Ako novine promatramo kao kuću, tada bi različiti oblici novinarskog pisanja i prezentacije mogli biti namještaj, ali riječi bi bile cigle kojima je kuća izgrađena.

I dok se nekako možemo snaći bez namještaja, ne bismo mogli živjeti u kući bez cigli. Emotivno napisani članci, s „ljudskim dodirrom“ su vrlo popularni u novinama. Ali budite pažljivi, previše soli će pokvariti juhu (netko može imati previše neke dobre stvari)!

To nas dovodi do rečenice. Rečenice neka vam budu kratke i jasne. Čitatelji će teško razumjeti rečenice s više od 14 riječi. A rečenice s 25 ili više riječi su jednostavno nerazumljive. U svakom slučaju, izbjegavajte složenu rečeničnu strukturu koja sadrži puno zareza i odvojenih rečenica. Neka vam navika bude da svaku rečenicu pročitate čim ste je napisali. Je li jednostavna ili teška za razumjeti? Ima li nepotrebnih riječi?

Greške u pisanju ne samo da daju loš dojam, nego i nerviraju čitatelja, jer mu/joj odvlače pažnju od poruke. Prije nego predate svoj članak, pregledajte ga – a to znači provjerite točnost i je li informacija potpuna (to se odnosi na provjeravanje istinitosti i točnosti informacije), jezične pogreške, stil i razumljivost.

Četvrti dio

Moć i vlast

Osma cjelina

Pravila i zakon.

Koju vrstu pravila društvo treba?

Deveta cjelina

Vlast i politika.

Kako bi se trebalo voditi društvo?

OSMA CJELINA

Pravila i zakon

Koju vrstu pravila društvo treba?

8.1 Dobar zakon – loš zakon

Što je potrebno za dobar zakon?

8.2 U kojoj dobi?

Kako bi se zakon trebao primjenjivati na mlade ljude?

8.3 Donosite zakon

Kako se nosite s malodobnim prijestupnicima?

8.4 Pravila dokaza

Koji bi se dokazi trebali uzimati u obzir na sudu?

OSMA CJELINA: Pravila i zakon

Koju vrstu pravila društvo treba?

Nekakvi zakoni su neophodni za pošteno i uspješno vođenje bilo kojeg društva. Zakoni se primjenjuju u svim situacijama i prema svima unutar zajednice neke države – iako postoje određene grupe, kao što su djeca, na koje se zakoni ne primjenjuju dok ne navršu određene godine starosti.

Jedan od načina na koje se zakon može podijeliti je poznat kao građansko i kazneno pravo. Građansko pravo osigurava način smirivanja svađa među pojedincima i grupama ljudi. Kazneno pravo pokriva ponašanje za koje je država odlučila da se mora obeshrabriti ili spriječiti.

Zakoni nikada ne mogu biti savršeni. Oni su ljudska tvorevina i ponekad traže promjene. Mogu postati staromodni, neučinkoviti ili jednostavno biti nepošteni prema određenim skupinama u društvu.

Zakon se nikada ne može odijeliti od politike. Razlog je taj što se zakoni donose i mijenjaju unutar političkih sustava. U demokratskom političkom sustavu važno je da svi građani mogu imati jednako pravo glasa. Također je važno da se zakon jednako primjenjuje na sve građane te da nitko nije iznad zakona. Ovaj pojam je ponekad poznat pod imenom vladavina prava.

Konačno, zakoni bi se trebali pridržavati ljudskih prava. Ovo je iznimno važno kako bi se osiguralo da su zakoni poštteni te da se ne zlorabe kao sredstvo ugnjetavanja ili diktature. Većina demokratskih sustava se, stoga, oslanja na pisane ustave koji daju okvir ljudskih prava, a koji stoji iznad zakona neke države. Neke države su također osnovale ustavne sudove koji odlučuju jesu li zakoni u skladu s ustavom ili ne.

Učenje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- razviti veće razumijevanje pojma prava i njegovu važnost u demokratskom društvu;
- prepoznati da je osnovna svrha prava pomaganje ljudima i zaštita društva;
- razviti veće poštovanje za ideju vladavine prava;
- više saznati o pravnom sustavu u njihovoj državi.

OSMA CJELINA: Pravila i zakon

Koju vrstu pravila društvo treba?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva lekcija: Dobar zakon – loš zakon	Biti svjesni i razumjeti čimbenike koji određuju što je dobar zakon.	Raspravljati o školskim pravilima i odrediti što je dobro školsko pravilo. Raspravljati o zakonima i odrediti što je dobar zakon. Kritički raspravljati o nekom području zakona u njihovoj državi, npr. zakonima o alkoholu. Predložiti i obrazložiti njihovo novo školsko pravilo ili zakon.	Dvije kartice za svakog učenika – jedna sa slovom „A“ (zelena), a druga sa slovom „B“ (crvena). Materijali – Zakoni o alkoholu u našoj zemlji. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4-6 učenika. Stalak s pločom ili veliki list papira za izložbu u razredu.	Rad u malim grupama i razredna rasprava.
Druga lekcija: U kojoj dobi?	Razmotriti kako se zakon primjenjuje na mlade ljude.	Obraditi u kojoj dobi mladi ljudi moraju početi sudjelovati u različitim aktivnostima za odrasle. Razmisliti o tome koliko su za mlade prihvatljivi trenutni zakoni.	Tri velika znaka s oznakom „A“, „B“ i „C“ su postavljena na tri različita zida učionice. Kopije materijala za učenike 8.1 – jedan za svaka dva učenika. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4-6 učenika.	Rad u paru. Rad u malim grupama i razredna rasprava.
Treća lekcija: Donosite zakon	Razmotriti pitanje bi li mladi ljudi koji su prekršili zakon trebali biti kažnjeni, i ako da – kako.	Razmišljati o različitim čimbenicima koji igraju ulogu kada se odlučuje koja je poštena kazna za kriminal.	Kopija priče i dodatne informacije za nastavnika.	Rad u malim grupama i razredna rasprava.
Četvrta lekcija: Pravila o dokazima	Razumjeti pravila o dokazima na sudu.	Razmišljati o tome koji bi se dokazi trebali uzeti u obzir na sudu, a koju vrstu dokaza bi bilo loše upotrijebiti.	Kartice za raspravu (materijal za učenike 8.2.) za svaku grupu od 4-6 učenika.	Rad u malim grupama i razredna rasprava.

Prva lekcija

Dobar zakon – loš zakon

Što je potrebno za dobar zakon?

Obrazovni ciljevi	Znati i razumjeti čimbenike koji određuju dobar zakon.
Učenički zadatci	Raspravljati o školskim pravilima i odrediti što čini dobro školsko pravilo. Raspravljati o zakonima i odrediti što su odlike dobrog zakona. Kritički raspravljati o nekom području zakona u njihovoj državi, npr. zakonima o alkoholu. Predložiti i obrazložiti njihovo novo školsko pravilo ili zakon.
Sredstva	Dvije kartice za svakog učenika – jedna sa slovom „A“ (zelena), a druga sa slovom „B“ (crvena). Materijali – Zakoni o alkoholu u našoj zemlji. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4-6 učenika. Stalak s pločom ili veliki list papira za izložbu u razredu.
Metode	Razredna rasprava i rad u malim grupama.

Osnovne informacije

Metoda koja se koristi na ovom satu je poznata kao „**induktivno učenje**“. U njemu nastavnik pomaže učenicima da razumiju apstraktna načela zasnivajući ih na konkretnim primjerima. Lekcija započinje takvim primjerima – u ovom slučaju primjerima pravila ili zakona – a učenike se potiče da iz njih izvuku opća načela. Ovdje su načela kriteriji koji se mogu primijeniti na pravila ili zakone kako bi se procijenilo jesu li dobri ili ne: Jesu li poštjeni? Jesu li korisni? Jesu li za dobrobit svijeta? Može li ih policija provoditi? Je li ih jednostavno razumjeti i poštivati?

Tamo gdje je potreban određeni materijal, na primjer, zakoni o alkoholu kako se primjenjuju u državi, nastavnik ili učenici imaju zadatak donijeti taj materijal na sat.

Nastavni plan

Nastavnik počinje sat dajući svakom učeniku dvije kartice – jednu s oznakom velikog slova „A“ (zeleno) i drugo s velikim slovom „B“ (crveno).

Nastavnik učenicima objašnjava da će čuti neka izmišljena školska pravila i moraju se odlučiti bi li to bila dobra ili loša pravila. Za dobra pravila trebaju podignuti karticu „A“, a za loša pravila karticu „B“.

Nastavnik čita jedno po jedno izmišljeno pravilo. Svaki put učenici moraju podignuti svoje kartice – ovisno o tome što misle o pravilu. Pravila mogu uključivati:

- domaći rad je zabranjen;
- nema nasilja;
- učenici trebaju platiti kako bi došli u školu;
- žvakaće gume se ne smiju donijeti u školu;
- učenici trebaju voljeti sve svoje nastavnike;
- učenici bi trebali moći izabrati koje predmete žele pohađati;
- stariji nastavnici bi trebali imati lakši raspored;
- mobiteli su u školi zabranjeni.

Za svaki od ovih nastavnika bi trebao pitati dva ili tri različita učenika da obrazlože svoje odluke:

- Zašto mislite da je to dobro/loše pravilo?

Učeničke ideje se u ovoj fazi ne bi trebale dalje komentirati ili raspravljati o njima.

Zatim nastavnik dijeli razred u grupe od 4 – 6 i traži od učenika da pokušaju istaknuti čimbenike koji čine neko školsko pravilo dobrim pravilom:

- Što čini dobro pravilo?

Grupe predstavljaju svoje ideje cijelom razredu.

Zatim, nastavnik ponavlja cijelu vježbu s razredom – čita izjave, a učenici podižu svoje kartice i obrazlažu svoje odluke, itd. – ali ovog puta se naglasak stavlja na izmišljene zakone, ne na školska pravila. Zakoni mogu uključivati:

- svi građani trebaju imati istu vjeru;
- ubojstvo je loše;
- zabranjeno je lagati;
- brza hrana bi trebala biti zabranjena;
- građanima bi trebalo dozvoliti da sami odluče kojom stranom ceste će voziti;
- žene bi trebale biti plaćene kao i muškarci.

Zatim nastavnik govori učenicima da se vrate u svoje grupe i pokušaju istaknuti čimbenike koji zakon čine dobrim zakonom?

- Što čini dobar zakon?

Grupe predstavljaju cijelom razredu svoje ideje. Čineći to, nastavnik bi trebao usmjeriti učenike da misle o broju ključnih kriterija koji se mogu primijeniti na zakone i pomoći im da budu dobri zakoni. Oni uključuju:

- poštenje – pravda i jednakost, kao što je jednaka plaća muškarcima i ženama;
- korisnost – kako učiniti da se društvo lagano vodi, kao što su zakoni o vožnji kako bi ceste bile sigurnije;

- opće dobro – ne podupirati samo interese određenih grupa, kao što su bogati;
- provedivost – većina je spremna poštovati ih, policija može uhvatiti one koji ih krše;
- jednostavnost – lako ga je razumjeti i poštovati, nije prekomplikiran.

Kada se razred složio oko ovih kriterija, trebali bi se staviti na stalak s pločom kako bi svi mogli vidjeti. Naslov izložbe bi trebao biti: „Što zakon čini dobrim zakonom?“

Nastavnik bi trebao reći učenicima da, u svojim grupama, prouče zakon ili dio zakona njihove zemlje (kao što su zakoni o alkoholu. Ovaj materijal bi trebao biti pripremljen i podijeljen. Ako ima više raspoloživog vremena, učenici mogu dobiti druge materijale koji ih zanimaju, na primjer, prava i obveze djece i tinejdžera. Svaka grupa dobije flomastere i veliki list papira i zatim pripremaju prezentaciju o tome misle li da su izabrani zakoni dobri ili ne – koristeći načela koja su prethodno identificirali, a koja su izložena na zidu razreda.

Grupe prezentiraju pred razredom.

Kao konačna vježba ili kao zadatak za domaći rad, učenicima se može reći da predlože novi zakon ili novo školsko pravilo o temi o kojoj žele, kao što je zaštita okoliša, te da pripreme argumente za uvođenje prema ključnim načelima koje su identificirali.

Druga lekcija

U kojoj dobi?

Kako bi se zakon trebao primjenjivati na mlade ljude?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti kako se zakon primjenjuje na mlade ljude.
Učenički zadatci	Obraditi u kojoj dobi mladi ljudi moraju početi sudjelovati u različitim aktivnostima za odrasle. Razmisliti o tome koliko su za mlade prihvatljivi trenutni zakoni.
Sredstva	Tri velika znaka s oznakom „A”, „B” i „C” su postavljena na tri različita zida učionice. Kopije materijala za učenike 8.1 – jedan za svaka dva učenika. Flomasteri i veliki list papira za svaku grupu od 4-6 učenika.
Metode	Rad u paru i malim grupama te razredna rasprava.

Osnovne informacije

Ova lekcija uključuje mnogo fizičke aktivnosti. Ako smatrate da je to neprimjereno vašim učenicima, glavna vježba se može prilagoditi tako da vaši učenici ostanu sjediti za svojim klupama – na primjer, glasajući podizanjem ruku, ili podizanjem kartica „A“, „B“ ili „C“, umjesto pomicanja u različite dijelove učionice.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat pitajući razred misle li da je pošteno imati zakon koji tjera mlade ljude da idu u školu, kada takav zakon ne postoji za odrasle:

- Mislite li da je pošteno imati zakon koju tjera mlade ljude da idu u školu? Zašto ili zašto ne?

Nastavnik zatim dijeli učenike u parove i daje im upitnik (materijal za učenike 8.1) da ga ispune. Upitnik se odnosi na pravnu dobnu granicu od koje mladi ljudi mogu, u svojoj državi, sudjelovati u različitim aktivnostima za odrasle.

Nastavnik traži da neki parovi dobrovoljno pročitaju svoje odgovore. Nakon svakog odgovora nastavnik zastane i, ako je potrebno, ispravlja učenički odgovor. Zatim učenici napišu točan odgovor na svoje upitnike.

Za svaki odgovor, nastavnik bi trebao pitati parove:

- Što mislite? Je li ta dob:
  - a) preniska?
  - b) previsoka?
  - c) otprilike dobra?

Nastavnik daje parovima minutu da razmisle i odluče, zatim ih pita da prijedaju na drugi kraj prostorije ovisno o njihovom odgovoru. (Nastavnik je već postavio velike znakove označene s „A“, „B“ i „C“ kako bi pokazao učenicima gdje trebaju stati.)

Zatim nastavnik pita nasumce izabrane parove da objasne svoje stajalište razredu te da obrazlože svoje mišljenje. Nastavnik također daje drugim učenicima mogućnost da im postave pitanje o njihovoj odluci.

Kako bi završio ovaj dio nastavnik pita:

- Mislite li da je pošteno što se zakon prema mladim ljudima ponaša drukčije nego prema odraslima? Zašto ili zašto ne?

Nastavnik podijeli razred u grupe od 4-6 učenika i svakoj grupi daje flomastere i veliki list papira. Kaže im da razmisle o promjeni u zakonu u njihovoj državi od koje bi mladi ljudi imali koristi. Mogu predložiti potpuno novi zakon – na primjer, da bi svaka škola trebala imati školski parlament ili o najmanjoj plaći za mlade ljude, ili mogu predložiti promjenu u postojećem zakonu – na primjer, o zakonu o tome s koliko godina se može glasati ili dobiti vozačku dozvolu. Svaka grupa bi trebala pripremiti prezentaciju o izabranoj temi, naglašavajući svoje argumente te reći kakve bi koristi od njihovog zakona imali mladi ljudi. Nakon prezentacija, razred može glasati o tome čiji prijedlog je bio najbolji.

Kao posljednju vježbu ili za domaći, učenici bi trebali razmislikti koje korake oni, kao mladi ljudi, ili školska grupa, mogu poduzeti kako bi nagovorili vlast da prihvati promjenu (promjene) u zakonu koje oni predlažu.

Treća lekcija

Donosite zakon

Kako se nosite s mladim prijestupnicima?

Obrazovni ciljevi	Razmotriti pitanje bi li mladi ljudi koji su prekršili zakon trebali biti kažnjeni, i ako da – kako.
Učenički zadatci	Razmotriti različita načela – kazna, preventiva, rehabilitacija - koje igraju ulogu kada se odlučuje koja je poštena kazna za zločin koji je počinila mlada osoba.
Sredstva	Kopija priče i dodatne informacije za nastavnika.
Metode	Rad u malim grupama i razredna rasprava.

Ključni pojmovi: tri osnovna načela o svrsi kažnjavanja

Dok se druga lekcija bavila građanskim pravom, ova lekcija će promatrati kazno pravo, stavljajući naglasak na pitanje treba li kažnjavati mlade prijestupnike i ako da, kako ih kazniti. Osnovno pitanje u teoriji kažnjavanja jest „zašto kazniti?“. Ovo pitanje je odgovoreno na različite načine kroz cijelu povijest i promjene u znanstvenom i filozofskom razmišljanju. Pojavila su se tri načela koja su povezana sa svrhom kažnjavanja.

1. **Kazna.** Kažnjavanje je povezano s krivnjom i odgovornošću. Kriminalac zaslužuje biti kažnjen, a društvo izražava svoje neodobravanje kriminala. Ovo načelo također osigurava načelo primjerenosti, štiteći kriminalca od prestroge kazne. Cilj je uspostaviti pravdu.
2. **Preventiva.** Kažnjavanje šalje poruku potencijalnim kriminalcima u društvu, obeshrabrujući ih od okretanja zločinu, jer „bol“ kazne nadmašuje dobit. Cilj je spriječiti zločine drugih.
3. **Rehabilitacija.** Kriminal se promatra kao poziv u pomoć. Kriminalac više treba tretman nego kaznu a cilj je pomoći mu da više ne počini nijedan zločin u budućnosti tako što ga se integrira u društvo.

Sustavi kažnjavanja se uvelike razlikuju diljem svijeta u načinu na koji se stvara ravnoteža između ova tri načela, kako za odrasle tako i za mlade prijestupnike. Općenito govoreći, mnoge države su rehabilitaciji dale prednost nad načelima kazne i preventive. Ali ne idu sve države u tom smjeru. Za pitanje rehabilitacije se usko veže pitanje gdje povući crtu između mladih i odraslih prijestupnika. Vijeće Europe je postavilo dobnu granicu na 18, a kako bi opravdalo tu odluku pozvalo se na Konvenciju o pravima djece iz 1989. (pogledaj dodatne informacije za nastavnike).

Ova lekcija nudi uvod u tri načela kažnjavanja koja su prikazana iznad. Još jednom se koristi induktivni pristup. Učenici se bave slučajem o mladom prijestupniku i otkrivaju različita načela kažnjavanja, njihove učinke i potrebu za ravnotežom. Nastavnik može naglasiti načela u kratkom predavanju tijekom ili nakon rasprave u razredu.

Ova lekcija može otvoriti vrata naknadnom projektu koji će zahtijevati otprilike još dva sata. Učenici mogu upotrijebiti načela koja su naučili u ovoj lekciji kako bi opisali ravnotežu koju je postavio kazneni zakon za mlade prijestupnike u njihovoj državi.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat podjelom učenika u grupe od 4-6 učenika. Objašnjava da vladavina prava uključuje načelo da suci trebaju biti vezani zakonom kad izriču kaznu za zločinca ili prijestupnika. U ovoj lekciji učenici će promatrati kako bi se zakoni trebali osmisliti kada se radi o mladim prijestupnicima. Čut će priču o zločinu i svaka grupa treba zamisliti da su članovi sabora/parlamenta koji usvaja zakon kojim se umanjuje kazna za kriminalca.

Nastavnik govori učenicima osnovnu priču i daje im priliku da, kao grupa, odluče o tome koja bi bila poštena kazna za Toma. Grupe prezentiraju svoje ideje razredu.

Zatim nastavnik daje grupama dodatne informacije. Nakon svake nove informacije, grupe imaju priliku promijeniti svoje mišljenje o kazni koju su na početku planirali.

Na kraju aktivnosti, nastavnik traži od svake grupe da razredu predstavi svoje ideje:

- Što mislite koju kaznu bi Y trebao dobiti? Zašto?
- Jeste li zbog dodatnih informacija promijenili mišljenje o početnoj odluci? Ako da, kako?

Nastavnik zatim okuplja sve učenike u plenarni dio i pita:

- Koje vrste čimbenika bi zakon trebao uzeti u obzir kad se odlučuje o kazni za nekog tko je osuđen za napad?
- Mislite li da bi se zakon trebao prema mladim ljudima ponašati drukčije nego prema odraslima? Zašto da ili zašto ne?

Kao zadnju vježbu ili za domaću zadaću, nastavnik kaže učenicima da se sjete nekog slučaja o kojem su slušali – na TV, u novinama ili nekog koji se dogodio u njihovoj zajednici – kada je mlada osoba, koja je prekršila zakon, dobila kaznu za koju oni misle da je ili:

- a) prestroga; ili
- b) preblaga.

Učenici bi trebali napisati kratak uradak o izabranom primjeru i predstaviti svojim vršnjacima na sljedećem satu, naglašavajući čimbenike u slučaju koji utječu na njihovo mišljenje. Jedan primjer bi bio slučaj u kojem je netko imao automobilsku nesreću pod utjecajem alkohola.

Donosite zakon

„Leonard i Tom su obojica imali 15 godina i išli u istu školu. Poznavali su se mnogo godina, ali nikad se nisu slagali.

Jednog dana Tomov mobitel je nestao i on je optužio Leonarda da ga je ukrao. Leonard je rekao da ga nije ukrao, ali da je Tom ljubomoran na njega jer on ima puno prijatelja, a Tom nema nijednog.

Nakon nastave istog dana, izbila je tučnjaval. Tom je izvukao nož iako je Leonard bio nenaoružan. Tijekom tučnjave Tom je jako porezao Leonardovo lice od čega mu je ostao ožiljak za cijeli život.“

Zadatak

Što mislite da bi bila poštena kazna za Toma? Raspravite o ovom pitanju u svojoj grupi i zapišite kaznu koju bi zakon trebao propisati za ovu vrstu prekršaja.

Dodatne informacije

1. Tom je odgajan jako strogo, a otac ga je više puta premlatio.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

2. Tom je bio izoliran u razredu i nije imao nikoga tko bi saslušao njegove probleme.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

3. Leonard je zapravo ukrao Tomov mobitel i započeo je tučnjavu jer je Tom prijavio krađu mobitela policiji.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

4. Leonard je bio vođa bande koja je maltretirala Toma mjesecima. Banda je više puta pretukla Toma, udarajući ga štapovima, lancima i metalnim šipkama. Zbog toga je Tom imao noćne more i čak se bojao ići u školu.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

5. Tomov otac je stalno mučio Toma govoreći mu da je preslab i da bi se trebao suprostaviti nasilnicima poput Leonarda.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

6. Tom je izvadio nož samo kako bi zaplašio nasilnike. Nikad ga nije namjeravao upotrijebiti. Još dvadeset mladih ljudi je bilo tu, svi su ohrabivali dječake da se tuku.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

7. Nastavnik je dva dana prije tučnjave vidio da je Tom donio nož u školu, ali ga nije ništa pitao o njemu.

Utječe li ovo na vaše stajalište o Tomovoj kazni? Ako da, kako? Promijenite svoj nacrt zakona ako je potrebno.

Učenici određuju glasnogovornike svojih grupa koji onda razredu prezentiraju svoje nacрте zakona. Može se očekivati da će svi biti svjesni dilema koje su uključene u ciljeve sukoba i načela pravde kao što su sljedeći.

- Kako pokazujemo da društvo ne odobrava takvo ponašanje?
- Kako možemo osigurati da je škola mjesto gdje je nasilje zabranjeno?
- Koliko oštro moramo kazniti nekog poput Toma kako bismo obeshrabrili druge, kao što je Leonardova banda, da i oni koriste noževe?
- Tomovo ponašanje je poziv u pomoć i on nije mogao izabrati obitelj u kojoj je odgojen. Kako možemo pomoći Tomu da bude sretniji i da više, u budućnosti, nema potrebu tući se noževima?

Nastavnik može sažeti ovu raspravu povezujući ova pitanja s tri načela odmazde, preventive i rehabilitacije. Pozivajući se na Konvenciju o pravima djece, nastavnik može predložiti da prioritet bude rehabilitacija.

Ako vrijeme dopusti i učenici budu zainteresirani, ovo pitanje se može produbiti. Ako se ne slažu oko pitanja kako postići ravnotežu tri načela kažnjavanja, ova debata bi se trebala nastaviti. Ako se slažu o načelu rehabilitacije, mogu proučiti kako zakon u njihovoj zemlji uzima u obzir tri načela kazne, preventive i rehabilitacije.

Četvrta lekcija**Pravila o dokazima****Koji dokazi bi se trebali uzimati u obzir na sudu?**

Obrazovni ciljevi	Razumjeti pravila o dokazima na sudu.
Učenički zadatci	Razmišljati o tome koji bi se dokazi trebali uzeti u obzir za sudu, a koju vrstu dokaza bi bilo loše upotrijebiti.
Sredstva	Kartice za raspravu (materijal za učenike 8.2) za svaku grupu od 4-6 učenika.
Metode	Rad u malim grupama i razredna rasprava.

Osnovne informacije

Jedan od ključnih elemenata bilo kojeg sustava kaznenog prava je niz pravila koja određuju koje se vrste dokaza ne smiju koristiti na sudu kako bi suđenje bilo pošteno. Na primjer, je li pošteno koristiti dokaze „rekla-kazala“ (to jest, dokaze koje očevici nisu izravno iskusili nego im je netko drugi ispričao), dokaze koji su dobiveni kao rezultat mučenja ili prijetnje silom ili dokaze koji su dobiveni kroz „vođena pitanja“, to jest, pitanja koja očevicima stavljaju riječi u usta?

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat predstavljajući sljedeću odredbu iz ECHR (1950.), usmeno i pismeno na ploči ili stalku s pločom:

„Svatko tko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok mu se krivnja ne dokaže po zakonu.“

Europska konvencija o ljudskim pravima (1950.), članak 6., br.2.

Nastavnik potiče učenike da objasne ovu odredbu. Nastavnik može dodati kategoriju početne pretpostavke o nevinosti. Učenici bi trebali razumjeti važnost ovog načela za pošteno suđenje i morali bi naučiti da optužena osoba može biti osuđena samo ako je priloženo dovoljno dokaza koji dokazuju njegovu ili njenu krivnju. U ovoj lekciji, učenici će promatrati pravila o dokazima na sudu.

Učenici bi trebali formirati grupe od 4-6.

Zatim nastavnik govori o kaznenom djelu koje se odvija. Tiče se mladića po imenu Manuel, koji je optužen da je ukrao automobil koji pripada g. Kay-u. Automobil je nestao ispred njegove kuće kasno navečer i pronađen je odbačen izvan sela sljedećeg jutra. Poliven je benzinom i zapaljen. Manuela je uhitila policija kasnije tog tjedna i optužila ga za krađu i počinjenu štetu.

Nastavnik svakoj grupi daje grupu kartica za raspravu. Svaka kartica sadrži dio dokaza koje tužitelji koriste na sudu kako bi dokazali da je Manuel kriv.

Nastavnik traži od grupa da:

- slože dijelove dokaza po redu – od najjačeg do najslabijeg;
- odluče bi li neki dio dokaza trebao biti odbačen zato što je nevažan ili nepošten.

Grupe predstavljaju svoje ideje ostatku razreda i pokušavaju se složiti oko onih dijelova dokaza koji bi se trebali prihvatiti i onih koji bi se trebali odbaciti.

Nastavnik traži od učenika da se vrate u svoje grupe i razmisle:

- Koja pitanja biste voljeli da sud postavi Manuelu ili ovim svjedocima? Zašto?
- Postoje li neka pitanja za koja smatrate da bi bilo nepošteno da ih sud postavi? Ako da, koja i zašto?

Grupe predstavljaju svoje ideje, a razred, radeći zajedno, pokušava zapisati popis vrsta dokaza i vrsta pitanja za koja misle da bi ih bilo pogrešno upotrijebiti na sudu.

Ako vrijeme dopusti, ova lekcija može voditi do istraživačkog zadatka. Za domaći rad, učenici moraju istražiti pravila o dokazima koja se primjenjuju u kaznenim suđenjima u njihovoj zemlji i o svojim saznanjima sljedeći sat izvijestiti razred.

Materijal za učenike 8.1.

Upitnik: u kojoj dobi?

U kojoj dobi zakon u vašoj državi dopušta mladim ljudima da:

1. Imaju vozačku dozvolu?
2. Vjenčaju se?
3. Glasaju na izborima?
4. Idu u vojsku?
5. Plaćaju porez?
6. Natječu se za politički ured?
7. Idu u zatvor?
8. Napuste školu?
9. Usvoje dijete?

Materijal za učenike 8.2.

Kartice za raspravu

Policajac kaže sudu da je Manuel priznao da je ukrao automobil dok je bio na ispitivanju u policijskoj stanici.	Mladi muškarac sudu kaže da se Manuel uvijek hvalio o krađi automobila.
Mlada djevojka sudu kaže da je čula prijatelja koji je razgovarao na mobitel s Manuelom. Njen prijatelj je razgovarao s Manuelom o krađi automobila g. Kay-a.	G. Kay sudu kaže da misli da Manuel mora biti glavni osumnjičenik jer je zamjerao obitelji Kay još otkad je g. Kay zabranio Stefanu da vidi njegovu kćer.
Jedan on Manuelovih nastavnika sudu kaže da je uhvatio Stefana kako krade iz školke više puta dok je bio u školi.	Manuel nema nikog tko bi podupro njegov alibi da je bio sam kod kuće te večeri kad je automobil ukraden.
Kada ga je tužitelj upitao, „Jesi li vido mladića koji izgleda kao Manuel kako vozi automobil te večeri?“, Kay-ev susjed je sudu rekao, „Da, jesam.“	

8.1 Dodatne informacije za nastavnike

Integracija, ne kriminalizacija

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Europe

U većini europskih država, tinejdžeri ne prevladavaju u ukupnim statistikama o kriminalu. Također, razina maloljetničkog kriminala ostaje više ili manje stabilna iz godine u godinu na cijelom kontinentu.

To ne znači da je problem beznačajan. Zabrinjavajući trend o kojem su izvijestile neke države jest da su neki zločini, koje su počinili mladi prijestupnici, postali nasilniji ili općenito ozbiljniji. To je samo za sebe zabrinjavajući znak. (...).

U ovom trenutku u Europi postoje dva različita trenda. Jedan je da se smanji dob za kaznenu odgovornost i da se više mlade djece zatvori. Drugi trend je – u duhu UN-ove Konvencije o pravima djece – da se izbjegne kriminalizacija i pronadu obiteljske ili druge društvene alternative za zatvor.

Ja ću govoriti u korist drugog pristupa. U njemu me podržava ne samo UN-ova Konvencija nego i Europska mreža pravobranitelja za djecu. U izjavi iz 2003. najmanje 21 državni pravobranitelj je istaknuo da su djeca koja su u sukobu sa zakonom prije svega djeca koja još uvijek imaju ljudska prava.

Predložili su da se dob za kaznenu odgovornost ne bi trebala sniziti, nego povećati – s ciljem da postupno dođe do 18 – a sustavi koji se bave maloljetničkim prijestupnicima ispod te dobi trebali bi im suditi s iskrenim naglaskom na obrazovanje, reintegraciju i rehabilitaciju.

Konvencija o pravima djeteta – koju su ratificirale sve europske države – traži od vlasti da postave donju dobnu granicu ispod koje se treba smatrati da djeca nemaju sposobnost narušavati kazneno pravo. Ugovor ne navodi koja dob se smatra crtom gdje se treba povući granica. Kakogod, Odbor koji nadgleda primjenu Konvencije je izrazio zabrinutost zbog niske dobne granice u nekim državama. U većini europskih država, djeca se smatraju kazneno odgovorna u dobi između 12 i 15 ili 16, ali postoje i primjeri gdje je dobna granica sedam, osam i 10.

Iako je poruka Konvencije o pravima djeteta da bi se trebala izbjeći kriminalizacija djece, ovo ne znači da bi se prema mladim prijestupnicima trebalo ponašati kao da nemaju nikakve odgovornosti. Naprotiv, važno je da se mlade prijestupnike smatra odgovornima za njihova djela i, na primjer, da sudjeluju u nadoknadi štete koju su uzrokovali.

Pitanje koje se postavlja je koja vrsta mehanizma bi trebala zamijeniti standardni sustav kaznenog prava u takvim slučajevima. Procedure bi trebale prepoznati štetu koju žrtve osjećaju te bi trebale natjerati mladog prijestupnika da shvati da takvo ponašanje nije prihvatljivo. Takav odvojeni maloljetnički mehanizam bi za cilj trebao imati priznavanje krivnje te sankcije koje rehabilitiraju.

Proces kažnjavanja smatramo različitim od uobičajene kaznene procedure. U maloljetničkom pravu ne bi trebalo biti kažnjavanja. Namjera je uspostaviti odgovornost i, u isto vrijeme, promovirati reintegraciju. Mladi prijestupnik bi trebao naučiti lekciju i nikada ne ponoviti loše djelo.

Ovo u stvarnosti nije jako jednostavno. Zahtijeva inovativne i korisne zajedničke sankcije. Načelno, trebali bi biti uključeni roditelji prijestupnika ili drugi pravni skrbnik, osim ako to nije kontraproduktivno za rehabilitaciju djeteta. Kojigod proces bio, morala bi postojati mogućnost da će dijete osporiti optužbe ili se čak žaliti.

Zanimljiva procedura za „smještaj“ je uvedena u Sloveniji. Tamo se slučaj optuženog maloljetnika može prebaciti na posrednika ako se s tim slože tužitelj, žrtva i optuženi.

Posrednik pokušava postići dogovor koji bi bio zadovoljavajući kako za žrtvu tako i za optuženog te se na taj način izbjegava suđenje.

Jedan aspekt bi trebao biti dodatno naglašen: važnost brzog odgovora na prijestup. Odgođene reakcije – što je problem u nekoliko europskih zemalja danas – su posebno nepovoljne kada se radi o mladim prijestupnicima čija bi se loša djela trebala gledati kao poziv u pomoć. (...)

Thomas Hammarberg, Povjerenik za ljudska prava, Vijeće Europe, isječak iz „Dimenzija ljudskih prava u maloljetničkom postupku“, prezentacija održana na Konferenciji za državne tužitelje Europe, Moskva, 5.-6. srpnja 2006. Izvor: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2 Dodatne informacije za nastavnike

Konvencija o pravima djeteta

Usvojena 20. studenog 1989. od strane Opće skupštine UN-a.

Članak 37.

Države stranke pobrinut će se da:

- (a) Niti jedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Ni smrtna kazna ni kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu ne smije se određivati za prijestupe koje počinje osobe mlađe od 18 godina;
- (b) Niti jednom se djetetu neće nezakonito i proizvoljno oduzeti sloboda. Uhićenje, pritvaranje ili zatvaranje djeteta obavljat će se u skladu sa zakonom, kao krajnja mjera i na najkraće moguće vrijeme;
- (c) Sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupat će se ljudski i s poštivanjem prirođenog dostojanstva svakog ljudskog bića, uzimajući u obzir potrebe osoba te dobi. Osobito će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, osim kad se odluči suprotno zbog njegove dobrobiti, te će, osim izuzetnih okolnosti, imati pravo održavati odnose sa svojom obitelji dopisivanjem i posjetima;
- (d) Svako dijete kojemu je oduzeta sloboda imat će pravo na neodgodivu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć te pravo na osporavanje zakonitosti oduzimanja slobode pred sudom, ili kakvim drugim odgovarajućim neovisnim i nepristranim tijelima vlasti, kao i na neodgodivo donošenje odluke o svakom takvom pitanju.”

Članak 40.

- (...) 3. Države stranke nastojat će promicati uvođenje zakona, postupaka, upravnih tijela i ustanova posebno namijenjenih djeci koja su osumnjičena ili optužena, ili se utvrdilo da su prekršila krivični zakon, osobito:
  - (a) Određivanje minimalne dobi ispod koje će se držati da djeca nisu sposobna učiniti prekršaj prema krivičnom zakonu;
  - (b) Određivanje mjera postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz osiguranje punog poštivanja ljudskih prava i pravne zaštite kad god je to primjereno i poželjno.
- 4. Djeci moraju biti dostupne različite mogućnosti, kao što su pravila o skrbi, usmjeravanju i nadzoru nad njima; savjetovanje i uvjetno služenje kazne, hraniteljsko zbrinjavanje, obrazovanje i programi stručne izobrazbe te druge zamjenske mogućnosti institucionalne skrbi, kako bi se osigurao pristup primjeren njihovoj dobrobiti te u skladu s okolnostima u kojima se nalaze i počinjenom prekršaju.”

Izvor: Rolf Gollob/Peter Krapf: *Istraživanje dječjih prava. Niz lekcija za osnovne škole. Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava*, Knjiga V., Strasbourg 2007, str. 77.

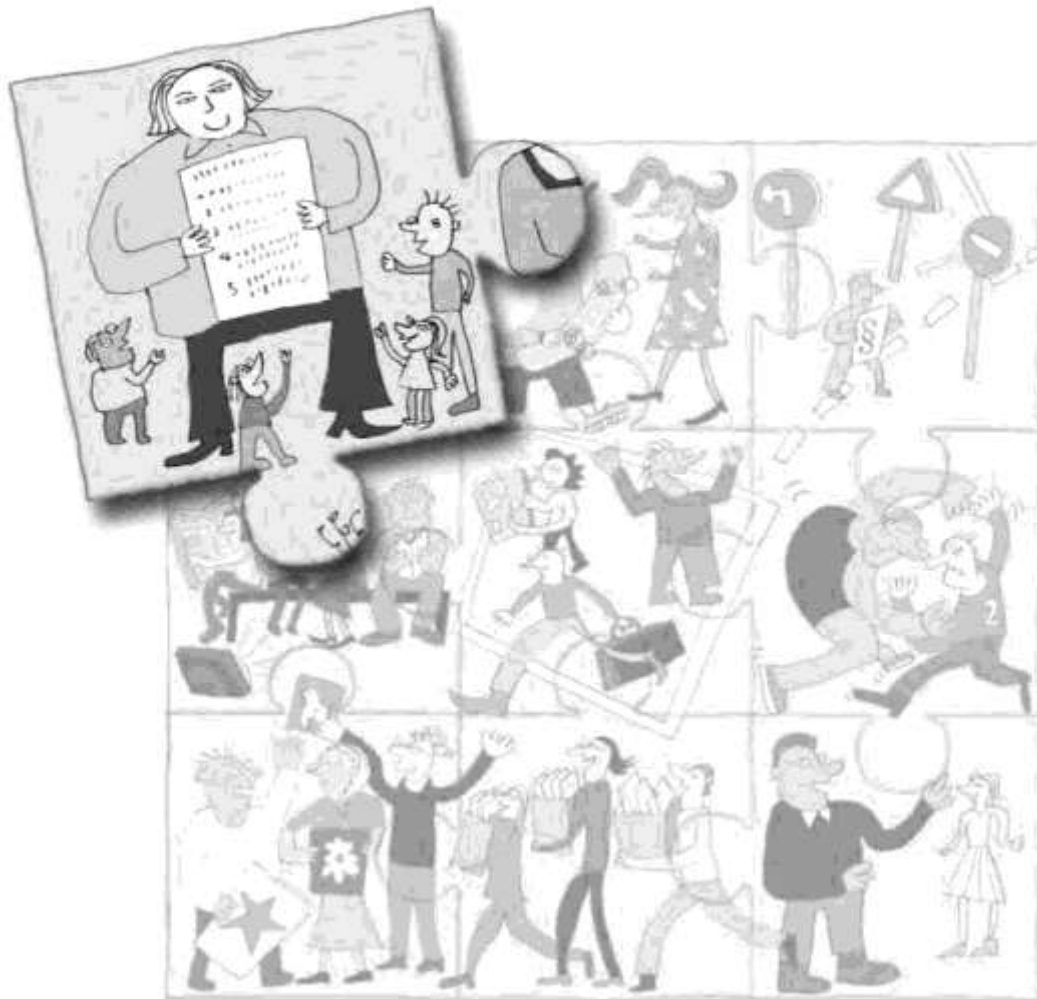
Za daljne čitanje: Cyndi Banks, *Etika kaznenog prava*, Thousand Oaks, 2004. PDF verzija 5. odlomka, Svrha krivične kazne, dostupna na <http://www.sagepub.com>.

DEVETA CJELINA

Vlast i politika

Kako bi se trebalo voditi društvo?

9.1. Tko je odgovoran

Koji je najbolji način vladanja državom?

9.2. Da si ti predsjednik

Čemu služi vlast?

9.3. Ja i moja uloga

Što bi država trebala očekivati od svojih građana?

9.4. Učenički parlament

Kako bi se trebalo vladati školama?

DEVETA CJELINA: Vlast i politika

Kako bi se trebalo voditi društvo?

Politika je proces kojim društvo sastavljeno od ljudi različitih mišljenja i interesa donosi zajedničke odluke o tome kako bi njihov zajednički život trebao biti organiziran. Uključuje uvjeravanje i pregovaranje, i neku vrstu mehanizma za postizanje konačne odluke, kao što je glasanje. Uključuje moć i autoritet, kao i element prisile – samo da se osigura da su zajedničke odluke obvezujuće za grupu u cjelini.

Politika je, stoga, definirana u smislu institucija države i veze između države i njenih građana. Ova veza ima različite oblike u različitim vrstama političkih sustava, na primjer monarhija, demokracija i totalitarnih režima.

U demokraciji, građani uživaju političku ravnopravnost. Zajedničke odluke se donose u smislu neke vrste glasa većine, bilo da glasaju sami građani ili njihovi izabrani predstavnici. Ali demokratska politika nije samo glasanje. Tu su i rasprava i debata, kao i mogućnost građana da se čuje njihov glas o pitanjima od javne važnosti.

Važno pitanje u demokraciji je prava funkcija institucija države i odgovarajuće obveze građana. Drugo pitanje je razina do koje bi se u demokraciji trebalo demokratski vladati pojedinačnim institucijama (na primjer školama).

Odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kroz ovaj niz lekcija učenici će:

- razviti razumijevanje za različite oblike vlasti i njihove implikacije za građane;
- imati veće razumijevanje za odgovornosti i funkcije vlasti, kao i odgovarajuće obveze građana;
- postati upoznati s demokratskim procesima;
- saznati više o političkom sustavu u svojoj zemlji.

Čitatelj će primijetiti da se u sljedećim nastavnim planovima predlaže domaći rad koji će pomoći učeničkom učenju i razumijevanju. Idealno bi bilo kada bi sljedeće lekcije počele učeničkim angažmanom. Ovo oduzima vrijeme i često se javljaju pitanja koja zahtijevaju ponavljanje ili objašnjavanje, ili se mogu razviti spontane rasprave. Često nastavnik treba odlučiti dopušta li mu vrijeme dodatnu lekciju kako bi se razjasnile potrebe i interesi učenika. Očito postoje granice proširivanja cjeline, pa su potrebne alternative. Ako je vrijeme ograničeno, nastavnik može pokupiti neke ili sve pisane uratke i dati povratnu informaciju ili, u nekim slučajevima, i ocijeniti radove učenika. Učenici također mogu dobrovoljno predati svoje radove. Konačno, domaći rad može poslužiti kao ponavljanje ili nastavak da bi se pripremili za test. Načelno, nastavnik bi uvijek trebao uzeti u obzir svrhu učeničkog domaćeg rada i odlučiti hoće li ga uključiti u njegove/njezine kasnije nastavne planove i ako da, kako.

O primjeru ovakvog planiranja se raspravlja u opisu četvrte lekcije.

DEVETA CJELINA: Vlast i politika

Kako bi se trebalo vladati društvom?

Naslov lekcije	Obrazovni ciljevi	Učenički zadatci	Sredstva	Metode
Prva cjelina: Tko je odgovoran?	Učenici uče o različitim oblicima vlasti, npr. demokraciji i diktaturi.	Učenici razmišljaju o poštenju sustava vlasti u mjestu u izmišljenom društvu.	Kopije materijala za učenike 9.1 za svakog učenika, papir i kemijske.	Priča, rad u paru, razredna rasprava, formalna debata.
Druga lekcija: Da si ti predsjednik	Učenici mogu objasniti uloge i odgovornosti vlasti.	Učenici zamišljaju da su oni na vlasti i moraju donijeti odluku kako bi se trebao potrošiti proračunski novac. Uzimaju u obzir vrstu društvenih ideala koje bi htjeli postići.	Veliki list papira, flomasteri i predložak za svaku grupu od 4-6 učenika.	Plakati, prezentacije, rad u malim grupama i razredna rasprava.
Treća lekcija: Ja i moja uloga	Učenici uče o obvezama građana u demokratskom društvu.	Učenici raspravljaju o vrstama odgovornosti koje građani imaju te kako ih potaknuti da ozbiljnije shvate svoje odgovornosti.	Grupa kartica za raspravu (materijal za učenike 9.2), veliki list papira i flomasteri za svaku grupu od 4-6 učenika.	Prezentacije, rad u malim grupama i razredna rasprava.
Četvrta lekcija: Vijeće učenika	Učenici mogu definirati kriterije koji se tiču toga kako bi se trebalo vladati školom i o ulozi Vijeća učenika u tom procesu.	Učenici raspravljaju kako bi radilo njihovo idealno Vijeće učenika.	Upitnik za svakog učenika (materijal za učenike 9.3), veliki komad papira i flomasteri za svaku grupu od 4-6 učenika.	Prezentacije, individualni i rad u malim grupama. Razredna rasprava.

Prva cjelina

Tko je odgovoran?

Koji je najbolji način vladanja državom?

Obrazovni ciljevi	Učenici uče o različitim oblicima vlasti, npr. demokraciji i diktaturi.
Učenički zadatci	Učenici razmišljaju o poštenju sustava vlasti u mjestu u izmišljenom društvu.
Sredstva	Kopije materijala za učenike 9.1. za svakog učenika, papir i kemijske.
Metode	Priča, rad u paru, razredna rasprava, formalna debata.

Ključni pojmovi

Oblici vlasti se mogu kategorizirati na različite načine, na primjer, u odnosu na to tko ima moć, kako se moć dijeli na ljude, gdje leži suverenost i kako se nameće pravilo. U praksi, osnovne vrste su: demokracija, monarhija, teokracija i tiranija ili diktatura. O njima bi se trebalo razmišljati kao o „idealnim vrstama“ jer u stvarnosti mogu zajedno postojati u istoj državi – na primjer, parlamentarna demokracija može u sebi sadržavati elemente diktature ili može postojati i vladavina kraljevske obitelji.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat čitanjem priče „Kraljevstvo Sikkal“ (materijal za učenike 9.1). Svaki učenik bi trebao imati svoju kopiju priče, tako da mogu pratiti dok nastavnik čita.

Nastavnik bi trebao zastati nakon svakog dijela i upitati:

- Što mislite o životu u Sikkalu iz onoga što ste do sada čuli?

Na kraju priče, nastavnik bi trebao upitati:

- Što sada mislite o životu u Sikkalu?

Nastavnik dijeli učenike u parove i pita ih da razmisle o kvaliteti života u Sikkalu. Učenici dobiju komad papira na koji bi trebali zapisati što misle koje su prednosti i nedostaci života u Sikkalu.

Parovi prezentiraju razredu svoje ideje, a nastavnik zapiše najvažnije točke kako bi svi mogli vidjeti.

Zatim nastavnik traži od cijelog razreda da razmisle na koji se način vlada Sikkalom:

- Misli li da se Sikkal vodi pošteno? Zašto da ili zašto ne?
- Ako mislite da bi se mogao voditi poštenije, koje stvari biste morali promijeniti da bi bilo poštenije?

Nakon toga nastavnik želi da učenici zamisle da su stanovnici Sikkala. Razred je podijeljen u dvije velike grupe za debatu: jedna grupa se mora zalagati za to da državu nastavi voditi kralj; druga grupa se mora zalagati za to da svaki stanovnik – ne samo kralj – treba imati pravo glasa u vođenju države. Grupe imaju nekoliko minuta da razmisle i zapišu argumente koje mogu koristiti u debati. Dvije grupe sjede jedna nasuprot druge na suprotnim stranama učionice i debata počinje. Učenici sa svake strane naizmjenice izražavaju svoja mišljenja – možda uz pomoć „govornog štapa“. to jest, štapa koji se koristi kao mikrofoni.

Nastavnik kaže učenicima da daju mišljenje o tome koja od dvije strane je imala bolje argumente.

Učenici su sada spremni za kratko objašnjenje (induktivni pristup). Nastavnik zapisuje imena pet vrsta vlasti i objašnjava po čemu se razlikuju, vraćajući se na učeničke izjave kad god je to moguće:

- monarhija;
- demokracija;
- diktatura;
- teokracija;
- anarhija.

Sat završava tako što se učenike pita o sustavu vlasti u njihovoj zemlji. Za domaći rad učenici moraju saznati više o ovome i pripremiti kviz – od 5 do 10 pitanja – kako bi testirali znanje ostatka razreda na sljedećem satu.

Druga lekcija

Da sam ja predsjednik

Čemu služi vlast?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu objasniti uloge i odgovornosti vlasti.
Učenički zadatci	Učenici zamišljaju da su oni na vlasti i moraju donijeti odluku kako bi se trebao potrošiti proračunski novac. Uzimaju u obzir vrstu društvenih ideala koje bi htjeli postići.
Sredstva	Veliki list papira, flomasteri i predložak za svaku grupu od 4-6 učenika.
Metode	Plakati, prezentacije, rad u malim grupama i razredna rasprava.

Ključni pojmovi

Obveza vlasti u demokratskom društvu je promovirati opće dobro. A to je više nego samo dobro većine. To je krajnja dobrobit svih članova društva. Česta tema debata je što to znači u praksi. Predložen je određeni broj – ponekad sukobljenih – društvenih ideala, kao što su blagostanje, sigurnost, pravda, društveni sklad, ljudska prava ili napredak. Davanje prioriteta njima u državnom ili lokalnom proračunu može biti teško, osobito zato što su financijska sredstva kojima vlast raspolaže uvijek ograničena.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat podjelom učenika u grupe od 4-6 učenika dajući svakoj grupi veliki komad papira i flomastere.

Grupe trebaju zamisliti da žive negdje u budućnosti i stavljeni su u položaj da vode državu – drugim riječima, oni su vlast. Kao vlast mogu potrošiti 6 milijardi dolara. Nastavnik ovu svotu može prilagoditi godišnjem proračunu vlasti njihove države.

Grupe imaju zadatak odlučiti kako će potrošiti novac tijekom nadolazeće godine. Koristeći papir i flomastere, svaka grupa radi plakat objašnjavajući kako će, kao vlast, potrošiti svoj novac te svoje ideje prezentiraju ostatku razreda. Na kraju svake prezentacije, drugi učenici imaju priliku ispitati grupu o njihovim planovima trošenja novca.

I nastavnik ispituje grupe kao način uvođenja novih informacija o gospodarstvu i načinu na koje vlasti funkcioniraju, na primjer:

- Jeste li razmišljali da dio novca upotrijebite kako biste otplatili inozemni dug?
- Biste li trebali nešto od tog novca upotrijebiti za stvaranje radnih mjesta?
- Koliko je važno da vlast troši novac na obrazovanje?

Zatim nastavnik zajedno s cijelim razredom pravi popis stvari za koje misle da bi vlada na njih trebala potrošiti novac.

Nastavnik traži od učenika da se vrate u svoje grupe te svaka grupa dobije predložak s popisom vrsta društvenih ideala koje bi vlast u demokratskom društvu možda pokušavala postići, na primjer:

- blagostanje;
- sigurnost;
- pravda;
- društveni sklad;
- ljudska prava;
- napredak.

Grupe trebaju pokušati spojiti ideale na popisu s područjima za koja će potrošiti novac, a koja su već naglašena, razmišljajući koji od ideala su ispunjeni svakim od područja za koje će potrošiti novac.

Grupe predstavljaju svoje ideje cijelom razredu, a nastavnik završava sat pitajući naizmjenice učenike:

- Što misliš koja je najvažnija odgovornost koju vlast treba ispuniti?

Za domaći rad, nastavnik kaže učenicima da saznaju neke od načina na koje se troši proračunski novac u njihovoj zemlji. To mogu napraviti gledajući TV, čitajući novine te uvidom u državni proračun koji je javno dostupan na mrežnim stranicama Ministarstva financija. Učenici na početku sljedećeg sata predstavljaju svoja saznanja i razmišljaju o tome bi li i njihovi prioriteti bili isti.

Treća lekcija

Ja i moja uloga

Što bi država trebala očekivati od svojih građana?

Obrazovni ciljevi	Učenici uče o obvezama građana u demokratskom društvu.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju o vrstama odgovornosti koje građani imaju te kako ih potaknuti da ozbiljnije shvate svoje odgovornosti.
Sredstva	Grupa kartica za raspravu (materijal za učenike 9.2), veliki list papira i flomasteri za svaku grupu od 4-6 učenika.
Metode	Prezentacije, rad u malim grupama i razredna rasprava.

Osnovne informacije

Građani bi u demokratskom društvu trebali imati osigurana određena prava kao što su građanska prava, politička prava, socijalna prava, kulturna prava i ekološka prava. Ono što bi ova prava trebala biti je predmet debate. Kao i pitanje odgovornosti koja idu s ovim pravima. Neki ljudi misle da bi građani trebali imati samo jednu odgovornost – poštovati zakon. Drugi misle da društvo zahtijeva da građani imaju mnogo širi spektar odgovornosti.

Nastavni plan

Nastavnik započinje sat podjelom učenika u grupe od 4-6 učenika te dajući svakoj grupi kartice za raspravu (materijal za učenike 9.2). Svaka kartica sadrži predložene obveze građana.

Grupe trebaju raspodijeliti kartice u tri kategorije – ovisno o tome što misle na koga bi se trebale odnositi predložene obveze na kartici:

1. SVE građane;
2. NEKE građane; ili
3. NIJEDNOG građanina.

Učenici prezentiraju razredu svoje odluke i objašnjavaju zašto su se odlučili za pojedinu kategoriju.

Učenici se vraćaju u svoje grupe i dobiju velike listove papira i flomastere. Nastavnik govori grupama kako im je zadatak napraviti „Povelju građana“. Trebali bi svoj veliki list papira podijeliti u dva stupca. U prvom stupcu bi trebali napisati što misle da bi svaki građanin njihove zemlje trebao očekivati od države (pod naslovom „PRAVA“), a u drugom, što bi se trebalo očekivati da građani naprave zauzvrat (pod naslovom „ODGOVORNOSTI“).

Kada su završili, grupe bi trebale ostatku razreda predstaviti svoje ideje te drugim učenicima dati priliku da im postave pitanja o njihovom radu.

Na kraju, nastavnik bi trebao upitati cijeli razred:

- Mislite li da građani u vašoj zemlji uvijek ispune svoje obveze kao građani kako bi trebali? Zašto da ili zašto ne?
- Što mislite što bi se moglo napraviti kako bi se ohrabrilo ljude da ozbiljnije shvate svoje obveze kao građani?
- Mislite li da bi se građanima trebala oduzeti neka prava ako ne izvršavaju svoje građanske obveze kako bi trebali? Zašto da ili zašto ne?

Za domaći rad, učenici bi trebali provesti anketu među obiteljima i prijateljima, pitajući ih što misle o tome koje bi trebale biti građanske obveze. Svoje rezultate bi trebali prezentirati razredu na početku sljedećeg sata.

Četvrta lekcija

Učenički parlament

Kako bi se trebalo vladati školama?

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu definirati kriterije koji se tiču toga kako bi se trebalo vladati školom i o ulozi Vijeća učenika u tom procesu.
Učenički zadatci	Učenici raspravljaju kako bi radio njihov idealni Učenički parlament.
Sredstva	Upitnik za svakog učenika (materijal za učenike 9.3), veliki komad papira i flomasteri za svaku grupu od 4-6 učenika.
Metode	Prezentacije, individualni i rad u malim grupama. Razredna rasprava.

Osnovne informacije

I mladi ljudi su također građani. Imaju pravo reći što misle o stvarima koje se tiču njih i njihovih zajednica. To uključuje njihove škole. Mehanizmi koji učenicima dopuštaju da kažu što misle o vođenju njihove škole ne samo da pomažu osigurati da mladi ljudi uživaju ovo pravo, nego im i pomažu da nauče nešto o demokratskim procesima. Kakogod, koji bi to mehanizmi mogli biti je predmet debate. Neki ljudi misle da je važno da svaka škola ima Vijeće učenika, dok drugi kažu da to nije potrebno te da postoje drugi načini na koje se stvaraju prilike da učenici doprinesu vođenju njihove škole.

Sat bi trebao početi materijalima koje su učenici pripremili za domaći rad. Ovisno o bogatstvu njihovog materijala i potrebi za raspravom, vremenski okvir će se možda morati proširiti na još jedan sat. Kako postoje ograničenja ovoj opciji, nastavnik može pokupiti učeničke radove i dati im pismenu povratnu informaciju. Nastavnik bi se, kakogod, morao pobrinuti da učenički radovi dobiju pažnju koju zaslužuju.

Nastavni plan

Učenici započinju sat predstavljanjem rezultata njihovih anketa koje pokazuju što misle njihove obitelji i prijatelji o odgovornostima građana. Učenici raspravljaju o svojim rezultatima.

Nastavnik uvodi novu temu pozivajući se na učeničke materijale, ukoliko je potrebno, te pitajući učenike što misle o tome koliko dobro radi njihovo Vijeće učenika. Ako u tom trenutku ne postoji oblik predstavljanja učenika u školi, nastavnik bi ih trebao pitati znaju li neku školu u kojoj on postoji i, ako da, u kojem obliku.

Učenici moraju zamisliti idealno vijeće učenika – to jest, grupu demokratski izabranih učenika koji predstavljaju interese učenika u njihovoj školi.

Nastavnik im daje upitnik (materijal za učenike 9.3.) koji učenici samostalno ispunjavaju.

Nastavnik dijeli učenike u grupe od 4-6 učenika. Učenici u grupama imaju vremena usporediti svoje odgovore iz upitnika te jedni druge pitaju dodatna pitanja. Nakon toga svaka grupa dobije veliki list papira i nekoliko flomastera. Zadatak grupa je osmisliti statut idealnog Vijeća učenika. Nastavnik bi trebao objasniti što je statut i dati neke primjere vrsta pravila koja mogu očekivati da će se naći u statutu Vijeća učenika.

Kada su grupe završile predstavljaju ostatku razreda svoj rad i razmišljaju o pitanjima koja se pojavljuju, na primjer:

- Koliku moć bi učenici trebali imati, a koliku moć bi trebali imati ravnatelj škole i nastavnici?
- Tko bi trebao imati posljednju riječ u odlukama koje se tiču vođenja škole?
- Može li škola biti demokratska?

Konačno, učenici bi trebali napraviti razrednu prezentaciju ravnatelju škole i, ako žele, dati neke konkretne prijedloge za svoje školsko Vijeće učenika.

Za domaći rad bi trebali provesti anketu među obiteljima i prijateljima pitajući ih:

- Mislite li da bi svaka škola u državi trebala imati Vijeće učenika?
Zašto da ili zašto ne?

Učenici bi trebali predstaviti rezultate ankete na početku sljedećeg sata.

Materijal za učenike 9.1.

Kraljevstvo Sikkal

Sikkal je država smještena visoko u planinama. Soljećima je imala mali doticaj s ostatkom svijeta.

Iako je Sikkal samo sitno kraljevstvo, u posljednje vrijeme je pobudilo veliki interes. Uglavnom zbog neobičnog načina na koji je tamo društvo organizirano.

Za početak, u Sikkalu nitko nikada nije gladan. Ljudi Sikkala proizvode svoju vlastitu hranu i dijele je kome god treba. Kuće su osigurane besplatno za svaku obitelj. Veličina kuće ovisi o broju ljudi u obitelji. Plin za grijanje i kuhanje je besplatan, kao i redovni popravni servisi. Ako je itko ikada bolestan, doktor je uvijek nadohvat ruke. Svatko ide na besplatni liječnički pregled svakih šest mjeseci, a medicinski radnici redovito posjećuju stare ljude, obitelji s malom djecom i bilo koga drugog tko treba dodatnu skrb.

U Sikkalu su svima na raspolaganju dobre stvari u životu. Svaka obitelj dobije knjigu vaučera koje svake godine daju u zamjenu za različite luksuzne predmete, kao što su mirisi, namještaj ili začini. Vaučeri se mogu mijenjati odmah ili štedjeti neko vremensko razdoblje za nešto posebno.

Kako su ljudi Sikkala mogli organizirati sve te stvari? Davno prije nego se itko sjeća, Sikkalom je vladala kraljevska obitelj. Sadašnji kralj je Kralj Sik III. On odlučuje o broju radnika koji su potrebni za svaku vrstu posla, kao što su uzgoj hrane, gradnja kuća ili medicinska skrb. Ljudi koji rade te poslove se biraju za razdoblje od 5 godina i šalju se u posebne škole na školovanje. Poljoprivrednici se šalju u poljoprivredne škole, graditelji kuća u tehničke škole, zdravstveni radnici u medicinske škole, i tako dalje. Svi ostali radno sposobni su zaposleni kod kralja Sika u jednoj od njegovih kraljevskih palača.

Najnevjerojatnija stvar u Sikkalu je da ne postoji novac. Nikome se ne treba plaćati jer svi već imaju sve što im treba!

Možda ćete se zapitati žali li se itko ikad u Sikkalu na ovo uređenje. Zapravo, to se događa vrlo rijetko. Za ono malo ljudi koji se žale, zbrinjavaju se u psihijatrijskim ustanovama. Naposljetku, bili biste ljudi da se žalite na život u ovakvoj zajednici, zar ne?

Materijal za učenike 9.2.

Kartice za raspravu

Plaćati poreze	Biti član političke stranke
Boriti se za obranu svoje zemlje	Glasati na izborima
Prijaviti zločin policiji	Podržavati svoju obitelj
Poštovati zakon	Pomagati svojim susjedima
Progovoriti u obranu svoje zemlje kada je se kritizira	Nešto drugo...?

Materijal za učenike 9.3.

Upitnik

U vašem idealnom Vijeću učenika:

1. Koliko bi bilo učeničkih zastupnika?
2. Kako bi se točno birali zastupnici?
3. Koliko često bi se sastajalo Vijeće učenika?
4. Gdje bi se Vijeće učenika sastajalo?
5. Kako bi, ako uopće, bili uključeni nastavnici ili roditelji?
6. O kojim pitanjima bi Vijeće učenika smjelo raspravljati, a o kojima ne ?
7. Koje vrste odluka bi Vijeće učenika smjelo donositi, a koje ne ?

Ovo je priručnik za nastavnike u Obrazovanju za demokratsko građansvo i ljudska prava, urednike udžbenika te tvorce kurikuluma. Devet cjelina poučavanja i učenja, od kojih se svaka otprilike sastoji od četiri lekcije, stavljaju naglasak na ključna načela odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Nastavni planovi daju upute korak po korak te uključuju materijale za učenike kao i dodatne informacije za nastavnike. Na taj način je ovaj priručnik primjeren za trenere ili početnike u nastavničkom zvanju, kao i nastavnike koji polaze obrazovanje uz rad za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Iskusni nastavnici mogu nadograditi ideje i materijale. Cjeloviti priručnik nudi cjelogodišnji kurikulum za više razrede osnovne škole, ali kako je svaka cjelina cjelovita sama za sebe, priručnik nudi veliku fleksibilnost u upotrebi.

Cilj demokratskog građanstva je aktivni građanin koji želi i može sudjelovati u *demokratskoj zajednici*. Stoga odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava snažno naglašava učenje putem aktivnosti i rješavanja zadataka. Školska zajednica se promatra kao sfera autentičnog iskustva gdje mladi ljudi mogu naučiti kako sudjelovati u demokratskom donošenju odluka te mogu preuzeti odgovornost u ranoj dobi. Ključni pojmovi demokratskog građanstva se poučavanja kao alati cjeloživotnog učenja.

Ostale knjige ovog serijala nude konkretne nastavne modele i materijale u sklopu odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava za učenje i poučavanje učenika od osnovne do više srednjoškolske razine.

SERIJAL OD ŠEST KNJIGA ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA DEMOKRATSKO GRAĐANSTVO I LJUDSKA PRAVA

Knjiga I: *Obrazovanjem do demokracije*. Metodički priručnik za učitelje/nastavnike za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Knjiga II: *Odrastanje u demokraciji*. Nastavni planovi za osnovnoškolsku razinu na temu demokratskog građanstva i ljudskih prava

Knjiga III: *Živjeti u demokraciji*; Izvedbeno planiranje i programiranje odgoja i obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava za nižu srednjoškolsku razinu

Knjiga IV: *Sudjelovanje u demokraciji*. Nastavni planovi za višu srednjoškolsku razinu na temu demokratskog građanstva i ljudskih prava

Knjiga V: *Istraživanje prava djece*. Devet kratkih projekata za osnovnoškolsku razinu

Knjiga VI: *Poučavanje demokracije*. Zbirka modela za odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava

www.coe.int

<http://book.coe.int>

Council of Europe Publishing

Vijeće Europe sa svojih 47 država članica obuhvaća gotovo cijeli europski kontinent. Cilj mu je razvijati opća demokratska i pravna načela na temelju Europske konvencije o ljudskim pravima i ostalih referentnih dokumenata na temu zaštite pojedinaca. Od svog osnutka 1949., kao odgovor na posljedice Drugog svjetskog rata, Vijeće Europe simbolizira pomirenje.